

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anne-Riitta Isohella

JOUKKOLIIKKEESTÄ JALKAVÄKIRYKMENTIKSI
Kuinka Suomi päätti kouluttaa virolaisen joukko-osaston JR 200

Suomen historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2005

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

ISOHELLA, ANNE-RIITTA: Joukkoliikkeestä jalkaväkirykmentiksi. Kuinka Suomi päätti kouluttaa virolaisen joukko-osaston JR 200.

Pro gradu -tutkielma, 109 s. Liitteet 18 s.

Suomen historia

Marraskuu 2005

Suomen jatkosodassa palveli vuonna 1944 virolainen joukko-osasto, Jalkaväkirykmentti 200. Se perustettiin Päämajan komento-osaston käskyllä 9. helmikuuta 1944. Perustamista edelsi vuoden 1943 aikana virolaisnuorten joukkoliikkeeksi kehittynyt ryntäys Suomen armeijaan. Tulijoilla oli esitettävänään suomalaisille aivan erityinen päämäärä: saada Suomessa laajamittainen sotilaskoulutus Viron tasavallan uudeksi runkojoukoksi. Sen vuoksi he pyysivät Suomea kouluttamaan heistä kokonaisen joukko-osaston.

Pyyntö oli Suomelle hankala ja Suomen samanaikainen suhde Saksaan teki asiasta poliittisesti arkaluontoisen. Vapaaehtoisten hanke tähtäsi yksiselitteisesti Viron etuun ja siten epäsuorasti Neuvostoliiton lisäksi myös Saksaa vastaan. Jatkosodassa Suomi oli Saksan aseveli ja tuntuvasti riippuvainen sotamahdin ase- ja viljatoimituksista. Viro oli muutoinkin koko jatkosodan ajan Suomen ja Saksan suhteita hiertävä kiistakapula; Saksan silmissä Suomen armeijaan tungeksivat virolaiset olivat rintamakarkureita, joita kiinni saadessaan Saksa rankaisi kovalla kädellä.

Tässä tutkimuksessa selvitetään rykmentin perustamispäätöstä edeltäviä vaiheita sekä etsitään vastausta kysymykseen, miksi Suomen armeija talvella 1943–1944 kaikesta huolimatta toteutti virolaisten toiveen. Vuoden 1943 mittaan on täytynyt tapahtua paljon, sillä vielä keväällä 1943 Suomi ensi reaktionaan kielsi vapaaehtoisliikkeen vastaanottamisen armeijaan.

Vielä mielenkiintoisemmaksi rykmentin perustamispäätös muuttuu, kun muistetaan, että syksyllä 1941 Suomi ei edes tunnustanut koko Viron tasavallan olemassaoloa. Kaksi vuotta myöhemmin Suomi oli valmis kouluttamaan olemattoman Viron tasavallan hallituksen alaiselle armeijalle sotavoimaa. Ei pitäisi olla itsestäänselvää, että niin tapahtui.

Tutkittava ajanjakso on joukkoliikkeen ensimmäisten veneellisten saapumisesta 13. ja 18. maaliskuuta 1943 alkaen rykmentin perustamiseen 9. helmikuuta 1944. Keskeisinä lähteinä olen käyttänyt II maailmansodan jälkeen Ruotsiin ja Kanadaan siirtyneiden virolaisten vapaaehtoisten taltioimaa muistiinpanoaineistoa. Päämajan vapaaehtoistoimiston suomalaisten upseereiden sekä Päämajassa palvelleiden virolaisten upseereiden kirjoituksia on säilynyt vuodesta 1956 julkaistussa Põhjala tähistel -vuosikirjassa. Sota-arkistossa

Päämajan vapaaehtoistoimiston kansiot, 1990-luvulla tekemäni veteraanien haastattelut sekä muistelmakirjallisuus on täydentänyt kuvaa. Suomen ulkopoliittista asemaa ovat valaisseet ulkoministeriön poliittiset tiedotukset, ja Suomen ja Saksan suhteita, erityisesti Päämajan johdon tapaa hoitaa sotilassuhteita Saksaan, käsittelen Markku Jokisipilän tutkimusten valossa.

Koska etsin vastauksia selvittämällä perustamisprosessia, näkökulma prosessin edetessä vaihtelee sotilaallisesta poliittiseen. Maan poliittiset johtajat puuttuivat asiaan eri yhteyksissä tai vaikuttivat asian kulkuun, minkä lisäksi Päämaja teki omia, osittain sotilaallisia ratkaisujaan. Ne kytkeytyvät prosessissa yhteen.

Miksi Suomi päätyi kouluttamaan virolaisen jalkaväkirykmentin? Suomi otti toki mielellään vastaan apuvoimaa, jota näytti olevan tulossa yhä kasvavia määriä. Vuoden 1944 alussa Suomi joutui myös huomioimaan Saksan sotavoiman heikkenemisen tuomat riskit. Toisaalta samainen Saksan heikkeneminen oli edellytys sille, että Suomi halusi ja saattoi yhä avoimemmin ryhtyä tukemaan virolaisia ja heidän kansallista hankettaan.

Saksasta johtuen vapaaehtoisten liikehdintä johti myös sisäpoliittiseen kädenvääntöön syksyllä 1943. Väännön seurauksena Suomi korjasi siihen saakka varsin saksalaismyönteistä pakolaispolitiikkaansa ja lopetti virolaisten pakolaisten henkilötietojen luovuttamisen saksalaisille sotilasviranomaisille.

Suomi olisi voinut kouluttaa virolaiset nopeamminkin avuksi Suomen rintamalle, mutta päätyi kouluttamaan virolaisille kokonaisen rykmentin, koska virolaiset sitä varten ja erikseen perustellen pyysivät. Suomen sotilaallinen ja poliittinen johto tiesivät virolaisrykmentin kansallisista tavoitteista. Suomi sitoutui huomattavan virallisella tasolla ”virolaiseen jääkäriaatteeseen”. Samalla hankkeeseen osallistuneet suomalaiset – kansanedustaja Urho Kekkonen, sensuuripäällikkö Kustaa Vilkuna, Päämajan vapaaehtoistoimiston upseerit, Päämajan johto sekä koulutussuunnitelmien laadintaan osallistuneet komentajat – sivuuttivat hämmästyttävän kevyesti sen seikan, että rykmentin kouluttaessaan Suomi tuli puuttuneeksi vieraan valtion maanalaiseen vastarintatoimintaan. Päämaja mahdollisesti varmisti oikeudellisen selustansa siinä vaiheessa, kun rykmentin kotiinpaluuta valmisteltiin.

Jalkaväkirykmentti 200:n sotilaat palasivat Viroon elokuussa 1944 täyttämään valitsemaansa tehtävää. Poliittinen vastuu rykmentin kouluttamisesta jäi marsalkka Mannerheimin ja hänen lähimmän miehensä, kenraali Heinrichsin kannettavaksi. Mannerheim toteutti rykmentin perustamisessa jo tutuksi tulleita tapojaan hoitaa sotilassuhteita Saksaan. Ylipäällikkö teki sotilaallisten ratkaisuiden lisäksi tarvittaessa ulkopoliittisia ratkaisuja ohi hallituksen ja lähimpänä kätenään kenraali Heinrichs, ”oma ulkoministerinsä”.

SISÄLLYS

1.	Jalkaväkirykmentti, jolla oli päämäärä	1
1.1.	Ensimmäiset veneet saapuvat	1
1.2.	Tutkimuksen rajaus ja haasteet	4
1.3.	Kadotetusta rykmentistä jäi niukasti asiakirjoja	6
2.	Suomi ja Viro toisen maailmansodan jaloissa	10
2.1.	Saksa toisen maailmansodan valtiomahtina	10
2.1.1.	Viron uusi isäntä laajentaa itään	10
2.1.2.	Suomi yrittää olla purematta kättä joka sitä ruokkii	12
2.2.	Suomen jatkosodan ajan pakolais- ja siirtoväenpolitiikkaa	14
2.2.1.	Pakolaisia ja sotasiirtolaisia	14
2.2.2.	Apua heimokansoille aatteen kera ja ilman	18
2.3.	Suomi ja II maailmansodan vapaaehtoisliikkeet	20
2.3.1.	Vapaaehtoiset talvisodassa	20
2.3.2.	Jatkosodan ruotsalaiset vapaaehtoiset	22
2.3.3.	Jatkosodan virolaiset vapaaehtoiset ennen vuotta 1944	23
2.3.4.	Jatkosodan heimopataljoonat	27
2.4.	Viron joukkoliikkeen synty	31
2.4.1.	Saksa nielee sotavoimaa	31
2.4.2.	Kolmas mahdollisuus – ”Kaikki miehet Suomeen!”	32
3.	Pakolaisavunannosta kohti sotilaallista yhteistyötä	34
3.1.	Joukkoliike käynnistyy	34
3.1.1.	”Oletteko paenneet vai tulleet muuten?”	34
3.1.2.	Päämaja reagoi ensimmäisen kerran	36
3.2.	Vapaaehtoistoimisto sekaantuu asiaan	38
3.2.1.	Kapteeni Inkisen erikoiset puhelut	38
3.2.2.	Erfurth ja Heinrichs keskustelevat	41
4.	Tunnusteluista käytännön suunnitelmiin	45
4.1.	Neuvotteluja puolesta ja vastaan	46
4.1.1.	Syyskuun kaksi kokousta	46
4.1.2.	Miksi lähettiläs Warma huolestui?	48
4.2.	Päämaja ratkaisee koulutuskysymykset	52
4.2.1.	Virolaiset saavat oman koulutus suunnitelman	52
4.2.2.	Kapteeni Talpak yhdysmiehenä eli mitä Päämaja tiesi	54
4.2.3.	”Eestin tulevan armeijan ydin”, jota ei toistaiseksi voitu järjestää ..	58

5. Viron asia nousee esiin	61
5.1. Suomi – Viron isoveli mutta Saksan aseveli	61
5.1.1. Virosta kantautuu hurjia huhuja	61
5.1.2. Sukulaiskansa elää uutispimennossa	64
5.2. Kiista nimienluovutuksesta kärjistyy	66
5.2.1. Valpo kahden tulen välissä	66
5.2.2. Suomi asettuu vastahankaan: poliisikysymys muuttuu poliittiseksi ...	69
5.3. Pakolaispoliittinen tilanne kiristyy sisäpoliittiseksi kriisiksi	72
5.3.1. Uhkana välikysymys	72
5.3.2. Valpon kurssi käännetään	75
6. Suomen kanta selkiytyy	78
6.1. Häviävä Saksa, murtuva Baltia	78
6.1.1. Erillissodasta kohti erillisrauhaa	78
6.1.2. Liittyikö virolaiskoulutukseen puolustuspoliittista strategiaa?	82
6.2. JR 200 perustetaan	86
6.2.1. Vapaaehtoistoimisto saa tehtävän	86
6.2.2. Rykmentin kokoonpano	89
6.2.3. Päämaja teki poliittisen teon	93
7. JR 200 – taisteluyksikkö erikoisaselajeineen	97
Lähteet ja kirjallisuus	102

Liitteet

1. JALKAVÄKIRYKMENTTI, JOLLA OLI PÄÄMÄÄRÄ

1.1. Ensimmäiset veneet saapuvat

Maaliskuun 13. ja 18. päivinä 1943 Viron pohjoisrannikolta lähti Suomea kohti kaksi kalastajavenettä. Ne saapuivat onnellisesti Suomenlahden yli tuoden joukon virolaisia pakolaisia. Muutamien äitien, lasten ja virkamiesten lisäksi veneissä matkusti useita virolaisia nuorukaisia; jälkimmäinen venekunta koostui jopa yksinomaan tallinnalaisen urheiluseura Kalevin nuorista urheilijoista. Muiden venematkustajien pyrkiessä sotaa pakoon länteen kaikki nuoret miehet ilmoittivat haluavansa päästä palvelemaan Suomen armeijaan. Ensimmäisessä veneessä tullut, vastikään 22 vuotta täyttänyt Ülo Jõgi kertoi häntä Valtiollisessa poliisissa kuulustelleelle Olavi Viherluodolle, että Suomen armeijaan pyrkiviä nuoria olisi tulossa lisää.¹

Näistä kahdesta veneellisestä lasketaan alkaneen Suomen ja Viron välillä nuorten virolaisten joukkoliikkeen, joka paisui huippuunsa vuoden 1943 syksyllä. Virolaiset nuorukaiset – vuoden 1943 loppuun mennessä noin 2500 miestä – pyrkivät vapaaehtoisiksi Suomen armeijaan. Heidän johtajillaan oli esitettävänä Suomen armeijalle sittemmin koko vapaaehtoisjoukon omaksuma päämäärä: saada joukolle suomalainen sotilaskoulutus ja sen huipentumana oma virolainen sotilasosasto.²

Suomelle tilanne oli hämmentävä ja Suomen samanaikaiset suhteet Saksaan tekivät siitä poliittisesti arkaluontoisen. Suomi oli päätenyt jatkosotaan Neuvostoliiton kanssa kesäkuussa 1941, ottanut takaisin Neuvostoliiton talvisodassa valtaamat alueet ja edennyt niiden ohitse Itä-Karjalaan. Rintamalinjan vakiinnuttua kevättalvesta 1942 oli ollut meneillään nk. asemasotavaihe, joka kevääseen 1943 mennessä ei ollut tuonut erityisiä muutoksia rintamatilanteeseen, mutta oli pitänyt maan sodassa. Sotatilan pitkittyminen vaikutti

---

¹ Ensimmäisessä veneessä saapuneen Aleksander Terrasin päiväkirjamerkintä 29.3.43 ja suulliset tiedonannot teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 18; Jõgi, 1996, 161; Mang, 1962, 22–23.

² Laantee, 15; Jõgi, 1996, 160; Ise, 1994, 3; Raul Kuutman haastattelu 26.5.1996. Laanteen artikkelin julkaisuajankohta ei ole tiedossa. Joukkoliikkeen luonteesta yleisesti esim. Uustalu & Moora, 1993; Isohella, 1999.

luonnollisesti Suomen taloudelliseen tilanteeseen. Ulkopoliitikassa merkittäväksi oli noussut suhteiden hoitaminen Saksaan, jonka sota- ja elintarvikeavusta Suomi nautti.³

Voimakkaasti kasvava joukkoliike edellytti Suomen poliittiselta ja sotilasjohdolta nopeasti toimenpiteitä. Vapaaehtoisten asia kytkeytyi muuhun virolaiseen pakolaisliikkeeseen ja virallisella tasolla sitä käsiteltiin Suomen pakolaispolitiikan puitteissa. Tulijat merkitsivät Suomen viranomaisille myös ulkopoliittista ongelmaa, josta oli koitua sisäpoliittinen kriisi syksyllä 1943. Samaan aikaan virolaisen jalkaväkirykmentin perustamishanke eteni niin sotilas- kuin virkamiestasolla päätyen erilaisten vaiheiden jälkeen myönteiseen ratkaisuun.

Miksi virolaisrykmentti perustettiin? Ajattoman kiinnostavaksi kysymyksen tekee jo se, miten Suomen toisen maailmansodan aikainen rooli Saksan vanavedessä edelleen herättää voimakasta keskustelua.⁴ Suomen ja Saksan suhteita pohtivassa keskustelussa on kuitenkin sivuttu hyvin vähän sitä, miten maat toimivat välejäan hiertäneessä virolaiskysymyksessä. Tätä on lupa hämmästellä.

Kuten viime aikojen Suomen ja Saksan sodanaikaisia suhteita selvittävästä tutkimuksesta on nähtävissä, Viro nousi jatkosodan vuosina runsaasti esille Suomen ja Saksan suhteissa.⁵ Syykin on selvä. Viron miehitys ja kuuluminen Saksan Itäalueisiin, joilla Saksa noudatti miehitettyjen alueiden ja alempien rotujen politiikkaansa, ei mahtunut suomalaisten oikeustajuun. Viro oli Suomen ja Saksan tarmokkaasti molemmin puolin ylläpitämien hyvien keskinäisten suhteiden ratkaisematon kiistakapula. Suomen toimintaa Viron suhteen voi pitää havainnollisena tapausesimerkkinä peilaamaan tapaa, jolla Suomi sovitteli pyrkimyksiään ja määritteli käytännön roolinsa suhteessa kumppaniinsa, suurvalta-Saksaan.

Kärjistäen voisi väittää, että Suomen ja Saksan toisen maailmansodan aikaisia suhteita ei pitäisi tutkia huomioimatta maiden suhteita Viron kysymyksessä. Toisaalta, kuten tässä

---

³ Esim. Jokisipilä, 2004, 53–54; Jäntti, 1985, 291–292 ; Myllyniemi, 1982, 305–306. Saksalaisista uhkana emt., 360–361.

⁴ Viimeksi keskustelun herätti valtiotasolla presidentti Tarja Halosen Ranskan ulkopoliittisessa instituutissa 1.3.2005 pitämä puhe, jossa hän puhui Suomen jatkosodasta erillissotana. Venäjän ulkoministeriö kommentoi asiaa 3.3.2005. Asiasta seurasi keväällä 2005 julkinen keskustelu lehdissä, radiossa ja televisiossa, jossa myös asiaa tutkinut Markku Jokisipilä sai puheenvuoron Esim. Jokisipilä: Kysymys erillissodasta on vaikea ja monitulkintainen. Vieraskynä-artikkeli Helsingin Sanomissa 18.3.2005; Jatkosota jakaa käsityksiä. Tv-keskustelu Prisma Studioissa. TV1 4.5.2005.

⁵ Käsittelen asiaa tarkemmin tutkimuksessa.

tutkimuksessa teen, Suomen ja Viron sodanaikaisia suhteita ei voi tutkia ottamatta huomioon Suomen suhteita Saksaan.

Asioiden kolmiyhteys ansaitsee tulla painotetuksi. Suomalainen historiantutkimus on tähän saakka suhtautunut Suomen ja Viron suhteisiin veljeskansojen kahdenkeskisenä asiana ja tutkinut niitä paljolti kulttuurisina.⁶ Kuitenkin, kuten Jari Leskisen tutkimuksesta on nähtävissä, Suomen 1920- ja 1930-luvun kanssakäyminen Viroon oli kulttuurisuhteiden lisäksi sotilaallista ja puolustuspoliittista.⁷ Pitäisikö puolustuspoliittisen ajattelun automaattisesti olettaa rauenneen toisen maailmansodan aikana?

Suomessa on vaivuttu uskomaan ehkä liiaksi, että Suomen toisen maailmansodan aikainen Viron-politiikka oli lähinnä pakolaispolitiikkaa sen jälkeen, kun valtiolliset suhteet Viroon olivat rauenneet ensin Neuvostoliiton ja sitten Saksan miehittäessä naapurimaan. Suomen armeijan virolainen JR 200 kuitenkin perustettiin, ja se oli Suomelta selkeä sotilaallinen ja ulkopoliittinen kannanotto.

Rykmentin perustaminen merkitsi itse asiassa melkoista käännettä Suomen jatkosodan vuosien Viron-politiikassa. Kun Saksan armeija elokuussa 1941 vapautti Viron Neuvostoliiton miehityksestä vain miehittääkseen sen itse, Viron entinen Suomen lähettiläs Alexander Warma yritti palauttaa Viron itsenäisyyden ajan suhteet Suomeen. Hän ilmoitti ulkoministeri Rolf Wittingille virallisesti jatkavansa Viron tasavallan lähettilään tehtäviä ja korosti Viron tasavallan laillista jatkuvuutta. Suomen ulkoministeriö sivuutti täysin Warman yhteydenotot. Suomen mukaan ”ei ollut olemassa Viron hallitusta, jota lähetystö Helsingissä edustaisi”.⁸ Suomi ei jatkosodan alkaessa siis edes tunnustanut virallisesti Viron tasavallan olemassaoloa. Kaksi vuotta myöhemmin Suomi oli valmis kouluttamaan olemattoman Viron hallituksen alaiselle armeijalle sotavoimaa. Ei pitäisi olla itsestäänselvää, että käänne tapahtui.

Painotan tässä yhteydessä, että virolaisten vapaaehtoisten poliittinen päämäärä ei ollut suomalaisilta salassa. Jostain syystä asiaa ei ole tuotu esille edes uudemmassa suomalaisessa

---

⁶ Saksan vaikutuksen on lähes ainoana huomionut Heikki Roiko-Jokela omassa tutkimuksessaan.

⁷ Puheena on Jari Leskisen väitöstyö *Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939*. Suomen Historiallinen Seura, 1997.

historiantutkimuksessa, vaan rykmentin perustamisen syyksi yhä lähes poikkeuksetta esitetään vapaaehtoisten kasvanut määrä⁹. Martti Turtola kuvaa Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat -sarjassa julkaistussa kirjoituksessaan vuonna 2002: ”Virolaisten määrä kasvoi talveen 1944 niin suureksi, että päämaja päätti perustaa saapuneista ja jo Suomessa palvelevista virolaisista kaksipataljoonaisen jalkaväkirykmentin...”¹⁰ Näin yksinkertaiselta Suomi halusi sen näyttävän, mutta näin yksinkertaista se ei ollut.

1.2. Tutkimuksen rajaus ja haasteet

Seuraavassa tarkastelen, miten ajatus virolaisten toive joukko-osaston perustamisesta ja koulutuksen järjestämisestä kehittyi Suomessa syksyllä 1943 ja päättyi suunnitelman toteutumiseen helmikuussa 1944.

Miten omintakeisessa tilanteessa Suomi oli rykmentin perustamispäätöstä tehdessään, käy ilmi, kun tarkastelee Suomen samanaikaisia suhteita Saksaan. Jo Suomen pakolaispolitiikka Saksan miehittämiltä alueilta paenneita kohtaan, mutta erityisesti virolaisten joukkoliike Suomen armeijaan olivat aiheuttaneet vuoden 1943 loppuun tultaessa Suomen ja Saksan kesken useita poliittisia keskusteluja. Rykmentin perustamisen kannalta ongelmia aiheutti ennen muuta se, miten Saksa vastusti virolaisten vapaaehtoisten vastaanottamista Suomeen ja vaati heitä palautettavaksi sotilaskarkureina.¹¹

Suomen johto joutui vuoden 1943 mittaan vastaamaan Saksan vaatimukseen liittosopimuksesta ja laimentamaan uhkaavia skandaaleja, joihin kuuluivat maassa vuoden aikana käydyt keskustelut erillisrauhasta, jopa alustavat rauhantunnustelut. Kuten Markku

---

⁸ Lähettiläs Warman kirjeet ministeri Rolf Wittingille 3.7.1941 ja 27.10.1941. Ryhmä 7 E. O Viro. Erinäisiä selostuksia. UM. Suomen reaktiosta Warman yhteydenottoon ks. Suomen diplomaattisista suhteista eräisiin valtioihin. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 36. 16.9.1941. Kansio 5 C 1. Ddf 16. UM.

⁹ Esim. Heikki Roiko-Jokelan muutoin oivallinen kuvaus virolaisista pakolaisista ja vapaaehtoisista artikkelissa Yli Suomenlahden – kohtalona Suomi. Teoksessa Virallista politiikkaa, epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991, 1997a, 202–212; Antti Juutilainen: Joukkojen perustaminen asemasodan aikana. Teoksessa Jatkosodan historia 4, 1994, 163–168; Erik Appel: Erna, Bataljon Vallila och JR 200. Teoksessa Finland i krig 1940–1944, 2000, 199. Yrjö Kaimio viittasi 1994 yhdellä virkkeellä asian laajempiin yhteyksiin: ”Virolaisille annettiin myös omaa päällystökoulutusta maan omaa itsenäisyystaistelua silmälläpitäen.” Kaimio: Heimokansat ja ulkomaalaiset vapaaehtoiset Suomea puolustamassa. Teoksessa Jatkosodan historia 6, 1994, 279.

¹⁰ Martti Turtola: Ulkomaiset vapaaehtoiset jatkosodassa. Teossarjassa Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat. Rintamalla. Weiling + Göös, 2002, 228.

Jokisipilän väitöskirjasta¹² selviää, saksalaisten lepyttelyssä käyttivät taitojaan sekä Suomen poliittinen että sotilaallinen johto. Miksi Suomi näin arkaluontoisena aikana suostui virolaisten rykmenttihankkeeseen, joka oli omiaan lisää ärsyttämään Suomen ja Saksan suhteita?

Suomen armeija toteutti virolaisten toiveet sotilaskoulutuksesta laajamittaisesti, jopa toivottua paremmin.¹³ Miksi näin, kun miehet olisivat kelvanneet rintamalle vähemmälläkin valmistautumisella? Tässä mielessä on tietenkin kiinnostavaa, missä vaiheessa Päämaja¹⁴ ja maan poliittinen johto tulivat tietämään vapaaehtoisten poliittisista tarkoituksista.

Suomessa asuvista itäkarjalaisista samoin kuin inkeriläisistä ja sotavangeista kootut nk. heimopataljoonat olen esittänyt muita vapaaehtoisia koskevassa luvussa. Selvitän, kuinka niitä perustettiin eri aikoina erilaisin tarkoituksin, ja ettei niillä sotilaallisesti tai poliittisesti juurikaan ole yhteistä JR200:n perustamisen kanssa, jos edes keskenään.

Rykmentin perustamista helmikuussa 1944 edelsivät vuoden 1943 aikana eräät keskeiset suomalaisten ja virolaisten käymät neuvottelut sekä Suomen poliittisen ja sotilasjohdon toimenpiteet. Jotta perustamisprosessia voi seurata johdonmukaisesti, käsittelen eräitä varhaisempia tapahtumia syksyllä 1942, jolloin Päämaja otti käytännössä ensimmäisen kerran kantaa joukkoliikkeen alkuvaiheisiin. Aluksi käyn läpi virolaisten vapaaehtoistarjokkaiden lähtökohtia ja Viron kansallisten piirien tavoitteita joukkoliikkeen taustalla.

Koska etsin vastauksia selvittämällä perustamisprosessia, näkökulma prosessin edetessä vaihtelee sotilaallisesta poliittiseen. Maan poliittiset johtajat puuttuivat asiaan eri yhteyksissä tai vaikuttivat asian kulkuun, minkä lisäksi Päämaja teki omia, osittain sotilaallisia ratkaisujaan. Ne kytkeytyvät prosessissa yhteen.

---

¹¹ Käsittelen kysymyksiä tarkemmin tässä työssä.

¹² Markku Jokisipilä: Aseveljiä vai liittolaisia? Suomi, Hitlerin Saksan liittosopimusvaatimukset ja Rytin-Ribbentropin sopimus. SKS, 2004.

¹³ Esim. Talpak, 1985, 5.

¹⁴ Suomen armeijan sodanajan pääesikunnan näkee kirjoitettavan myös yleisnimenä: päämaja. Noudatan käytäntöä, jonka mukaan Päämaja kirjoitetaan erisnimenä isolla, samoin Vapaaehtoistoimisto, milloin se ei esiinny koko nimellään Päämajan vapaaehtoistoimisto.

1.3. Kadotetusta rykmentistä jäi niukasti asiakirjoja

Virolaisrykmentin perustamisen kaikista vaiheista ei ole johdonmukaisesti tuotettu saati säästynyt kirjallista aineistoa. Joukkoliikkeen alkuvaiheista keväältä 1943 olen löytänyt Sota-arkistossa säilytettävistä Vapaaehtoistoimiston kansioista vain hajanaisia merkintöjä. Toimiston keskustelu Päämajan komento-osaston kanssa on tuottanut enimmäkseen tiedonantaja miesten lukumäärästä, ruoka-annoksista ja annetuista lomavapaista. Löydöt eivät juuri poikkea aineistosta, jota Rein Moora puolisoineen keräsi Suomen sota-arkistosta 1970-luvun alussa.¹⁵

Jalkaväkirykmentti 200 palasi elokuussa 1944 Viroon muuten kokoonpanoltaan lähes täydellisenä, mutta osa sen päällystöstä eli joukko virolaisia komentajia ja Päämajassa palvelleita upseereita siirtyi Ruotsiin. Rykmentin Viroon palannut pääosa sulautettiin Saksan armeijaan, jossa se taisteli elo–syyskuussa 1944 saksalaisena yksikkönä Neuvostoliittoa vastaan Tarton ja Narvan rintamalla.¹⁶ Läntisen maailman yhteydet JR 200:n miehiin katkesivat puna-armeijan vyöryessä Viroon syyskuussa 1944. Seuraavan kerran suomalaiset ovat saaneet yhteyden entisiin sotilaisiinsa vasta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Tämä, samoin kuin miesten tarve asiasta vaikenemiseen Neuvosto-Virossa¹⁷, on vaikuttanut käytettävissä olevaan lähdeaineistoon. Esimerkiksi kirjallista alkuperäisaineistoa on Virossa säilynyt vain vähän. Edelleen vielä 1990-luvulla monet Virossa elossa olleet vapaaehtoiset epäröivät kertoa vaiheistaan julkisesti.¹⁸

Mielenkiintoista kirjallista aineistoa on sitä vastoin olemassa länsimaissa eläneiden virolaisten vapaaehtoisten ansiosta. Muistitietoa rykmentin perustamisesta, kuvauksia tapahtumista, keskusteluista ja toisintoja asiakirjojen sisällöstä, on säilynyt Põhjala tähistel -vuosikirjoissa.¹⁹ Vuodesta 1956 Kanadassa ja Ruotsissa asuvien JR200:n veteraanien 1990-luvulle asti lähes säännöllisesti julkaisemat vuosikirjat, oman määritelmänsä mukaisesti ”Jalkaväkirykmentti

---

¹⁵ Tiedot on taltioitu Evald Uustalun ja Rein Mooran kirjaan, josta tarkemmin tuonnempana.

¹⁶ JR 200:n taisteluista Virossa esim. Uustalu & Moora, 1993; Isohella, 1999.

¹⁷ Suomen armeijassa taistelleet virolaiset olivat Neuvostoliitossa isänmaanpetteureita, minkä vuoksi he yrittivät salata tiedon viimeiseen asti ja mm. hävittivät kirjalliset dokumentit. Isohella, 1999, 434 ja eri kohdin.

¹⁸ Osa virolaisista veteraaneista esiintyi varovaisesti vielä 1995–1996 aloittaessani oman tiedonkeruuni Virossa. Vastaavasta mainitsee Pentti Syrjä tutkimuksessaan inkeriläisistä vapaaehtoisista. Syrjä, 1991, 11.

¹⁹ Nimi tarkoittaa sananmukaisesti ”Pohjolan jäljillä” viittauksena Suomessa sotineisiin vapaaehtoisiin. Isohellan keskustelut mm. Nordon Öunapuun ja Raul Kuutman kanssa 1996; Rein Mooran haastattelu 25.6.1996.

200:n veteraanien aikakautinen julkaisu”, ovat arvokas palvelus myös Suomen sotahistorialle.²⁰ Tutkimukselleni merkittäviä ovat etenkin vuosikirjoissa 1950–1960-luvulla ilmestyneet suomalaisten ja virolaisten asianosaisten kirjoittamat analyttiset artikkelit ja kuvaukset. Yksityiskohtaisina ja usein päiväkirja- tai muuhun alkuperäiseen aineistoon perustuvana niiden arvo sotavuosien problematiikan pohdiskelussa on huomattava siitä huolimatta, että monet artikkeleista on kirjoitettu 10–20 vuotta tutkittavan ajankohdan jälkeen Ruotsissa tai Kanadassa. Rykmentin valmistelutyössä merkittävän henkilön, Päämajan vapaaehtoistoimiston kapteeni Mauno Inkisen keskeiset kirjoitukset ovat näissä lehdissä. Inkinen kirjoitti viroksi. Näistä julkaisuista samoin kuin muusta vironkielisestä aineistosta tehdyt käännökset ovat omiani.

Entiset vapaaehtoiset Evald Uustalu ja Rein Moora julkaisivat vuonna 1973 Göteborgissa ensimmäisen Suomen-poikien vaiheet taltioivan teoksen. Vironkielinen Soomepoisid²¹ on saatavissa Suomen suurimmissa kirjastoissa alkuperäisenä vuoden 1973 painoksena; kirjan toinen, tarkistettu laitos on ilmestynyt Virossa vuonna 1993. Uustalun ja Mooran 1970-luvun alussa tekemä työ on toinen tukipilari virolaisen vapaaehtoisliikkeen tutkimukselle: Näin on säilynyt runsaasti tietoa, joka myöhemmältä tutkijalta olisi muuten kadoksissa. Käytän kirjasta vuonna 1993 Virossa julkaistua toista painosta, koska se on joiltakin osin täydennetty ja korjattu laitos.²²

Päämajan kirjoilla työskennellyt virolainen kapteeni Karl Talpak vei sodanaikaista kirjallista aineistoa mukanaan Ruotsiin. Evald Uustalun ja Rein Mooran mukaan kapteeni Talpakilla oli vielä 1970-luvun alussa tallessa joitakin joulukuulle 1943 ja tammikuulle 1944 ajoittuvia, virolaisten koulutussuunnitelmiin liittyviä muistioita, joita en ole löytänyt Suomen sota-

---

²⁰ Vuosina 1956–1993 ilmestyi 20 vuosikirjaa, joissa on julkaisijan mukaan yhteensä 900 sivua. Lehteä julkaisivat yhteistyössä Soomepoiste Klubi Torontos, JR 200 Sõprusühing Stokholmis ja JR Koondus Göteborgis ja se painettiin Torontossa. Vuodesta 1994 julkaisua on toimittanut Suomen sotaveteraaniliiton Viron yhdistys ja se on painettu Tallinnassa. Määrittely suomenkielisestä rinnakkaisnumerosta Põhjala tähistel 1/1993, 1.

²¹ Uustalu, Evald–Moora, Rein: Soomepoisid. Ülevaade eesti vabatahtlike liikumisest ning sõjateest Soomes ja kodumaal Teise maailmasõja päevil. 1. painoksen julkaisivat Soomepoiste Klubi Torontos, JR 200 Sõprusühing Stokholmis ja JR 200 Koondis Göteborgis ja se painettiin Göteborgissa 1973. 2., tarkistetun painoksen 1993 Tallinnassa julkaisi Kirjastus Olion.

²² Ensimmäisen painoksen heikkoutena ovat ajoittaiset epätarkkuudet. Syy on teoksen kokoamisessa ulkomailla, ulkovirolaisten omien yhteyksien varassa. Ulkomaalaisilla oli vaikeuksia päästä Suomen sota-arkistoon 1970-luvun alussa. Sen lisäksi Rein Moora työskenteli arkistossa suomea taitamattoman puolisonsa avustuksella. Toiseen painokseen Moora on tarkentanut asioita Suomen sota-arkistosta sekä Virossa asuvilta asianosaisilta. Rein Mooran haastattelu 25.6.1997.

arkistosta.²³ Valitettavasti en saanut tämän työn yhteydessä tilaisuutta päästä tutkimaan Talpakin alkuperäistä arkistoa.²⁴ Käytän toisen käden lähteenä Uustalun ja Mooran teosta, jossa tekijät ovat käsitelleet myös Talpakin aineistoa.

Suomessa virolaisten vapaaehtoisten muistelut ovat muutaman romaanikäännöksen tai muistelmakertomuksen varassa.²⁵ Myös suomalaisten poliittisten ja sotilaallisten vaikuttajien elämäkertoille ja muistelmille on yhteistä erityinen niukkasuus virolaisista vapaaehtoisista.²⁶ Vähäpuheisuutta on jälkikäteen perusteltu turvallisuussyillä. Aina 1990-luvun alkuvuosiin saakka Suomessa ei ollut tietoa Vieroon palanneen rykmentin sotilaiden kohtalosta. Sekä virallinen Suomi että yksityiset henkilöt vaikenivat rykmentistä, koska eivät tienneet, vaikuttiko asian kaiveleminen Neuvostoliitossa mahdollisesti yhä elävien vapaaehtoisten tilanteeseen.²⁷ Suomessa Valpo aina 1950-luvun alkuun saakka etsi ja palautti maassa yhä oleskelevia Neuvostoliiton kansalaisia.²⁸

Eri syistä vaikeneminen vei asian sittemmin unohduksiin: Virolaisia vapaaehtoisia ei mainita ensimmäisestä virolais-suomalaisesta joukko-osastosta, III/JR 47:stä, kertovassa Lauri Kotiniemen muistelmateoksessa.²⁹ Vielä vuosina 1988–1994 ilmestyneessä suursarjassa Jatkosodan historia I–VI virolaisten vapaaehtoisten toiminta Suomessa sivuuttuu muutamana

---

²³ Lähinnä on kyse eversti Kuuselan muistiosta 17.12.1943 virolaisten koulutuksen jatkamiseksi, Päämajan koulutusosaston päällikön, eversti Hirkin muistiosta 23.12.1943 eestiläisten upseereiden kouluttamiskysymyksistä, everstilutnantti Savosen muistiosta 17.1.1944 virolaisten vapaaehtoisten kouluttamisen jatkamiseksi ja eversti Hirkin huomautuksista edelliseen, sekä joistakin Talpakin omista muistioista samalta ajalta. Ks. Uustalu & Moora, 1993, 451. En ole löytänyt asiakirjoja Päämajan koulutusosaston eikä vapaaehtoistoimiston papereista.

²⁴ Vuonna 1991 kuolleen Talpakin paperit olivat haastatteluhetkellä hänen Ruotsissa asuvan iäkkään tyttärensä Ingrid Meredithin hallussa. Rouva Meredithin käsityksen mukaan aineiston joukossa ei olisi Suomen armeijan aikaisia asiakirjoja. Puhelu Ingrid Meredithin kanssa 16.1.2000.

²⁵ 1960-luvulla käännettiin suomeksi kaksi romaania virolaisista toisessa maailmansodassa: Ilmar Talven Juhansonin matkat. Karisto, 1961 sekä Arved Viirlaidin Ristittömät haudat. Karisto, 1968. 1990-luvulla omaelämäkerrallisen kuvauksen julkaisi Voldemar Rumvolt: Nuoruuteni Siperiassa. Jäätä ja piikkilankoja. Kirjayhtymä, 1994. Suomeksi käännettynä ilmestyi Heino Susi: Laulu Suomenpoikien. Tammi, 1994.

²⁶ Suomessa ilmestyneessä muistelmakirjallisuudessa virolaisia vapaaehtoisia on eniten käsitellyt Viron tasavallan viimeinen Suomen lähettiläs, ministeri Aleksander Warma. Warma: Lähettiläänä Suomessa 1939–1944. Muistiinpanoja ja dokumentteja diplomaatin taipaleelta. Otava, 1973.

²⁷ Esim. Veikko Katajaisen haastattelu 9.4.97; Viljo Kasasen haastattelu 27.4.97; keskustelut Jorma Suvannon, Salme Suvannon sekä Matti Lukkarin kanssa eri yhteyksissä 1996 ja 1997.

²⁸ Esim. Nevalainen, 1990.

²⁹ Lauri Kotiniemi: Muistikuvia Vallilan pataljoonasta. WSOY, 1987.

huomautuksena³⁰. Artikkeleita, joissa nimetään Jalkaväkirykmentti 200:n toiminta Suomessa ja Virossa, on ilmestynyt vasta 2000-luvun kirjallisuuteen.³¹

Ensimmäinen suomalainen katsaus virolaisen rykmentin toimintaan oli kapteeni Jorma Mutasen historiikki.³² Huomautettakoon, että niin Suomen armeijan joukko-osasto kuin olikin, suomalainen tieteellinen tutkimus JR 200:n vaiheista on puuttunut.³³

Alkuperäislähteenä puolustusvoimien suhtautumiseen virolaiskysymyksessä palvelevat Sota-arkistossa säilytettävät Päämajan vapaaehtoistoimiston ja osittain Komentotoimiston asiakirjat, minkä lisäksi Jalkaväkirykmentti 200:n sotapäiväkirjat ovat säilyneet kokonaisuudessaan. Asiakirjoista ilmenevä virallinen käskytyks ja ohjeistus kuvaavat Päämajan huomion kehittymistä vuoden 1943 aikana. JR 200:n sotapäiväkirjan alusta selviävät perustamisjärjestelyt sekä tuoreen rykmentin kokoonpano. Sen sijaan Tiedotustoimiston kansioista en ole löytänyt virolaisia koskevaa aineistoa. Vuosina 1996–1999 tekemäni virolaisten veteraanien sekä rykmentin suomalaisten kouluttajien haastattelut ja käymäni kirjeenvaihto heidän kanssaan on tuonut aikalaisnäkökulmaa tutkimusajan tapahtumiin.

Suomen ja Saksan sodanaikaisista suhteista tuoreinta ja kattavinta tutkimusta edustaa jo mainittu Markku Jokisipilän väitöskirja. Käytän hänen piirtämänsä kuvaa erityisesti vuoden 1943 tapahtumien taustana. Suomen ja Viron virallisia suhteita ja Suomen sodan ajan pakolaispolitiikkaa valaisevat Heikki Roiko-Jokelan tutkimukset. Ulkoministeriön arkistosta olen hakenut alkuperäislähteitä lähinnä tiedoista, joita Suomi sai Virosta ja Saksan toimista Virossa sekä toisaalta Saksan virallisesta asennoitumisesta Viroa koskevissa kysymyksissä. Ulkoministeriön poliittiset tiedotukset välittävät kuvan virallisesta tiedosta, johon tukeutuen Suomen johto teki sodanajan ulkopoliittisia päätöksiä.

---

³⁰ Kyseessä on jo mainittu Yrjö Kaimion artikkeli Heimokansat ja ulkomaalaiset vapaaehtoiset Suomea puolustamassa. Teoksessa *Jatkosodan historia VI*. WSOY, 1994.

³¹ Esim. jo mainitut Juutilainen teoksessa *Jatkosodan historia 4.*, 163-168; Appel teoksessa *Finland i krig 1940 – 1944*, 199; Turtola teoksessa *Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat*, 228.

³² Jorma Mutanen: *Jalkaväkirykmentti 200. Virolaisten vapaaehtoisten historiikki Suomessa ja kotimaassa toisen maailmansodan aikana*. Lions Club Luumäki, 1991. Sylvia Nurminen keräsi vapaaehtoisten kokemuksia kirjaan *Veljeskansan vapaaehtoiset*. Karisto, 1996 ja Jaakko Korjus kirjaan *Viron kunniaksi. Talvi- ja jatkosodan virolaiset vapaaehtoiset*. Karisto, 1998.

³³ Ensimmäinen kokonaisesitys aiheesta on vuosina 1996–1999 keräämäni aineistoon perustuva dokumenttiteos *Suomen-pojat – virolainen jääkäritarina*. Ajatus, 1999.

2. SUOMI JA VIRO TOISEN MAAILMANSODAN JALOISSA

Jatkosodan vuosien Suomi vastaanotti ulkomailta pääasiassa kahdenlaista väkeä: pakolaisia ja vapaaehtoisia maanpuolustajia. Suomeen sekä saapui että siirrettiin pakolaisia, joista suuri ja tärkein ryhmä oli Suomen heimomielessä evakuoimat inkeriläiset. Vapaaehtoisia Suomen armeijaan ilmoittautui jatkosodan alkuvaiheessa niin karjalaispakolaisten keskuudesta kuin naapurimaasta Ruotsista. Kuten suomalaiset saivat huomata, merkittävin vapaaehtoisapu tuli lopulta Virosta.

Saksa varjosti voimakkaasti Suomen ja Viron keskinäisiä sodanajan suhteita. Selvitettäessä merkityksiä, joita virolaisten joukkoliikehdintä sai Suomessa ja etenkin Suomen suhtautumista virolaisten liikkeeseen, on siksi selvitettävä myös, minkälainen rooli näissä maissa oli kummankin pakosta yhteisellä kumppanilla, Euroopan sotamahdilla, Saksalla.

2.1. Saksa toisen maailmansodan valtiomahtina

2.1.1. *Viron uusi isäntä laajentaa itään*

Vasta parikymmenvuotiaalle Viron tasavallalle toinen maailmansota oli näyttäytynyt katkeamattomana miehittäjien vuorottelun aikana. Ajan myötä virolaisille oli paljastunut, etteivät sen enempää itäinen kuin läntinenkään miehittäjä olleet kiinnostuneet pienen kansakunnan elinmahdollisuuksista.³⁴

Vuonna 1939 Viroon oli astunut tukikohtasopimuksineen Neuvostoliitto, joka kesällä 1940 oli poliittisilla toimenpiteillä liittänyt Viron yhteyteensä. Vuotta myöhemmin, toisen maailmansodan alkukäänteissä kesällä 1941, Saksa oli miehittänyt joukon Itä-Euroopan maita ja niiden joukossa Latvian, Liettuan ja Viron.³⁵

---

³⁴ Esim. Uustalu, 1965, 7–8, 15–16; 195; Raun, 1989, 205; Roiko-Jokela, 1997a, Edgar Sinisalun haastattelu 19.9.97; Raul Kuutman haastattelu 17.9.97.

³⁵ Esim. Zetterberg, 1995.

Kun Saksan armeija oli vyörynyt Viroom heinäkuussa 1941, Virossa oli pidetty itsestään selvänä, että maan itsenäisyys oli pelastettu, kansakunta kokoaisi sotavoimansa ja liittyisi Saksan rinnalle taisteluun bolshevismia vastaan.³⁶ Saksalaisten silmissä Viro yhdessä Baltian maiden ja Valko-Venäjän kanssa kuului kuitenkin valloitettuun, rodultaan alempien kansojen asuttamaan alueeseen. Alueen viralliseksi nimeksi tuli Saksan itäalue, *Ostland*, ja sen johtoon asettuivat saksalaiset miehitysviranomaiset.³⁷

Neuvostoliittolaisen bolshevismien tilalle oli tullut saksalainen natsismi. Tunnetussa Vironkuvauksessaan kielitieteilijä Ants Oras toteaa asian ytimen: ”Vain yksi suurvalta oli myöntänyt de jure -tunnustuksen Neuvostoliiton suorittamalle Baltian maiden liittämiseksi; ja tuo valta oli Saksa. Tunnustusta ei peruutettu. Päinvastoin, se muodosti pohjan useimmille saksalaisten toimenpiteille Virossa, Latviassa ja Liettuassa. Neuvostoliitto oli kansallistanut kaiken omaisuuden näissä maissa: sitä edullisempaa Saksalle, sillä nyt se saattoi julistaa tämän omaisuuden omakseen.” Saksalaisten oli helppo sanoa, että Viro oli lakannut olemasta jo silloin kun Neuvostoliitto oli miehittänyt maan: he olivat vain miehittäneet Neuvostoliitolle kuuluneen maa-alueen.³⁸

Saksalaisten miehitysaikana Viro eli jälleen eristyksessä: maahan tai maasta pois ei voinut matkustaa vapaasti. Yleinen posti- ja puhelinliikenne olivat kiellettyjä. Tohtori Toivo U. Raun luettelee lisää: ”Työvoimapolitiikassaan Saksan hallinto osoittautui hämmästyttävän samankaltaiseksi kuin neuvostohallinto. Työläiset eivät saaneet vapaasti vaihtaa työpaikkaa ja lakot olivat kiellettyjä.” Sen lisäksi että ruoka oli kortilla, myös virolaisille työpaikoilla tarjotut ruoka-annokset olivat pienempiä, palkkataso alhaisempi ja oikeusturva sekä useat julkiset oikeudet rajoitetumpia kuin saksalaisilla.³⁹

Kolmen Saksan miehitysvuoden aikana Viron juutalaisväestö ja mustalaiset tuhoitiin. Miehityshallinto ampui säälimättömästi kommunisteja, Viron itsenäisyyttä puolustavia ja muuta Saksalle vihamieliseksi tulkitsemaansa ainesta. Saksalaiset pitivät hallinnolleen uhkana

---

³⁶ Esim. Zetterberg, 1995, 129–130; Uustalu, 1965, 7–8; Talpak, 1956, 3–8; Ise, 1993, 11; Edgar Sinisalun haastattelu 19.9.97; Raul Kuutman haastattelu 17.9.97.

³⁷ Esim. Zetterberg, 1995, 130; Roiko-Jokela, 1997a, 184–185. Myös Talpak, 1956, 3–8.

³⁸ Oras, 1959, 211. Olosuhteista Virossa myös Raun, 1989, 203; Niitemaa, 1959, 378.

³⁹ Raun, 1989, 205-206; Roiko-Jokela, 1997a, 185–186; Raul Kuutman haastattelu 17.9.97.

myös suomalais-virolaisia heimotunteita. Vankeusrangaistuksia jaettiin julkisesta Suomimyönteisyydestä ja jopa Suomen radion lähetysten kuuntelusta.⁴⁰

Saksalaisen miehityshallinnon ja Viron kansallisen johdon suhteet olivat menneet poikki jo ensimmäisenä miehitysvuonna. Sitä mukaa kun totuus uudesta miehittäjästä valkeni, myös tavallisten virolaisten suhtautuminen saksalaisiin muuttui.⁴¹ Kuten Suomen jatkosodan virolainen vapaaehtoinen, tallinnalaisen diplomaatin poika Sven Ise sanoo, "vain pelko idästä uhkaavasta vaarasta ja muistot vuosien 1940–1941 kauhuista estivät virolaisia ryhtymästä suoraan vastarintaan" saksalaista miehityshallintoa vastaan.⁴²

2.1.2. Suomi yrittää olla purematta kättä joka sitä ruokkii

Suomi taisteli jatkosodassa Saksan armeijan rinnalla samassa hyökkäyssuunnassa ja oli monien raaka-aineiden ja materiaalien sekä erityisesti leipäviljan suhteen täysin riippuvainen Saksasta: sotavuosien viljantuotannosta tuskin puolet saatiin omasta maasta.⁴³ Ystävyysuhde saksalaisten kanssa oli siksi enemmän kuin perusteltavissa, eikä Suomi ei voinut ylenkatsoa aseveliavun merkitystä.⁴⁴

Saksan armeija taisteli Suomenlahden eteläpuolella koko laajalla Neuvostoliiton vastaisella rintamalla Mustallemerelle saakka. Suomen panos Suomenlahden pohjoispuolella merkitsi käytännön apua, jonka Saksa ei toivonut loppuvan.⁴⁵ Saksa käytti hyväkseen Suomen riippuvuutta sen taloudellisesta avusta.⁴⁶ Kun SS-johtaja Heinrich Himmler vieraili Suomessa heinä-elokuussa 1942, hänen toiveensa Suomen juutalaisten luovuttamisesta kytkeytyi kiusallisesti Suomen leipäviljapulaan. Kuten Suomen Berliinin-lähettiläs T. M. Kivimäen

---

⁴⁰ Roiko-Jokela, 1997a, 188–189, 192–193. Miehityshallinnon ideologiasta myös Oras, 1959.

⁴¹ Roiko-Jokela, 1997a, 190, 195; Ise, 1993, 11; Jögi, 1996, 148.

⁴² Ise, 1993, 12. Myös Ise, 1994, 21.

⁴³ Jokisipilän mukaan Suomi tarvitsi vuosittain kolmanneksen viljastaan ulkomailta, mistä suurin osa tuli Saksasta. Jokisipilä, 2004, 54. Ks. myös Jäntti, 1985, 291–292; Myllyniemi, 1982, 305–306. Suomen liittymiselle antikomintern-sopimukseen marraskuussa 1941 kerrotaan erääksi kannustimeksi toive 175 000 viljatonnin hankkimisesta. Peltovuori, 2000, 123.

⁴⁴ Jäntti, 1985, 291–292; Myllyniemi, 1982, 305–306.

⁴⁵ Myllyniemi, 1982, 305–306; Jokisipilä, 2004, 54–56.

⁴⁶ Esim. Myllyniemi, 1982, 345–346. Himmlerin hierojan, Felix Kerstenin mukaan Himmler olisi tiennyt, että leipävarastot Suomessa riittäisivät vain kolmeksi viikoksi ja sanonut, että "suomalaisten on valittava nälän ja juutalaisten luovuttamisen välillä". Torvinen, 1984, 181–182. Saksa kiristi Suomea tietoisesti elintarvikehuollolla vielä keväällä 1943. Jokisipilä, 2004, 70.

tiedetään huomauttaneen, hetki Suomen juutalaisten tuhoamiseksi oli otollinen, sillä Suomi tarvitsi syyskuuhun mennessä välttämättä 30 000 tonnia viljaa.⁴⁷

Saksan toisen maailmansodan aikaisista aseveljistä Suomi oli kuitenkin ainoa demokraattinen maa, ja se säilytti koko sodan ajan päätävävallan sodankäyntinsä tavoitteista ja periaatteista.⁴⁸

Saksan ja Suomen välisiä suhteita Saksan näkökulmasta kuvaa osuvasti Saksan Suomen lähettiläs Wipert von Blücher vuoden 1941 lopulla:

”Suomi kävi sotaa virallisen sanamuodon mukaan Venäjää vastaan puolustussotaa, mutta kävi sitä hyökkäyksen muodossa.

Suomi taisteli yhdessä Saksan kanssa, mutta ei ollut Saksan liittolainen eikä ollut mukana muussa sodassa.

Suomi oli katkaissut diplomaattisuhteet Englantiin, mutta ei ollut Englannin kanssa sodassa.

Suomi salli Norjan maanpakolaishallituksen lähetystön olla edelleen Helsingissä, mutta sillä itsellään ei ollut enää diplomaattista edustusta tämän luona.

Suomi pani suurta painoa Ruotsiin vallitseville hyville suhteille mutta suhtautui niiden suhteiden arvoon epäilevästi.

Suomi oli läheisessä sotilaallisessa, taloudellisessa ja sivistyksellisessä suhteessa autoritääriseen valtioryhmään, mutta itse se lukeutui demokraattisiin maihin. Omissa oloissaan Suomen hallitus työskenteli ylipäänsä demokraattisten teorioiden mukaan, mutta yksityistapauksissa noudatti enimmäkseen autoritäärisiä menettelytapoja.⁴⁹

Hitlerin välinpitämättömyys Suomea kohtaan oli muuttunut suopeudeksi Suomen selviytyttyä talvisodasta. Suomen liittyttyä jatkosotaan 25. kesäkuuta 1941 ja sotilaiden ja sodanjohdon täytettyä oman tehtävänsä Saksan rinnalla Hitlerin myötämieli oli voimistunut. Kuten von Blücher huomauttaa, ”Hitler piti tuohon aikaan suomalaisia kaikkein urhoollisimpina Saksan asetovereista”. Myötämielen ilmeisenä seurauksena Suomi nousi ensi sijalle Italian kanssa, kun Saksa jakoi sotatarvikkeita rinnallaan taisteleville kansoille. Myös elintarvikeasioissa Suomi kohosi etuoikeutettuun asemaan. Hitlerin suopeutta kesti niin kauan kuin suomalaiset pysyivät uskollisen aseveljen roolissa.⁵⁰

---

⁴⁷ Torvinen, 1984, 182.

⁴⁸ Jokisipilä, 2004, 50, 54; Raunio, 2002, 170–177. Myös Maailmanhistorian pikkujättiläinen, 1990, 885; von Blücher, 1950, 254; Myllyniemi, 1982, 244, 249, 299.

⁴⁹ von Blücher, 1950, 263.

Suomen näkemys omasta sodankäynnistään ei ollut Saksalle koko aikana epäselvää. Jo syyskuusta 1941 pitäen suomalaiset olivat esitelleet sodankäyntiään aseveljien, ei liittolaisten sotana.⁵¹ Saksan sodanjohto tiesi Suomen taistelevan oman riippumattomuutensa, ei kansallissosialismin puolesta. Tämä sopi Hitlerille, joka samaisesta syystä laski voivansa luottaa aseveljen taistelutahtoon.⁵²

Saksassa tunnettiin Suomen pelot muun muassa Suomen asemasta Saksan hallitseman Suur-Euroopan taloudellisessa elintilassa.⁵³ Niinikään sekä Saksan puoluepoliittinen johto että Saksan diplomaattinen edustus olivat perillä suomalaisten heimoaatteellisista suunnitelmista vuonna 1942 asuttaa Itä-Karjalaa.⁵⁴

2.2. Suomen jatkosodan ajan pakolais- ja siirtoväenpolitiikkaa

2.2.1. Pakolaisia ja sotasiirtolaisia

Suomen toisen maailmansodan vuosien pakolaispolitiikkaa tutkineen Taimi Torvisen mukaan suomalaisilla oli jo historiallisesti maine poliittisesti vainottujen suojelijana. Sen vuoksi 1930-luvulla Suomen pakolaislainsäädäntöä saattoi pitää jokseenkin suvaitsevaisena. Lainsäädäntö tiukkeni 1930-luvun lopulle tultaessa, kun poliittinen tilanne kiristyi Euroopassa ja Suomi varautui pakolaisaaltoihin. Toisen maailmansodan alkaminen kiristi edelleen ehtoja ulkomaalaisten tulosta ja oleskelusta sekä heiltä vaadittavista asiapapereista.⁵⁵

Jatkosodan vuosina Suomen pakolais- ja siirtoväenpolitiikka hyödynsi kärjistäen kahta perusajatusta: heimoaatetta ja hyötymieltä⁵⁶. Pakolaisia otettiin vastaan ja väestöä siirrettiin sodan jaloista inhimillisiin ja heimoaatteellisiin perustein. Syyt eivät estäneet Suomea pitämästä tulijoita samanaikaisesti lisätövoimana, jonka oli tuotettava auttajalle hyötyä.

---

⁵⁰ von Blücher, 1950, 296; Jokisipilä, 2004, 54–56; Peltovuori, 2000, 129, 133–134.

⁵¹ von Blücher, 1950, 254. Suomen suhtautumisesta aseveljeyteen myös Peltovuori, 2000, 116; Raunio, 2002, 170–179.

⁵² Jokisipilä, 2004, 50, 53–57.

⁵³ von Blücher, 1950, 286. Vrt. Peltovuori, 2000, 156–158.

⁵⁴ Peltovuori, 2000, 125–127; von Blücher, 1950, 287. Asutushankkeesta esim. Myllyniemi, 1982, 297–298; Nevalainen, 1990, 38–39.

⁵⁵ Torvinen, 1984, 77, 81.

⁵⁶ Luonnehdinta Roiko-Jokelan.

TAULUKKO 1: Suomessa talvella 1943–1944 oleskelleiden pakolaisten ja sotasiirtolaisten lukumääriä

Venäjän vallankumouksen jälkeen saapuneita Venäjän pakolaisia

venäläisiä, itäkarjalaisia, inkeriläisiä noin 10 600

Hitlerin kauden pakolaisia ja sotasiirtolaisia

inkeriläisiä noin 64 000

virolaisia (vuoden 1944 kuluessa noin 5500) noin 4000

entisiä Saksan ja Itävallan kansalaisia 143

norjalaisia 27

puolalaisia 19

Tshekkoslovakiasta paenneita 7

muuta 13

Pakolaisia ja siirtolaisia yhteensä 78 809

Lähde: Torvinen, 231; Suomessa oleskelevat ulkomaalaiset pakolaiset. Vrt. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 33. 28.4.1943. Ddf Pol.tied. nro 19 – 37. 5.3. – 5.5.43. UM. Torvinen huomauttaa, että hänen kokoamissaan virolaisten kokonaismäärissä on mukana hieman myöhemminkin tulleita.

Valtiollisesti Suomi evakuoii jatkosodan kevääseen 1943 saakka lähinnä Karjalan ja Inkerin väestöä. Suurin väestöryhmä olivat siirtoväkenä saapuneet inkeriläiset.⁵⁷ Kuten Pekka Nevalainen toteaa, Saksan ja Neuvostoliiton taisteluiden keskelle jääneiden siviilien saaminen Suomeen toi Suomelle juuri kaivattua työvoimaa, minkä lisäksi suomalaiset kokivat pelastavansa inkeriläisväestöä tuhoutumasta sodan jalkoihin.⁵⁸ Ensimmäiset inkeriläiset siirrettiin talvella 1942, mutta laajennettua väestönsiirtoa valmisteltiin huhtikuussa 1943. Tuolloin Suomen hallitus esitti saksalaisille halunsa tuoda jo siirrettyjen lisäksi vielä 10 000 työkykyistä perheenjäsenineen.⁵⁹

Pakolaisten auttamiseksi työskenteli runsaasti yksityisiä, seurakuntien tai erilaisten yhdistysten ylläpitämiä järjestöjä. Inkeriläisiä avustivat ja huolsivat sen lisäksi useat

---

⁵⁷ Nevalainen, 1990, 49; Torvinen, 1984, 230.

⁵⁸ Esim. Nevalainen, 1990, 41–44.

⁵⁹ Nevalainen, 1990, 49.

kansalais- ja heimojärjestöt.⁶⁰ Valtion puolesta inkeriläisen siirtoväen asioita hoitivat joulukuussa 1942 perustettu väestönsiirtovaltuuskunta sekä samoihin aikoihin perustettu Väestönsiirtoasiain keskustoimisto (aluksi Inkerin toimisto), joka työskenteli kulkulaitosministeriön alaisena. Yhtenä Väensiirtoasiain Keskustoimiston huoltoelimestä toimi Siirtoväen Huollon Keskus, jota kesäkuulle 1943 saakka luotsasi kansanedustaja Urho Kekkonen. Karjalasta evakuoitujen asioita hoiti kansalaisjärjestöjen lahjoitusvaroin ylläpitämä Suomen Huolto r.y.⁶¹

Hitlerin toimia pakenevista Keski-Euroopan maiden ja Norjan kansalaisista osa oli juutalaisia. Suomessa juutalaisista pyrki huolehtimaan pääasiassa juutalainen seurakunta ja muutama yksittäinen juutalaisjärjestö.⁶²

Suomessa oleskeli vuosina 1943–1944 arvioiden mukaan neljästä kuuteen tuhanteen virolaista. Heistä suurin osa oli nuoria miehiä, naisia ja lapsia oli joukosta vain muutama prosentti. Tulijoista nelisensataa jatkoi edelleen Ruotsiin ja kauemmas länteen.⁶³ Suomen pakolaisista virolaiset muodostivat suurimman ryhmän erilaisten heimokansojen (itäkarjalaiset ja inkeriläiset) sekä venäläisten jälkeen.

Maanmiestensä asioiden hoitamisessa keskeisen työpanoksen teki virolainen toimittaja Harald Vellner, joka jatkosodan aikaan asui ja työskenteli Helsingissä. Ennen kuin Suomi syksyllä 1943 alkoi tukea virolaisten pakolaisten vastaanottoa ja majoitusta, Vellner pyrki muiden Suomessa asuvien virolaisten avulla huolehtimaan virolaisten majoituksesta ja ruokahuollosta.⁶⁴ Tietävästi myös Suomalaisuuden Liitto tuki jossain määrin Virosta

---

⁶⁰ Nevalainen, 1990, 193.

⁶¹ Nevalainen, 1990, 69–71, 186. Kekkonen erosi toimiston johdosta kesäkuussa 1943. Emt., 71.

⁶² Torvinen, 1984, 231, 164–165.

⁶³ Arvio kuudesta tuhannesta on virolaisten vapaaehtoisten edustajan, kapteeni Karl Talpakin. Talpak, 1962, 9. Vrt. Heikki Roiko-Jokelan selvitys, jonka mukaan Suomeen saapui vuoden 1943 alun ja helmikuun 1944 välisenä aikana noin 4000 pakolaista. Roiko-Jokela, 1997a, 196. Torvisen tiedot asettuvat näiden lukujen väliin. Torvinen, 1984, 231.

⁶⁴ Vellnerin henkilötiedot majuri Erik Lönnrothin kirjeestä Komentoiesikunnan päällikölle 16.10.1943. 4851/4a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk. Vuoteen 1939 asti Waba Maa -lehden toimittajan ja Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajan, Viron ja Neuvostoliiton välisen tukikohtasopimuksen vuoksi perheineen Suomeen siirtyneen Vellnerin toimintaa tuki vaikutusvallallaan ainakin Viron entinen Suomen lähettiläs Aleksander Warma, joka järjesti avustusvaroja lainoina paikallisilta virolaisilta. Warma, 1973, 213.

paenneita.⁶⁵ Suomen valtion lisäksi syksyllä 1943 Lotta-Svärd aktivoitui armeijaan vapaaehtoiseksi pyrkivien majoittamisessa.⁶⁶

Pakolaiset olivat Suomessa periaatteessa samojen määräysten alaisia kuin muutkin ulkomaalaiset. Heillä oli sisäasiainministeriön antama oleskelukirja ja tarvittaessa työlupa. He saivat asua ja matkustaa tiettyjä rajoituksia lukuunottamatta kaikkialla maassa.⁶⁷ Sota-aikana kuitenkin pakolaisten velvollisuuksiin kuuluivat pakollisena armeija tai työpalvelus. Valtion asenne oli sodan aikana luonnollinen jo elintarvikepulan vuoksi: Jokaisen oli leipänsä eteen osallistuttava joko puolustukseen tai tuotantoon.⁶⁸

Työvoimapula koetteli Suomea heti jatkosodan ensimmäisestä talvesta asti. ”Vaikka työvelvollista työvoimaa oli koetettu haalia kokoon viimeiseen mieheen ja naiseen, vaikka oli käytetty lapsi- ja vankityövoimaa, jäi satoa kaikesta huolimatta korjaamatta. Syyskynnöistä jäi n. 50% suorittamatta, metsätöitä tekemättä. Myös linnoitustyömailla podettiin työvoimapulaa. Tarve oli n. 185 000 miestä”, Taimi Torvinen kertoo Kotijoukkojen esikunnan työvoimaosaston lukuja 12. marraskuuta 1941 sekä esittelijäneuvos Eljas Kahran radioesitelmää 11. maaliskuuta 1942.⁶⁹ Työvoimapulan yhä kiristyneessä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö antoi tammikuussa 1942 ohjeita, joiden tarkoitus oli muun muassa hankkia maatalouteen ammattivoimaa Ruotsista ja Tanskasta.⁷⁰ Suomessa kiristettiin vuonna 1942 myös nk. työtä vieroksuvien aineiden käsittelyä. Työvelvollisia ohjattiin metsätöihin, sotatarviketeollisuuteen, linnoitustöihin ja tiettyömaille.⁷¹

Perheelliset virolaiset ja naiset sijoitettiin mahdollisuuksien mukaan ansiotyöhön, muille työvoimaviranomaiset määräsivät työpaikan. Viranomaiset näkivät virolaisten työssä kuitenkin vaihtelua, mistä osa lienee selitettävissä nuorten miesten keskuudessa leviävällä

---

⁶⁵ Herlin, 1993, 195.

⁶⁶ Päämajan vapaaehtoistoimiston päällikön, majuri Erik Lönnrothin kirje Helsingin kaupunginhallitukselle 9.11.1943 Lotta-Svärin lahjoittamista majoitusparakeista. Päämajan vapaaehtoistoimiston kansio 5366/4a.sal, SArk.

⁶⁷ Suomessa oleskelevat ulkomaalaiset pakolaiset. UM:n poliittisia tiedoituksia nro 33, 28.4.1943. UM Ddf Poliittiset tiedotukset nro 19–37, 5.3.–5.5.43. UM.

⁶⁸ Roiko-Jokela, 1997a, 196; Linkomies, 1970, 384.

⁶⁹ Torvinen, 1984, 165–166, 232. Myös Nevalainen, 1990, 127–130.

⁷⁰ Esimerkiksi Ruotsista kävi jatkosodan aikana noin 2500 vapaaehtoista tekemässä maataloustyötä Suomessa kaikkiaan 60 000 työpäivän edestä. Nilsson, 2000, 189–194.

⁷¹ Torvinen, 1984, 232. Myös Nevalainen, 1990, 127–130.

innostuksella maanpuolustukseen.⁷² Tästä syystä virolaiset pakolaiset olivat viranomaistenkin silmissä erityisessä asemassa.⁷³

Työvoimapula kiristyi koko jatkosodan ajan. Keväällä 1943 työvoiman vajauksen laskettiin olevan 250 000 henkeä.⁷⁴ Suomeen siirretyt inkeriläiset merkitsivät tässä suhteessa tuntuvaa lisäpanosta Suomen maatalous- ja teollisuustyöhön.

2.2.2. *Apua heimokansoille aatteen kera ja ilman*

Jatkosodan alkuvuosina suomalaisia erityisesti elähdyttänyt heimoaate perustui 1900-luvun taitteessa sekä Pohjoismaissa että Baltiassa levinneeseen innostukseen selvittää kansakunnan juuria. Kansallista kuvaansa vasta etsivissä Suomessa ja Virossa kansallisromanttinen heimoharrastus ponnisti myös edellisen vuosisadan kieli- ja kansallisuuspohdiskelusta.⁷⁵ Mauno Jääskeläinen nimittää heimoaatteellista harrastusta jokseenkin osuvasti nimellä ”fennomaanien heimokansallinen haaveilu”.⁷⁶ ”Haaveilun” tuloksena 1910-luvulla Suomen Karjala ja Venäjän Karjala alettiin ymmärtää kokonaisuudeksi, jolla oli yhteinen henkinen ja kulttuurinen perintö. Havainnosta oli lyhyt matka vakaumukseen, jonka mukaan Suomen ja Itä-Karjalan olisi muodostettava yksi kansallinen kokonaisuus.⁷⁷

Heimokansallista ykseyttä vaaliva Akateeminen Karjala-Seura syntyi vuonna 1922 viimeisen Karjalan epäonnistuneen vapautusyrityksen jälkeen alkujaan Itä-Karjalasta saapuvien pakolaisten auttamiseksi. Liikkeen myöhemmässä ohjelmassa Karjalan ratkaisemattomaksi jäänyt itsenäistymisaate nivoutui yhteen suomalaisuuskysymyksen kanssa. 1930-luvulle tultaessa Antti Laineen mukaan jo maantieteellisesti epämääräisemmäksi Suur-Suomi-

---

⁷² Uustalu & Moora, 1993, 38–39. Uustalun mukaan vuosina ennen joukkoliikkeen alkua tulleista virolaisista osa siirtyi edelleen Ruotsiin ja jotkut saivat Suomesta oleskelulupia. Erityisesti 1942–1943 tulleita lähetettiin Saimaan kanavan korjaustöihin. Toiset työvelvolliset osoittautuivat kuitenkin virolaisille ”enimmäkseen kommunistisesti virittyneeksi ainekseksi”, joiden liikkumisvapautta oli rajoitettu. Havainto lisäsi virolaisten haluja siirtyä nopeasti armeijaan. Uustalu, 1965, 25.

⁷³ Esim. Suomessa oleskelevat ulkomaalaiset pakolaiset. UM:n poliittisia tiedoituksia nro 33, 28.4.1943. UM Ddf Poliittiset tiedotukset nro 19–37, 5.3.–5.5.43. UM.

⁷⁴ Nevalainen, 1990, 352.

⁷⁵ Leinonen, 1997, 120–128; Jääskeläinen, 1961, 28–32; Laine, 1997, 204–207.

⁷⁶ Jääskeläinen, 1961, 39.

⁷⁷ Jääskeläinen, 54–55, 57–66.

aatteeksi muuttunut AKS:n ideologia sai eniten kannattajia armeijan ja akateemisten keskuudessa.⁷⁸

Jatkosodan alussa AKS:n keskuudessa oli tehty suunnitelmia vapautettujen Karjalan alueiden asuttamiseksi sukulaiskansoilla sekä luotu tarkoitusta varten asutus- ja koulutusohjelmia. Kesän 1941 hyökkäysvaiheessa Päämaja perusti vallattuja alueita hallinnoimaan Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan, joka käytännössä toimi AKS:läisten käsissä.⁷⁹ Päämajan strategiset suunnitelmat Karjalan hallussapidosta kuitenkin heikkenivät samaa tahtia Saksan sotamenestyksen kanssa, ja AKS:n vastustuksesta huolimatta Päämaja ryhtyi marraskuussa 1943 valmistelemaan Itä-Karjalan sotilashallintoesikunnan evakuoimista.⁸⁰

Kuten Pekka Nevalainen erittelee Suomen inkeriläisiin kohdistamaa heimoharrastusta, AKS:n toiminnassa oli kyse suurinta julkisuutta nauttineesta, ihanteellisesta ja teoriatasoisesta heimoharrastuksen muodosta, jolla oli oma aatemaailmansa. Toisenlaisia heimoharrastajia olivat inkeriläiset emigranttiaktiivit, jotka edustivat maanmiehiään vieraalla maalla. Kolmas ryhmä olivat käytännön heimotyötä tekevät, sitoutumattomat ihmiset. Martat, lotat, maatalousnaiset ja monet muut tavalliset suomalaiset auttoivat evakuoituja ja siirtolaisia sopeutumaan uusissa oloissa.⁸¹ Näiden suomalaisten keskuudessa heimomieli rinnastui yleiseen myötämielisyyteen avuntarvitsijoita kohtaan.

Torvinen huomauttaa eräästä erosta suomalaisten suhtautumisessa pakolaisryhmiin. Inkeriläisiä, joita nimitettiin myös sotapakolaisiksi tai sotasiirtolaisiksi, pidettiin suomalaisina.⁸² Suomalaiset auttoivat virolaisia samoista myötämielisyyden syistä kuin inkeriläisiä. Heimoaatteen silmin virolaiset kuitenkin olivat sukulais- tai veljeskansaa, eivät suomalaisia.

---

⁷⁸ Laine, 1997, 206–207; Leinonen, 1997, 121, 122–123.

⁷⁹ Laine, 1997, 182–183; Myllyniemi, 1982, 298–299; Laine, 2000, 207.

⁸⁰ Laine, 2000, 215; Jokela, 1997, 204.

⁸¹ Nevalainen, 1990, 198.

⁸² Torvinen, 1984, 230.

2.3. Suomi ja II maailmansodan vapaaehtoisliikkeet

2.3.1. Vapaaehtoiset talvisodassa

Suomen talvisota (30.11.1939 – 31.3.1940) herätti maailmalla myötätuntoa Suomea kohtaan ja kannusti useista Euroopan kansoista auttajia matkaamaan suomalaisten avuksi rintamalle. Organisoituja vapaaehtoisliikkeitä syntyi eri maissa sitä mukaa kun osoittautui, etteivät maiden hallitukset aikoneet virallisesti toimia Suomen auttamiseksi.⁸³

Erään tilaston mukaan ulkomaalaisia vapaaehtoisia palveli Suomen armeijassa maaliskuussa 1940 seuraavasti:

ruotsalaisia	1260
norjalaisia	690
tanskalaisia	940
amerikansuomalaisia	360
unkarilaisia	340
itäkarjalaisia, inkeriläisiä ja aunukselaisia noin	350
Yhteensä	3940 ⁸⁴

Joidenkin arvioiden mukaan Suomeen lasketaan tulleen peräti lähes 12 000 vapaaehtoista, mutta vain murto-osan heistä oletetaan palvelleen rintamalla. Tulijat koulutettiin Kotijoukkojen esikuntien ylläpitämässä koulutuskeskuksissa Lapualla, Oulussa, Torniossa ja Kemissä.⁸⁵

Tanskalainen Dansk Frivillig Korps ja amerikansuomalaisten legioona eli osasto ASL koulutettiin Oulussa, mutta ne eivät ehtineet mukaan taisteluihin. Sitä vastoin pienehkö

---

⁸³ Esim. Laaksonen, 2000, 92–95; Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 40.

⁸⁴ Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 52. Arviot vapaaehtoisten luku- ja kansallisuuksien määrästä vaihtelevat suuresti. Toisten tietojen mukaan maaliskuun alussa 1940 Päämajan vapaaehtoistoimistosta tehdyn tarkastusmatkan tuloksena pelkästään Lapualla oli koulutuksessa 23 kansallisuutta. Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 46–47.

⁸⁵ Laaksonen, 2000, 95; Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 44–47, 58.

amerikansuomalaisten joukko osallistui Laatokan Karjalassa suomalaisten rinnalla taistelutehtäviin. Tällä tavoin rintamalla arvioidaan taistelleen noin 30 amerikansuomalaista.⁸⁶

Ruotsalainen everstiluutnantti Carl August Ehrensvärd johti Sallan suunnalla tammikuusta 1940 alkaen ruotsalaista vapaaehtoisuuskikköä, Frivilligkårenia, johon oli liitetty myös norjalaiset vapaaehtoiset. Yksikön toiminnan Sallan Märkäjärvellä mainitaan vapauttaneen viisi suomalaispataljoonaa Viipurinlahden puolustuslinjoille. Frivilligkårenin lisäksi Suomessa oli ruotsalaisia osastoja ilmatorjunta-, rannikkotykistö- ja kenttätykistöaselajissa.⁸⁷

Rintamalle ehti talvisodan aikana myös heimosotilaista koottu Sissipataljoona 5. Vienankarjalaiset, aunukselaiset ja inkeriläiset vapaaehtoiset harjoittelivat Kemissä. Heistä muodostettu sissosasto SissiP 5(2) palveli Kuhmon rintamalla. Edelleen talvisodassa oli noin 60 vapaaehtoista ulkomaalaista lentäjää sekä yksittäisiä vapaaehtoisia ainakin panssarijoukoissa ja lääkintäryhmissä.⁸⁸

Vapaaehtoisten koulutusyksiköistä merkittävin oli Lapualla 8. tammikuuta 1940 muodostettu Osasto Sisu. Sen määrällisesti suurimmat kansallisuudet muodostivat unkarilaiset ja virolaiset, mutta kaikkiaan tulijoita oli useista maista. Yksikössä palveli maaliskuussa 1940 enimmillään noin 500 vapaaehtoista.⁸⁹

Unkarilaisten matkan Suomen talvisotaan olivat käynnistäneet itse Unkarin valtionhoitaja, amiraali Niklos von Horthy ja pääministeri Pál Telek. Heimoaatteen kyllästämiä unkarilaisia on arvioitu olleen lähtökuumeessa maaliskuun alussa 1940 jopa 25 000 henkeä.⁹⁰ Talvisotaan pyrkineiden virolaisten määrästä sitä vastoin on esitetty vaihtelevia oletuksia: suurin on Seppo Zetterbergin arvio tuhannesta vapaaehtoisesta.⁹¹ Yhteistä näkemyksille on, että vapaaehtoisia virolaisia uskotaan olleen mukana enemmän kuin on taltioituna tilastoissa.

---

⁸⁶ Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 47, 51–52.

⁸⁷ Heiskanen, 1994, 22; Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 50–51.

⁸⁸ Syrjä, 1991, 9; Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 50.

⁸⁹ Järvelä & Vuorenmaa, 1981, 46–47. Myös Jögi, 1996, 20–21.

⁹⁰ Heimopu kytkeytyi Unkarissa laajemminkin maan omaan sotilaalliseen ja poliittiseen tilanteeseen. Richly, 1996, 134.

⁹¹ Zetterberg, 1995, 121. – Virolaisten sotien ajan diplomaatti- ja poliittisissa piireissä elää käsitys, jonka mukaan talvisotaan olisi ollut toisenlaisissa olosuhteissa tuhansia lähtijöitä. Esim. Ise, 1994, 3. Samat tahot uskovat lahden yli saapuneen tunnettua huomattavasti enemmän vapaaehtoisia. Esim. Ise, 1993, 10. Myös Gábor Richly arvelee unkarilaisia olleen talvisodassa tilastoitua enemmän. Richly, 1996, 158–159. Omien havaintojeni perusteella yhdyn

Lapualla Osasto Sisussa on tietoja eri ajoilta 50:stä tai 57:stä virolaisesta koulutettavasta.⁹² Koulutuksen päätyttyä huhtikuussa 1940 kymmenkunta virolaista jatkoi matkaa Pohjois-Norjaan, jossa he taistelivat norjalaisten rinnalla saksalaismiehittäjää vastaan.⁹³

Monet virolaiset talvisodan vapaaehtoiset jäivät Suomeen. Kesän 1940 lopulla – Viron tultua liitetyksi Neuvostoliittoon – sekä sitä seuranneena talvena virolaisia saapui lisää. Kaikkiaan 70 virolaista vapaaehtoista siirtyi seuraavana keväänä Espoon edustalla Staffanin saarella järjestettyyn radiosähköttäjän koulutukseen.⁹⁴

Mikä merkitys talvisodan vapaaehtoisilla oli virolaisten vapaaehtoisten myöhemmän joukkoliikkeen kannalta? Kun jatkosota käynnistyi, Suomella oli jo kokemusta vapaaehtoisten vastaanottamisesta. Oli organisoitu Päämajan alainen vapaaehtoistoimisto ja koulutuskeskukset sekä jouduttu miettimään sotilaiden huoltoon ja valvontaan liittyviä kysymyksiä. Ulkomaalaisen vapaaehtoisavun ajatus ei enää ollut Suomelle vieras; avusta ja sen antajista oli käytännön kokemusta. Kolmanneksi Suomen armeija ja useat siviilit olivat saaneet kosketuksen virolaisiin vapaaehtoisin.⁹⁵ Oma arvonsa on jatkumolla, jonka talvisodasta Suomeen jääneet virolaiset muodostivat seuraajilleen: Silta Suomen armeijaan oli olemassa.

2.3.2. *Jatkosodan ruotsalaiset vapaaehtoiset*

Ruotsalaisia vapaaehtoisia rintamalla noin	1700
Muita erikoiskoulutettuja ruotsalaisia noin	500

Suomalaisten odotuksia pienemmäksi jäänyt ruotsalaisten vapaaehtoisten määrä Suomen jatkosodassa johtui siitä, että Ruotsin hallitus rajoitti Suomeen tuloa ja perusteli toimenpidettä

Richlyn näkemykseen ”tilastointivirheen” syistä, mm. vapaaehtoisten erilaisten vastaanottotapojen vaikutuksesta tulijoiden tilastointiin.

⁹² Uustalu & Moora, 1993, 9–10; Jögi, 1996, 20–21. Jöen mukaan 57 miestä on Sota-arkistosta löytyneen asiakirjan sisältämä lukumäärä. Kuten Jögi kertoo, yksikössä palvelleen Kaarel Karimäen päiväkirjan mukaan Osasto Sisussa palveli välirauhan edellä 50 virolaista vapaaehtoista. Emt., 20–21.

⁹³ Jögi, 1996, 21–23. Ks. myös Meinard Valdsonin kirje Kirsti Turkalle 13.4.40.

⁹⁴ Uustalu & Moora, 10. Myös Jögi, 1996, 23, 61–69.

⁹⁵ Osasto Sisun sotilaita vieraili lähiseudun perheissä ja oli kirjeenvaihdossa suomalaisten kanssa. Kirsti Laitisen (o.s. Turkka) kirje kirjoittajalle 13.11.97; Arthur Mäehansin kirje Kirsti Turkalle 10.4.40; Meinard Vadsonin kirje

turvallisuusnäkökohdilla. Noin puolet ruotsalaisista palveli majuri Berndt Stackelbergin komentamassa Svenska frivilligpataljonenissa nk. Hangon rintamalla loppuvuonna 1941. Pataljoona oli perustettu määräaikaiseksi yksiköksi ja lakkautettiin sen jälkeen kun se oli täyttänyt tehtävänsä, tunkeutunut Hankoon, jonka venäläiset olivat jättäneet joulukuussa 1941. Myöhemmin saapuneet ruotsalaiset sijoitettiin tammikuussa 1942 perustettuun Svenska frivilligkompanietiin tai suomenruotsalaisten joukkoon (JR 13, JR 61, JR 24).⁹⁶

Svenska frivilligkompaniet suoritti 27 kuukauden keskeytymättömän palveluksen JR 13:n II pataljoonassa Syvärin rintamalla ja Karjalan kannaksella. JR 61:een sijoitetut ruotsalaiset niittivät mainetta kesäkuun 1944 suurhyökkäyksen torjuntataisteluissa Tienhaarassa. Viitisensataa erikoiskoulutettua ruotsalaista – vapaaehtoisia lääkäreitä, eläinlääkäreitä ja autonasentajia – työskenteli rintamalla kirurgeina tai panssarivaunujen korjaajana.⁹⁷

2.3.3. *Jatkosodan virolaiset vapaaehtoiset ennen vuotta 1944*

Talvisodan aikana Lapualla koulutetusta Osasto Sisusta jäi joitakin virolaisia Suomen armeijaan. Heitä palveli armeijan tiedusteluosastolla, joka jo keväällä 1941 koulutti tiedustelukäyttöön joukon virolaisia radisteja. Edelleen Osasto Sisussa palvelleista sekä eräistä muista syksyn ja talven 1940–1941 aikana Suomeen saapuneista virolaisista Suomen armeija koulutti keväällä 1941 toisen yksikön jatkosodan tiedustelutarpeisiin. Kaikkiaan 67 virolaista luetteloiitiin tiedusteluosaston alaiseen Osasto Ernaan. Joukkoon kuuluivat Staffanin saarella Espoon Soukassa kevään aikana koulutetut 15 radiosähköttäjää.⁹⁸

Virolaisten tiedusteluyksikkö Osasto Erna	67 ⁹⁹
Virolaisia Vallilan pataljoonassa (syksyllä 1943) noin	1800 ¹⁰⁰
Virolaisia Suomen merivoimissa	392 ¹⁰¹

Kirsti Turkalle 13.3.40. Toisaalta talvisodan kokemukset opettivat myös asettamaan taistelujoukkoihin pyrkineille tiukat vaatimukset. Esim. Kaimio, 1994, 279.

⁹⁶ Nilsson, 2000, 189–194, 203; Jõgi, 1996, 147, 152–153; Kaimio, 1994, 278.

⁹⁷ Nilsson, 2000, 203; Kaimio, 1994, 278–279.

⁹⁸ Jõgi, 1996, 66.

⁹⁹ Jõgi, 1996, 66.

¹⁰⁰ Majuri Lönnrothin ja kapteeni Inkisen allekirjoittama kirjelmä 30.11.1943 Komentoesikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoisista. KD N:o 5901/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SArk. Määrä tarkoittaa maavoimissa palvelleita vapaaehtoisia. Vrt. JR 200:n perustamisaikainen vahvuus helmikuussa 1944, noin 1850 miestä. JR 200 Spk 13612 10.2.1944. SArk. Suomen armeijassa palvelevien kokonaismääräksi vuoden 1943 lopulla on esitetty noin 2400. Inkinen, 1970, 8.

Joitakin virolaisia palveli lisäksi Osasto Haukassa ja muutamissa muissa aselajijoukoissa, mutta heidän määränsä voi arvioida yltävän enimmilläänkin muutamaan kymmeneen.¹⁰²

Jos talvisodan Osasto Sisu oli ensimmäinen kohde virolaisten vapaaehtoisten ottaessa osaa suomalaisten sotaponnistuksiin, tiedusteluosasto Ernan voi sanoa muodostaneen virolaisten toisen panoksen. Osasto Ernan miehet työskentelivät johtajansa, virolaisen eversti Ants Kurgin johdolla kesän 1941 ajan tiedustelu- ja vihollisen häirintätehtävissä Viron pohjoisosissa, jotka vielä olivat venäläisten hallussa, sekä välittäen tietoja Suomen tiedustelupalvelulle.¹⁰³ Viro kuului operatiivisesti Saksan sodanjohdon alaisuuteen, ja sen vuoksi myös Saksan armeija hyödynsi osaston työpanosta. Ernan lakkauttamisen jälkeen syyskuussa 1944 osittain samalla miehityksellä toimi muutaman viikon ajan Saksan armeijan pataljoona. Saksalainen ”Erna II” nousi syyskuussa 1941 maihin läntisen Viron saarille ja tyhjensi ne venäläisistä sotilaista.¹⁰⁴

Osa Ernan virolaisista palasi syksyllä 1941 Suomeen ja astui toistamiseen vapaaehtoisina Suomen armeijan palvelukseen. He palvelivat ensin ruotsalaisten vapaaehtoisten kanssa *Hangöpataljonenissa* ja sen jälkeen suomalaisissa yksiköissä. Heitä oli virolaisten tietojen mukaan ainakin Kevytosasto 1:ssä Viipurissa ja 18. Divisioonan panssaritorjuntakomppaniassa. Osa palveli kevättalvella ja kesällä 1942 Suomen kaukopartiossa.¹⁰⁵

Syksyllä 1943 Suomen tiedustelupalvelu koulutti virolaisista vielä yhden yksikön, Haukka-ryhmän, soluttautumaan Viron maaperälle. Tällä kertaa suomalaisten kiinnostuksen kohteena oli Suomelle epäedulliseksi muuttunut rintamatilanne Virossa. Haukka-ryhmä tiedusteli koulutusajoistaan, marraskuusta 1943, aina syksyyn 1944 saakka Suomen hyväksi

---

¹⁰¹ Päämajan vapaaehtoistoimiston arvio kesältä 1944. Suurimman määrällisen kasvun voi olettaa tulleen syksyn 1943 aikana. Uustalu & Moora, 1993, 351.

¹⁰² Kaimio, 1994, 279. Osasto Haukan miesten määräksi on esitetty 25. Jõgi, 1996, 232–233.

¹⁰³ Jõgi, 1996, 65–66, 69. Osasto Ernan vaiheista kertoo tarkemmin Soukan sähköttäjäkourssin käynyt Ülo Jõgi kirjassaan Ernan tarina. Suomen tiedustelujoukko Virossa toisen maailmansodan vuosina. Ajatus, 1996.

¹⁰⁴ Jõgi, 1996, 132–133, 138–143.

¹⁰⁵ Uustalu & Moora, 1993, 14–15; Jõgi, 1996, 147, 152–156.

saksalaisten liikkeitä, minkä rinnalla se keväällä ja kesällä 1944 hoiti Viron Kansalliskomitean yhteydenpitoa länsimaihien sekä pakolaisten kuljetusta Virosta länteen.¹⁰⁶

Suurin osa jatkosodan alkuvuosina Suomen armeijaan liittyneistä virolaisista päätyi Jalkaväkirykmentti 47:n kolmanteen pataljoonaan Karjalan kannakselle, pataljoonan kymmenenteen komppaniaan.¹⁰⁷ Rykmentti taisteli talvella 1942 Karjalan kannaksella Valkeasaarella.¹⁰⁸ Kolmatta pataljoonaa, jota sen suomalaisten sotilaiden kotipaikan mukaan kutsuttiin Vallilan pataljoonaksi, komensi majuri Claës Gripenberg. Ylpeänä virolaiset totesivat, että hänen enonsa oli itse marsalkka Mannerheim.¹⁰⁹

Majuri Gripenberg piti virolaisista ja hyvään käsitykseen heistä oli päässyt myös Kevytosasto 1:n mukana Vallilan pataljoonaan siirtynyt ratsumestari Lauri Orlamo. Niinpä Kevytosasto 1:n virolaisten siirtyminen Vallilan pataljoonaan perustui paitsi Gripenbergin mieltymykseen, myös Orlamon ja Gripenbergin vuonna 1942 käymään keskusteluun siitä, eikö virolaisten pitäisi palvella samassa yksikössä.¹¹⁰ Tätä satunnaista keskustelua sekä virolaisten hyvää käytöstä voi pitää alkusysäyksenä sille, että Vallilan pataljoonasta kehittyi seuraavan vuoden aikana virolaisten oma yksikkö.

Toinen sysäys tapahtui, kun Vallilan pataljoonan virolaiset tekivät majuri Gripenbergille aloitteen kuuden Saimaan kanavan korjaustöissä olevan virolaisen siirtämiseksi yksikköön. Majuri Gripenberg välitti elokuussa 1942 pyynnön Päämajan vapaaehtoistoimistoon.¹¹¹ Hän esitti saman tien, että kaikki vapaaehtoisiksi ilmoittautuvat virolaiset ohjattaisiin hänen pataljoonaansa. Gripenbergille kelpasivat myös miehet, joilta sotakoulutus puuttui: koulutusta järjestettäisiin pataljoonan puitteissa. Kuten tuolloin Vapaaehtoistoimistossa työskennellyt kapteeni Inkinen huomauttaa, ehdotus oli sotalaitoksessa ainutlaatuinen: alokkaita ruvettiin

---

¹⁰⁶ Jögi, 1994, 6–10; Jögi, 1996, 169–222; Laar, 1993, 47–58. Tiedusteluryhmä Haukan miesten kohtalo oli jäädä oman onnensa nojaan. Heistä Virossa elo-syyskuussa 1944 oleskelleet tietävästi 18 tiedustelijaa jäivät maahan ”mottiin” eivätkä suomalaisten lupauksista huolimatta päässeet poistumaan maasta. Leningradin sotilaspiirin vastatiedustelu tuhosi verkoston ja sen jäsenet vuosina 1944–1945. Laar, 1993, 70–78; Jögi, 1996, 223–234.

¹⁰⁷ Inkinen, 1970, 5–6; Ise, 1993, 12–13. Vallilan pataljoonaan siirrettiin myöhemmin yksikön lakkauttamisen yhteydessä myös Viipurissa KevOs 1:ssä palvelleet virolaiset. Uustalu & Moora, 1993, 36.

¹⁰⁸ Uustalu & Moora, 1993, 36. Uustalu arvelee useiden virolaisten sattumisen joukkoon mahdolliseksi sen vuoksi, että Vallilan pataljoonan yksikkö oli koottu Helsingin Vallilasta, ja virolaisia oleskeli eniten juuri pääkaupunkiseudulla. Emt., 36.

¹⁰⁹ Ise, 1993, 12–13.

¹¹⁰ Uustalu & Moora, 1993, 36–37.

¹¹¹ Uustalu & Moora, 1993, 38–39.

kouluttamaan rintamayksikössä. Myös Vapaaehtoistoimiston johtaja, majuri Lönnroth kapteeni Inkisen sanoin ”kiitti ehdotusta joka suhteessa hyväksi”. Syksyn 1942 ja seuraavan talven aikana armeijaan pyrkivät virolaiset ohjattiin suoraan majuri Gripenbergin yksikköön. Maaliskuun puoliväliin 1943 tultaessa Vapaaehtoistoimiston kirjoissa oli 82 virolaista vapaaehtoista. Heistä noin puolet palveli Vallilan pataljoonassa.¹¹²

Tapahtumassa oli tulevan varalta pari merkityksellistä seikkaa. Esitys virolaisten keskittämisestä majuri Gripenbergin pataljoonaan oli tehty Päämajan vapaaehtoistoimistossa, ja Päämajan järjestelyosasto oli hyväksynyt sen. Majuri Lönnroth oli vielä neuvotellut asiasta puhelimitse Päämajan järjestelyosaston majuri Viljasalon kanssa ja saanut vahvistuksen, jonka mukaan päätös ”oli käsitettävä periaatteelliseksi ratkaisuksi eestiläisten vapaaehtoisten sijoitukseen ja ehkä tarvittavaan koulutukseen nähden”.¹¹³

Siihen saakka pääsy Suomen armeijaan oli evätty kaikilta vapaaehtoisilta, joilla ei ollut osoittaa sääntöjen mukaista sotilaskoulutusta, ja heidät oli ohjattu siviilitöihin.¹¹⁴ Virolaisten vastaanottamisesta armeijaan ohi normaalien teiden oli kuitenkin nyt olemassa ennakkotapaus – tai siten majuri Gripenbergin syksyn 1942 aloittama käytäntö Päämajan eri elimissä tulkittiin. Kapteeni Inkisen mukaan ennakkopäätöksen syntyminen ”oli todellisuudessa ratkaiseva askel. Tämän jälkeen ei Virosta tullessiin suhtauduttu Päämajassa enää mitenkään erikoistapauksina, vaan heitä kohdeltiin ja heidät otettiin vastaan Suomen sotaväenpalvelukseen tavanmukaisessa järjestyksessä.”¹¹⁵

Käytäntö toimi ilmeisen kivuttomasti, sillä virolaisista vapaaehtoisista oli tässä vaiheessa pelkkää hyvää sanottavaa. Vapaaehtoistoimiston kirjeessä 2. tammikuuta 1943 Suomen sotilasiamiehen apulaiselle Berliinissä, majuri Helmer Heleniukselle, toimisto kehuu, että ”koska eestiläiset ovat yleensä osoittautuneet erityisen hyväksi sotilaksi, on poliittisesti ja

---

¹¹² Inkinen, 1966, 22–23; Kuusela, 1985, 7–8; Ise, 1993, 10, 13–14; Majuri Lönnrothin kirje 13.4.1943 Komentoiesikunnan päällikölle eestiläisen vapaaehtoiskomppanian perustamisesta. N:o 1535/4a sal.

Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

¹¹³ Majuri Lönnrothin kirje 2.4.1943 Komentoiesikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. N:o 1262/4 a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SArk.

¹¹⁴ Vapaaehtoisena Suomen jatkosodan taistelujoukkoihin pyrkimiselle oli edellytyksenä, että 1) vapaaehtoisella oli kotimaassaan suoritettuna sotilaskoulutus, 2) hän ilmoittautui rintamapalvelukseen ja hänellä oli sen mukainen fyysinen kunto, 3) hän oli poliittisesti luotettava ja 4) hän tyytyisi suomalaiseseen korvaustasoon. Kaimio, 1994, 279.

¹¹⁵ Inkinen, 1970, 5.

fyysillisesti kelvollisten tarjokkaiden anomuksen päästä vapaaehtoisina puolustusvoimaimme palvelukseen melkein poikkeuksetta hyväksytyt”.¹¹⁶

Vallilan pataljoona oli talvella ja keväällä 1943 ryhmittyneenä Karjalan kannakselle Rajajoen Rautatien lohkolle. Ensimmäiset virolaiset kuuluivat pataljoonan kymmenenteen komppaniaan ja jääkärijoukkueeseen.¹¹⁷ Kun miehiä kevään 1943 kuluessa tuli yhä lisää, muodostettiin läpeensä virolainen yhdeksäs komppania. Pataljoonan virolainen vapaaehtoinen Sven Ise kuvailee: ”Yhdeksänestä komppaniasta tulikin sittemmin vanhojen virolaisvapaaehtoisten kantayksikkö, jossa palveleminen laskettiin erityisen kunniakkaaksi. Se ei ollut enää ainoastaan komppanian nimitys, se oli käsite, ja luonnollisesti siihen kuuluivat myös jääkärit, konekivääri- ja kranaatinheitinmiehet.”¹¹⁸

Kesän 1943 ajaksi Vallilan pataljoona siirtyi pois etulinjasta ja koulutukseen 18. Divisioonan Jalkalan koulutusleirille Terijoen pohjoispuolelle. Juhannusviikolla 1943 Jalkalassa vietettiin virolaista Voitonpyhän juhlaa, ja sen kunniaksi vapaaehtoiset olivat toimittaneet juhlaulkaisun. Voitonpyhä Kannaksella -vihkoseen virolaiset taltioivat tietoja lukumäärästään. Niiden mukaan Vallilan pataljoonassa palveli kesällä 1943 jo yli 330 virolaista vapaaehtoista, joiden ikä vaihteli 17 ja 30 vuoden välillä.¹¹⁹

2.3.4. Jatkosodan heimopataljoonat

Vienan ja Aunuksen Heimosoturipataljoonat perustettiin vuoden 1919 Aunuksen vapautusretken veteraanin Ragnar Nordströmin ehdotuksesta ja armeijan ylipäällikön, marsalkka Mannerheimin päätöksellä kesäkuussa 1941. Niihin kuului Suomen kansalaisuuden 1920- ja 1930-luvulla saaneita Itä-Karjalan heimokansojen miehiä: vienalaisia, aunukselaisia, inkeriläisiä ja suomalaisia. He olivat asuneet jo pitkään Suomessa ja osallistuneet Suomesta käsin Inkerin vapautusyrityksiin 1920-luvulla. Yksiköihin oli tarkoitus liittää suomensukuisia vapaaehtoisia, joita saataisiin Karjalan vallatuilta alueilta.¹²⁰

---

¹¹⁶ Majuri Lönnrothin ja kapteeni Inkisen allekirjoittama kirje 2.1.1943 Suomen sotilasasiamiehen apulaiselle Berliinissä, majuri Helm. Heleniukselle. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548. SARk.

¹¹⁷ Jääkärijoukkueesta tarkemmin Mang, 1962, 23.

¹¹⁸ Ise, 1990, 3.

¹¹⁹ Uustalu & Moora, 1993, 43–44, 49–50, 123, 173; Ise, 1990, 4; Viljo Kasasen haastattelu 27.4.97.

¹²⁰ Laine, 1997, 177; Kaimio, 1994, 279; Syrjä, 1991, 24, 47, 52.

Syksyllä 1941 Vienan ja Aunuksen Heimosoturipataljoonat yhdistettiin ja niistä sekä muutamista muista yksiköistä muodostettiin Prikaati Kuussaari, joka taisteli Porajärven suunnalla. Tarkoituksena oli luoda prikaati, jota laajennettaisiin Suomen kansalaisista koostuvien Vienan ja Aunuksen Heimosoturipataljoonien lisäksi sotavangeista koottavalla Inkerin Heimosoturipataljoonalla. Päämaja kielsi kuitenkin suunnitelman. Lokakuun lopulla 1941 yksikkö hajotettiin ja Aunuksen Heimosoturipataljoona siirrettiin Äänislinnaan varuskuntapataljoonaksi.¹²¹

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa 1941 vangiksi jääneet noin 50 000 neuvostosotilasta olivat joukkoa, josta poimittiin Heimopataljoona 3:n noin 1100 sotilasta. He olivat puna-armeijaan kuuluneita suomenheimoisia ja jotkut äidinkielenään suomea puhuvia miehiä, joista osa oli vapaaehtoisesti antautunut suomalaisille toisten jäätyä vangiksi. Pentti Syrjän mukaan heimosotavankien käyttösuunnitelmat Päämajassa olivat valmiina syksyllä 1942, vaikka heimomiesten oman joukko-osaston perustamisesta ei ollut puolustusvoimien ylimmän johdon päätöstä. Päinvastoin ei ollut edes lupaa sitä koskevien suunnitelmien tekoon.¹²²

Päämajan kielteisestä kannasta huolimatta¹²³ muun muassa Akateeminen Karjala-Seura ajoi innokkaasti ajatusta suomensukuisten sotavankien itsenäisestä taistelujoukosta. Pitkällisten valmistelujen jälkeen marsalkka Mannerheim hyväksyi pataljoonan perustamissuunnitelman marraskuussa 1942. Perustamiskäskyn mukaisesti Heimopataljoona 3:een otettiin ”sellaisia heimokansoihin kuuluvia sotavankeja, jotka ymmärsivät suomea ja olivat luotettavuutensa, fyysisen kuntonsa sekä muiden ominaisuuksiensa puolesta sopivia palvelemaan puolustusvoimissamme. Liittymisen tuli tapahtua vapaaehtoisesti.” Pataljoonan komentajaksi määrättiin inkeriläissyntyinen reservin kapteeni Emil Pekkanen. Pataljoonaan liittymisen vastineeksi vangit vapautettiin sotavankeudesta, minkä lisäksi Mannerheim lupasi miehille sodan päätyttyä Suomen kansalaisuuden sekä takuun, ettei heitä vastoin omaa tahtoaan pakoteta palaamaan Neuvostoliittoon. Kuten sodan jälkeisistä tapahtumista tiedetään, marsalkan lupaus ei täyttynyt.¹²⁴

---

¹²¹ Syrjä, 1991, 24, 47, 52.

¹²² Syrjä, 1991, 47–48, 50; Kaimio, 1994, 282.

¹²³ Kyse oli sotavangeista, joiden käyttöä pataljoonassa Päämaja vastusti ehdottomasti, esimerkiksi kenraali Airo jo Haagin ja Geneven kansainvälisen sotavankisopimuksen vastaisena. Syrjä, 1991, 52–53.

¹²⁴ Syrjä, 1991, 51, 62, 64, 88.

Heimopataljoona oli rintamavastuussa Kannaksella touko-lokakuussa 1943 sekä touko-heinäkuussa 1944. Pieni määrä inkeriläisiä oli kaukopartiojoukoissa sekä tulkkina ja viestitehtävissä, eivätkä he näy tilastoissa.¹²⁵

Erillinen Pataljoona 6 perustettiin vuodenvaihteessa 1943–1944. Se oli tarkoitettu Saksan itärintamalta siirretyille inkeriläisille, jotka olivat taistelleet vapaaehtoisina Saksan armeijan nk. Itäpataljooniin kuuluvassa vartiopataljoonassa Ost-Bataillon 644:ssä. Pataljoonan vahvuus täydennyserineen oli 729 miestä. Yksikkö pidettiin puhtaasti inkeriläisenä eikä miehistön joukossa ollut sotavankeja.¹²⁶

Koulutuksensa jälkeen kevättalvella 1944 Erillinen Pataljoona 6 osallistui kesäkuun 1944 hyökkäysvaiheessa Karjalan kannaksen torjuntataisteluihin Valkeasaaren ja Kuparsaaren lohkoilla, siirtyi elokuussa 1944 kenttävarustustöihin rintaman selustaan ja kotiutettiin lokakuun alussa 1944.¹²⁷

Mitä havaintoja voidaan tehdä Suomen aiemmasta heimokansojen käytöstä rintama-apuna? Kaksi ensimmäistä heimopataljoonaa, Vienan ja Aunuksen Heimosoturipataljoonat, oli perustettu jatkosodan alkaessa kesäkuussa 1941, jolloin Suomessa uskottiin laajalti ajatukseen Itä-Karjalan vapauttamisesta. Yksiköt koostuivat Suomessa pitkään asuneista, Suomen kansalaisuuden saaneista heimokansojen miehistä, jotka olivat osallistuneet Inkerin vapautusyrityksiin Suomesta ensimmäisen kerran jo 1920-luvulla. Näiden yksiköiden perustaminen liittyy eniten senaikaiseen hyökkäysvaiheen sotatilanteeseen sekä uskoon Neuvostoliiton hallussa olevien Karjalan osien valloittamisesta takaisin.

Päämajassa ei enää kesän 1942 jälkeen uskottu Saksan voittoon sodassa, ja talvella 1942–1943 sodanjohto arvioi jo Suomen tuskin selviävän sodasta menettämättä uudelleen Karjalan kannasta ja Laatokan Karjalaa.¹²⁸ Heimopataljoona 3 syntyi jo tällaisessa sotilasstrategisessä tilanteessa. Ei ole vaikea kuvitella, että Päämajan myöntymiseen pataljoonan perustamiseen vuoden 1942 lopulla on vaikuttanut ennen muuta kasvanut miespula.

---

¹²⁵ Kaimio, 1994, 279.

¹²⁶ Syrjä, 1991, 54; Nevalainen, 1990, 307. Myös Kaimio, 1994, 279.

¹²⁷ Nevalainen, 1990, 307.

Vuodenvaihteessa 1943–1944 perustetun Erillinen Pataljoona 6:n – yhtä vähän kuin helmikuussa 1944 perustetun virolaisen Jalkaväkirykmentti 200:n – tarkoitus ei voinut perustua enää samoihin vapautus- ja asuttamisaatteisiin kuin kesäkuussa 1941 rintamalle Karjalaa vapauttamaan lähteneiden heimosotureiden toiminta, tai vielä syksyllä 1942 AKS:n syihin perustaa Heimopataljoona 3. Suomen sodanjohdon tarkoitusperiä JR 200:n suhteen ei tämän vuoksi pidä suoraan verrata Aunuksen ja Vienan miesten toiminnan käynnistämiseen.

Erillinen Pataljoona 6:n miehistä koottujen kuvausten perusteella¹²⁹ Saksan itärintamalta siirtyneet inkeriläiset myös tulivat Suomen armeijaan varsin eri perustein kuin virolaiset vapaaehtoiset. Er.P 6:n inkeriläissotilaat – Saksan armeijassa Ost-Bataillon 664 – siirrettiin Saksan armeijasta Suomeen jälkimmäisen aloitteesta¹³⁰.

Kuten virolaiset vapaaehtoiset myös Er.P 6 koulutettiin rintamaolosuhteissa Kannaksella.¹³¹ Se merkitsee kuitenkin yhtäläisyyttä lähinnä Vallilan pataljoonan aikaisen virolaiskomppanian kouluttamiseen, majuri Gripenbergin vuoden 1942 syksyllä luomaan käytäntöön. Voi ajatella, että käytäntö oli virolaisten keskuudessa vuosina 1942–1943 havaittu toimivaksi, ja myös Er.P 6:n jo Saksan armeijassa palvelleet inkeriläiset siirtyivät koulutuksesta joustavasti rintamalle. Havainto vahvistaa samalla sen, että Päämaja suhtautui koulutuksellisesti täysin eri tavoin inkeriläissotilaisiin kuin tässä tutkimuksessa puheena olevaan virolaiseen vapaaehtoisliikkeeseen. Vain vajaat pari kuukautta Er.P 6:n jälkeen perustettu Jalkaväkirykmentti 200 sai laajan ja organisoidun sotilaskoulutuksen¹³². Pidän täten perusteltuna, että JR 200:n syntyä voi tarkastella itsenäisesti ja eri näkökulmasta kuin muita Suomen armeijan vapaaehtoisyksiköitä, joiden sotilaat tulivat heimokansojen keskuudesta.

---

¹²⁸ Heiskanen, 1994, 6–7.

¹²⁹ Tarkemmin P. Mutanen, 1999.

¹³⁰ Pataljoonan siirto Suomeen liittyi inkeriläisen väestön evakuointiin perhekokonaisuuksina, jonka perusteella Suomi sai Ost-Bataillonin sotilaita kuljetusten piiriin. Tuuli, 1988, 177–178. Pekka Mutasen mukaan pataljoonan sotilaat toivoivat itsekkin pääsyä Suomeen, jonne heidän omaisensa oli siirretty. P. Mutanen, 1999, 102–105. Inkeriläisten keskuudessa harjoitetusta Suomi-propagandasta tarkemmin Tuuli, 1988, 132–138; Roiko-Jokela, 1997b, 224–231.

¹³¹ P. Mutanen, 1999, 134–143, 161–185.

¹³² JR 200:n koulutuksesta tarkemmin ks. luku 6.2.2.

2.4. Viron joukkoliikkeen synty

2.4.1. Saksa nielee sotavoimaa

Saksan armeijan sotakoneisto nieli runsaasti ruokaa ja aineellisia hyödykkeitä ja niitä se otti sumeilematta miehitettyjen maiden kansanosilta. Sodan edetessä hyödykkeisiin luettiin kuuluvaksi miehitetystä maista saatava sotilastyövoima.¹³³

Aivan miehityksen alussa, kun virolaiset vielä olivat innokkaita liittymään taisteluun venäläisiä vastaan saksalaisten rinnalla, yhteistyön estivät Saksan armeijan rotuideologiset perusteet.¹³⁴ Kun virolaisille syksyllä 1942 perustettiin oma yksikkö, Viron legioona, virolaisten asenne saksalaisia kohtaan oli jo muuttunut. Kenraalimajuri Soodlan SS-joukkoihin saatiin kokoon hädin tuskin yksi pataljoona. Näistä miehistä sekä Itäpataljoonista värvätyistä sotilaista muodostui Narvan pataljoona, Saksan armeijan tunnetuin virolainen yksikkö.¹³⁵

Helmikuussa 1943 katastrofiin päättyneen Stalingradin piirityksen yhteydessä saksalaiset ymmärsivät, että sotamenestyksen takaaminen useilla rintamilla ja vuosiksi venyvissä taisteluissa edellyttää paikallisten asukkaiden puolustuspanosta. Mitä enemmän sotaonni kääntyi saksalaisia vastaan, sitä enemmän heille alkoi kelvata apu.¹³⁶ Johtuen kuitenkin raskaasta pettymyksestä Saksan miehittäjähallintoon saksalaisten kutsunnat tuottivat Virossa varsin kehoja tuloksia. Armeijaikäisiä nuorukaisia piiloutui metsiin ja piilopaikkoihin.¹³⁷

Asian edistämiseksi Saksan armeija aloitti syksyllä 1942 korkeakouluissa ja opistoissa määrätietoisen rekrytoinnin. Saksa lähetti virolaisia taistelemaan koko laajalle Itärintamalleen, mikä ei vastannut virolaisnuorten käsitystä avusta kotimaan puolustamisessa. Oli myös muita syitä siihen, miksi Saksan armeijasta karattiin: useat pakolaiset, jotka seuraavan parin vuoden aikana pyrkivät Suomeen karattuaan sitä ennen Saksan armeijasta, ilmoittivat pakonsa syyksi

---

¹³³ Esim. Niitemaa, 1959, 378; Roiko-Jokela, 1997a, 190–191.

¹³⁴ Talpak, 1956, 3–8; Oras, 1959, 256–257; Siniveli, 1985, 110.

¹³⁵ Niitemaa, 1959, 378–379; Talpak, 1956, 3–8. Virolaisen nuorison ajatusmaailmasta esim. Ise, 1993, 11–12; Raul Kuutman haastattelu 17.9.97.

¹³⁶ Niitemaa, 1959, 378–379; Raun, 1989, 198–199; Talpak, 1956, 3–8.

¹³⁷ Kerrotaan ei vain suostuttelua, vaan jopa painostusta ja väkivaltaa käytetyn nuorison houkuttelemisessa Saksan väkipulaa potevaan armeijaan. Talpak, 1956, 3–8; Roiko-Jokela, 1997a, 190. Myös Niitemaa, 1959, 379.

”Saksan armeijan epäinhimillisen toiminnan”.¹³⁸ Virolaiset eivät halunneet olla mukana luomassa arjalaisen ideologian mukaista Suur-Saksaa.¹³⁹

2.4.2. Kolmas mahdollisuus – ”Kaikki miehet Suomeen!”

Talvella 1942–1943, tilanteessa, jossa Saksa ei tuntunut antavan vastausta virolaisten tulevaisuudenkysymyksiin, Viron nuorison keskuudessa alkoi kiertää ajatus "kolmannesta mahdollisuudesta" – osallistumisesta sotaan Suomen armeijan riveissä.

Lähtijöiden ideologiset lähtökohdat eivät olleet muuttuneet talvisotaan saapuneiden näkemyksistä.¹⁴⁰ Virolaiset nuorukaiset tunsivat kouluopetuksen perusteella hyvin Suomen historian ja suomalaisen jääkäri liikkeen. Muistissa oli suomalaisten vapaaehtoisten osallistuminen Viron vapaustaisteluihin vain reilut parikymmentä vuotta aikaisemmin. Suomalaiset nähtiin läheisenä veljeskansana, joka Viron tavoin taisteli Stalinin bolshevismia vastaan, mutta vapaana yhteiskunnallisista ideologioista.¹⁴¹

Lähtöinnostuksen alkusysäykseksi mainitaan Tallinnassa nuorten urheilijoiden tekemä aloite syksyllä 1942. Joukko urheilijanuorukaisia oli miettinyt, olisiko Viron hyväksi parempi sotia Saksan vai Suomen armeijassa. Saksalaismielisen valmentajansa opastuksella urheilijat olivat päättäneet kerätä kokoon pataljoonan ja liittyä Saksan armeijaan. Johtajakseen he aikoivat pyytää virolaista suojeluskuntaupseeria ja urheilumiestä, Tarton Treffnerin lukion rehtorina toiminutta kapteeni Karl Talpakia.¹⁴²

Tammikuussa 1943 Tallinnan urheiluseura Kalevan edustajat vierailivat Tartossa neuvotellakseen hankkeestaan Tarton kansallismielisten kanssa. Kapteeni Talpak tyrmäsi

---

¹³⁸ Esim. Richard Oidekiven haastattelu 18.2.1997; Nordon Öunapuun haastattelu 19.9.97; Raul Kuutman haastattelu 17.9.97; Ahto Talven haastattelu 23.8.96; Roiko-Jokela, 1997a, 189. Myös Harald Vellnerin kirje Päämajan vapaaehtoistoimistolle 15.10.1943 (jäljennös). Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. Sark.

¹³⁹ Esim. Laar, 1994, 95–96; Jõgi, 1996, 147.

¹⁴⁰ Lähtijöiden ideologiasta esim. Uustalu & Moora, 1993, 16–18; Käbin, 1994, 22–23; Valdmaa, 1993, 21, 24. Myös rykmentin perustamista ajanut toimittaja Harald Vellner johtaa vapaaehtoisliikkeen syntyajatuksen talvisodan päivistä. Vellnerin muistio Päämajan Vapaaehtoistoimistolle 15.10.43. N:o 4851/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARK.

¹⁴¹ Esim. Raul Kuutman haastattelu 17.9.97; Richard Oidekiven haastattelu 27.8.96; Nordon Öunapuun haastattelu 19.9.97; Haljand Pingaksen haastattelu 20.9.97.

¹⁴² Talpak, 1956, 4; Uustalu & Moora, 1993, 16–18.

ideologisin perustein ajatuksen saksalaisesta pataljoonasta. Tapaamisen osanottajat äänestivät kohdemaaksi Saksan sijaan Suomen iskulauseenaan "Kaikki miehet Suomeen!" Viron nuoret miehet hakeutuisivat Suomen armeijaan, taistelisivat ideologioista vapaassa armeijassa Neuvostoliittoa vastaan, hankkisivat sotilaskoulutuksen ja valmistautuisivat siten parhaalla mahdollisella tavalla myös oman maansa puolustamiseen. Viron puolustusvoimat oli tuhottu Neuvostoliiton miehityskaudella, mutta Suomessa koulutettavista vapaaehtoisista saataisiin Viron hallitukselle uusi runkojoukko.¹⁴³ Tällaisenaan suunnitelma muistutti huomattavasti suomalaisten jääkärikuorukaisten toimintaa kolme vuosikymmentä aikaisemmin.¹⁴⁴

Nuorten ajattelun taustalla vaikutti Virossa yleisemminkin vallinnut käsitys kansakunnan mahdollisuuksista selvitä toisesta maailmansodasta. Aina presidentti Pätsiä myöten Virossa uskottiin, että Viro osallistuisi taisteluihin Saksan rinnalla ja karkottaisi Neuvostoliiton maasta.¹⁴⁵ Myöskään ajatus lähtemisestä vieraaseen maahan sotakoulutukseen ei ollut uusi: Evald Uustaluun mukaan kansallismieliset virolaiset olivat jo miehitysvuonna 1940 neuvotelleet lähtemisestä Ruotsiin saamaan vastaavanlaista ”jääkärikoulutusta”.¹⁴⁶

---

¹⁴³ Esim. Talpak, 1956, 4–5. Viron armeijan tuhoamisesta tarkemmin esim. Leskinen, 1997; Eesti rahva kannatuste aasta, 1995, 120–183.

¹⁴⁴ Esim. Ise, 1993, 14.

¹⁴⁵ Presidentti Pätsin jo tukikohtakaudella viljelemä politiikka perustui ajatukseen Saksan käymästä sodasta Neuvostoliittoa vastaan, jolloin Viro pelastuisi jälkimmäisen ikeestä. Esim. Hyytiä, 1992, 199–200. Rein Marandi vertaa virolaisten ”kolmannen mahdollisuuden” tavoittelua I maailmansodan ajan Puolassa Itävallan sodanjohdon alaisena taistelleen marsalkka Josef Pilsudskin legioonan tilanteeseen. Suomen-poikien tavoitin marsalkka Pilsudski kuulutti Puolan itsenäistymisen edellytykseksi ei liittymistä kummankaan vihollisen puolelle, vaan molempien vihollisten, sekä Venäjän että Saksan, tappion. Marandi, 1993, 6–8.

¹⁴⁶ Uustalu & Moora, 1993, 16–18.

3. PAKOLAISAVUSTA KOHTI SOTILAALLISTA YHTEISTYÖTÄ

Kaksi kuukautta Tartossa tehdyn nuorten virolaisten ideologisen päätöksen jälkeen, maaliskuussa 1943, Saksan armeija turvautui Virossa suoraan sotaväenottoon. Ikäluokat 1919–1924 määrättiin saapumaan terveystarkastuksiin kelpoisuusluokan määrittämistä varten. Sotaväkeen menemistä varten koulut ja opistot jakoivat ennen vuotta 1922 syntyneille ennenaikaiset päästötodistukset ja sitä nuorempien piti allekirjoittaa sitoumus liittymisestään joko armeijaan tai työpalveluun.¹⁴⁷ Seuranneen puolen vuoden aikana Saksan armeijan Viron legioonaa saatiin 5300 ja Wehrmachtin apujoukkoihin 6800 uutta miestä.¹⁴⁸

Helsingissä Päämajan vapaaehtoistoimistossa työskennellyt kapteeni Mauno Inkinen¹⁴⁹ arvioi saksalaisten maaliskuussa käynnistämien kutsuntojen olleen ”lähtösignaali ’invaasiolle’ Suomen etelärannikolle”. Viron maaliskuun 1943 liikekannallepanon käynnistyttyä Suomeen rannikolle saapui viidessä viikossa noin sata virolaista nuorukaista, jotka ilmoittivat pyrkivänsä vapaaehtoiseksi Suomen armeijaan.¹⁵⁰

3.1. Joukkoliike käynnistyy

3.1.1. ”Oletteko paenneet vai tulleet muuten?”

Maaliskuun 13. ja 18. päivinä 1943 saapuneet ensimmäiset neljätoista urheilijanuorukaista pääsivät suoraan rintamalle.¹⁵¹ Noina päivinä Valtiollisen poliisin kanssa käymässään puhelinkeskustelussa vapaaehtoistoimiston kapteeni Mauno Inkinen saattoi todeta yhteisymmärryksen ja suopeuden vallitsevan virkamiesten kesken. Valpon esittelijä Olavi

---

¹⁴⁷ Richard Oidekiven muistiinpanot 8.9.94.

¹⁴⁸ Raun, 1989, 199.

¹⁴⁹ Kapteeni Inkinen työskenteli Päämajan vapaaehtoistoimistossa syksystä 1942 kevääseen 1944 toimiston johtajan, Erik Lönnrothin ”kaikkein lähimpänä miehenä”. Inkinen, 1970, 5–7.

¹⁵⁰ Vellner, 1964, 20; Inkinen, 1970, 5–6. Heikki Roiko-Jokelan mukaan syksyllä 1943 peräti 90 prosenttia Suomeen saapuneista virolaisista pakoili Viron legioonaa. Roiko-Jokela, 1997a, 188–190, 193, 196.

Viherluodon mukaan sekä sisäasianministeriö, ulkoministeriö että Valtiollinen poliisi suhtautuivat myönteisesti saapuneisiin. Valpon kanta oli vieläpä saada tulijat ohjatuksi mahdollisimman nopeasti vapaaehtoistoimistoon. Kapteeni Inkinen oli vahvistanut Valpolle vapaaehtoistoimiston näkemykseksi ja käytännöksi, että ”fyysillisesti ja poliittisesti kelvollinen aines, josta Valv.osastolta hankittu lausunto on ollut positiivinen, on periaatteessa hyväksytty palvelukseen”.¹⁵²

Sen jälkeen kun Valpo oli tarkistanut tulijoiden taustat¹⁵³, he saivat jäädä maahan. Armeijaan haluavat miehet tekivät Päämajan vapaaehtoistoimistossa palvelussopimuksen, saivat varusteet heille osoitetulta sotilaskasarmilta ja matkustivat junalla Kannakselle.¹⁵⁴

Kun Suomen Valtiollinen poliisi kuulusteli tulijat, virolaiset havaitsivat sen selvittävän erityisesti tulijoiden suhteet saksalaisiin.¹⁵⁵ Maaliskuun lopulla 1943 saapuneen Ants Lahin mukaan Valpon kuulustelijoita kiinnosti eniten se, mistä virolaiset olivat saaneet veneensä. Ants Lahin käsityksen mukaan seikka oli Valpon virkailijan silmissä ratkaiseva: Jos tulija oli paennut Virosta, saksalaiset olisivat vaatineet häntä palautettavaksi takaisin. Ants Lahi, joka oli Suomeen tullessaan Viron armeijan vänrikki ja Saksan armeijan luutnantti, selvitti Valpolle, että hän oli eronnut virallisesti kummastakin palveluksesta ja saapunut Suomeen omasta tahdostaan ketään pakenematta.¹⁵⁶ Evald Uustalun mukaan maaliskuussa 1943 ensimmäisen veneellisen tulijoita kuulustellut Valpon virkailija ”oli kysellyt miehiltä jopa niin tarkkaan, että mistä seuraava vene tulee ja ketkä aikovat tulla sillä yli”.¹⁵⁷

Maaliskuussa Suomenlahden ylittänyt Ülo Jõgi kertoo, että häntä kuulustellut ”herra Viherluoto”¹⁵⁸ oli myöhemmin osoittautunut olleen vahvasti saksalaismielinen. Kuulustelijaa

---

¹⁵¹ Talpak, 1956, 4.

¹⁵² Kapteeni Mauno Inkisen muistio puhelinkeskustelusta 20.3.1943 esittelijä Viherluodon kanssa. N:o 1088/4a. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SARk.

¹⁵³ Valpon tehtävänä oli maahan tulijoiden poliittisen luotettavuuden tutkiminen ja heidän valvontansa. Esim. Torvinen, 1984, 212.

¹⁵⁴ Talpak, 1956, 5; Roiko-Jokela, 1997a, 198.

¹⁵⁵ Roiko-Jokela, 1997a, 197.

¹⁵⁶ Ants Lahin haastattelu 18.12.96; Ants Lahin muistiinpanot Isohellalle 9.4.97. – Ants Lahi arvelee keskustelleensa asiasta Valpon tuolloisen päällikön Arno Anthonin kanssa.

¹⁵⁷ ”P. L:n” tietojen perusteella Hannes Ojan tekemä merkintä Uustalu & Mooran teoksen käsikirjoitukseen.

Uustalu & Moora, 1993, 30. Kun virolaiset informoivat asiasta suomalaisia, virkailija siirrettiin toisiin tehtäviin. Sama tiedonanto.

¹⁵⁸ Valpon esittelijä Olavi Viherluoto.

ei ollut miellyttänyt, kun Jõgi oli vakuuttanut hänelle virolaisnuorisoa olevan tulossa sankoin joukoin pakoon Saksan miehitystä.¹⁵⁹

Virolaiset oppivat vasta käytännön kautta, että Suomen viranomaisilla oli keväällä 1943 tapana luovuttaa maahan saapuneiden pakolaisten nimitiedot Saksan poliisille. Tämä tapahtui hallituksen ohjeiden mukaisesti ja sitä perusteltiin sekä maan turvallisuuden tarpeilla että yhteistyön välttämättömyydellä Saksan viranomaisten kanssa.¹⁶⁰ Käytäntöä oli jo noudatettu Viron kautta kuljetetun inkeriläisen siirtoväen keskuudessa, jonka poliittista luotettavuutta Valpo tarkkaili yhteistyössä Saksan turvallisuuselimen, Sicherheitspolizein, kanssa.¹⁶¹

3.1.2. *Päämaja reagoi ensimmäisen kerran*

Virolaisten joukkoliike Suomen armeijaan oli katketa vain kahden viikon kuluttua liikkeen alkamisesta. Vapaaehtoistoimiston johtaja, professori, majuri Erik Lönnroth kertoo, että 1. huhtikuuta 1943 Päämajan valvontaosaston Helsingin toimiston päällikkö, vänrikki Paavo Kastari oli pyytänyt kiinnittää huomiota siihen, ”ettei olisi toivottavaa, että eestiläisiä vapaaehtoisia otettaisiin kovin runsaasti palvelukseen”. ”Tämän johdosta, ja kun on mahdollista että eestiläisten tarjokkaiden lukumäärä ei supistu jo palvelukseen otettuihin miehiin”, Lönnroth tiedusteli omassa kirjeessään 2. huhtikuuta, ”onko enempiin tarjokkaisiin suhtauduttava Ulkoasiainministeriön ja Sisäasiainministeriön yhteisesti omaksumasta kannasta poikkeavalla tavalla” vai voidaanko ”fyysillisesti tai poliittisesti kelvollisiksi havaittuja miehiä” edelleen ottaa palvelukseen ja sijoittaa Vallilan pataljoonaan.¹⁶²

Inkisen mukaan samoihin aikoihin majuri Gripenbergin Kannaksella palveleva Vallilan pataljoona joutui huomion kohteeksi. Kysymyksiä herätti jo välillä unohtunut seikka, että Gripenbergin tapaa ottaa virolaiset suoraan yksikköönsä ei ollut käsitelty ”virallisessa järjestyksessä”. Inkinen ounastelee Gripenbergin läheisen sukulaisuussuhteen marsalkka Mannerheimiin mahdollisesti päästäneen hänet pälkähästä.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Ülo, 1996, 161.

¹⁶⁰ Roiko-Jokela, 1997a, 197; Torvinen, 1984, 227.

¹⁶¹ Nevalainen, 1990, 75–76.

¹⁶² Majuri Lönnrothin kirje 2.4.1943 Komentoesikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. N:o 1262/4 a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SARk.

Mitä ilmeisimmin mainitun huomion syynä oli Vapaaehtoistoimiston toiminta sen yrittäessä järjestää virolaistulokkaiden palvelukseenastuminen sujuvaksi. Majuri Lönnroth oli 3. huhtikuuta 1943 tiedottanut Vallilan pataljoonaan majuri Gripenbergille tehneensä Päämajan Komentoesikunnan päällikölle esityksen, että kaikki tarjokkaat voitaisiin ottaa palvelukseen ja sijoittaa saman tien III/JR 47:ään.¹⁶⁴ Lönnroth kirjoitti vielä 13. huhtikuuta 1943 pitkän ja voimakkaasti virolaisia tukevan kirjeen Komentoesikunnan päällikölle, jossa hän tulijoiden määrän yhä paisuessa ehdotti ryhdyttäväksi toimeen virolaisen vapaaehtoiskomppanian perustamiseksi, ja virolaista kapteenia Karl Talpakia heidän päällikökseen. Lönnroth käytti kirjeessä kaiken suostuttelutaitonsa siteeraten majuri Gripenbergin loistavia kokemuksia virolaisista.¹⁶⁵ (LIITE 1)

Vapaaehtoistoimiston kirjoissa oli kyseisenä päivänä 13. huhtikuuta kaikkiaan 82 virolaista vapaaehtoista, joista seitsemän upseereita, 14 aliupseereita ja 61 miestä. Heistä 49 sotilasta palveli Vallilan pataljoonassa.¹⁶⁶ Maaliskuun puoliväliä seuranneiden kolmen kuukauden aikana vapaaehtoisiksi hyväksyttiin 337 virolaista. Kapteeni Inkinen on kiinnittänyt huomiota siihen, miten anomusten määrän kasvaessa päivä päivältä ”keskelle Helsinkiä majoitetut uudet tulijat, joissa oli selkeitä merkkejä jännittymisestä, alkoivat herättää huomiota”.¹⁶⁷

Säikäyttikö äkillinen suuri tulijamäärä Päämajan? Vapaaehtoistoimisto sai joka tapauksessa käskyn välittää vapaaehtoisiksi pyrkivien virolaisten anomukset kirjallisena korkeammalle taholle ratkaistavaksi.¹⁶⁸ Niin tehtiin. ”17. huhtikuuta aamulla tulivat anomukset takaisin pääesikunnan komento-osastolta varustettuna ’käskyn alaisena’ allekirjoitetulla ilmoituksella, että puheena olevia miehiä ei pidä ottaa vastaan vapaaehtoisiksi”, Inkinen kuvailee. ”Viron vapaaehtoisten liikehdintä oli siten loppunut – lopullisesti, niin kuin näytti.”¹⁶⁹

---

¹⁶³ Inkinen, 1970, 6.

¹⁶⁴ Majuri Lönnrothin kirje 3.4.1943 III/JR 47:n komentajalle eestiläisistä vapaaehtoisista. N:o 1275/4a.sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SARk.

¹⁶⁵ Majuri Lönnrothin kirje 13.4.1943 Komentoesikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. N:o 1262/4 a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SARk. Kirjeessä viitattujen päivämäärien perusteella huhtikuun alussa 1943 virolaisista vapaaehtoistarjokkaista on käyty useampaan kertaan kirjeenvaihtoa.

¹⁶⁶ Majuri Lönnrothin kirje 13.4.1943 Komentoesikunnan päällikölle eestiläisen vapaaehtoiskomppanian perustamisesta. N:o 1535/4a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk.

¹⁶⁷ Inkinen, 1970, 6. Ensimmäisiin käytännön ongelmiin kuului kasvavan tulijamäärän huoltaminen. Esim. Vellner, 1964, 20.

¹⁶⁸ Inkinen, 1970, 6. Inkinen ei ole kertonut tarkkaa käskyn päivämäärää enkä ole löytänyt alkuperäistä asiakirjaa. Käskyä ei ole kuitenkaan syytä epäillä, koska komentotoimiston vastauskirje on säilynyt.

¹⁶⁹ Inkinen, 1970, 6. Käskyn on allekirjoittanut Komentoesikunnan päällikkö, majuri Sipilä. Siinä palautetaan 30 miehen anomukset vapaaehtoistoimistolle ilmoituksella, ”ettei heitä tällä hetkellä voida hyväksyä vapaaehtoisina

Ants Lahin mukaan muut samoihin aikoihin saapuneet vapaaehtoiset komennettiin vielä Kannakselle lähtevään junaan. Palvelussopimuksen 2. huhtikuuta 1943 tehnyt Lahi sitä vastoin määrättiin kesken matkan palaamaan Helsinkiin.¹⁷⁰ Lahi oli ensimmäisten maahan tulleiden upseerien joukossa ja palvelut kahdessa muussa armeijassa. Kuuluiko Lahi upseerina arkaluontoiseen ainekseen, jota ei uskallettu suoraan hyväksyä? Tätä voi pitää mahdollisena selityksenä.¹⁷¹

3.2. Vapaaehtoistoimisto sekaantuu asiaan

2.4.3. Kapteeni Inkisen erikoiset puhelut

Kapteeni Mauno Inkinen työskenteli tulevien tapahtumien kannalta keskeisellä paikalla. Helsingissä sijainnut Päämajan vapaaehtoistoimisto hoiti vapaaehtoisten värväystä, johti ulkomaille perustettujen toimistojen työskentelyä ja allekirjoitti vapaaehtoisten palvelusopimukset.¹⁷² (LIITE 2)

Vapaaehtoistoimiston johtajana oli jatkosodan alkupuolella Mannerheimin lähipiiriin kuulunut kenraaliluutnantti Oscar Enckell. Syksyllä 1942 johtoon nousi professori Erik Lönnroth ja toimisto alistettiin Päämajan Mikkelissä sijainneen Komentoesikunnan johtajalle, kenraaliluutnantti W. Tuompolle. Toimiston ylipäällikköön läheistä asemaa kuvaa Inkisen huomautus alistussuhteen muuttumisesta: ”Nyt oli Mannerheimin ja vapaaehtoistoimiston välissä kaksi kenraalia, nimittäin kenraaliluutnantti Tuompo ja yleisesikunnan päällikkö, jalkaväenkenraali Heinrichs.”¹⁷³

---

puolustusvoimien palvelukseen”. Päämajan komento-osaston komentotoimiston päällikkö majuri J. Sipilän Päämajan vapaaehtoistoimistolle osoitettu kirje 16.4.1943, N:o 1102/Kom.2/4a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

¹⁷⁰ Ants Lahin muistiinpanot Isohellalle 9.4.97.

¹⁷¹ Valpon päällikkö Arno Anthoni on todennut lokakuussa 1945, että talvisodan jälkeen virolaisia pakolaisia saapui Suomeen yksitellen tai pienissä ryhmissä. Joukossa oli ollut upseereja, jotka olivat värväytyneet Neuvostoliiton vakoojiksi. Torvinen, 1984, 224. Mahdollisesti asia oli muistissa ja vapaaehtoiseksi pyrkivien upseereiden asema siksi erikoislaatuinen.

¹⁷² Kaimio, 1994, 277.

¹⁷³ Inkinen, 1966, 22–23.

Oli kenraali Enckellin sekä jatkosodan alkuvaiheessa luotujen ruotsalaisten vapaaehtoisten diplomaattisen vastaanottamistapojen peruja, että Vapaaehtoistoimistolla oli asioiden hoidossa perinteisesti ”huomattavan laaja itsenäisyys”.¹⁷⁴ Inkinen sanoo myös omassa työssään saaneensa ”varsin vapaat kädet”.¹⁷⁵

Vielä samana päivänä kun Päämajan kielto oli saapunut Vapaaehtoistoimistoon, (lauantaina) 17. huhtikuuta 1943, kapteeni Inkinen soitti Päämajan komentotoimiston johtajalle, eversti K. Vaalalle. Hän jätti mainitsematta kieltävän vastauksen saapumisen perille muutamaa tuntia aiemmin ja kertoi soittavansa tiedottaakseen virolaisilta kuulemastaan suunnitelmasta. Sen mukaan siinä tapauksessa, ettei virolaisia hyväksyttäisi Suomen armeijaan, he aikoivat pyrkiä vapaaehtoisina Ruotsin sotavoimiin.¹⁷⁶ Inkinen oli viitannut tanskalaismieheen, joka oli ollut vapaaehtoisena Suomen armeijassa. Kotimatallaan tanskalainen oli ruotsalaisella lentokentällä selittämättömällä tavalla joutunut Lontooseen – liittoutuneiden puolelle – lähtevään koneeseen! Inkinen oli huomauttanut, että suomalaiset tuskin kykenisivät estämään vastaavaa tapahtumasta uudelleen. Eversti Vaala oli ihmetellyt kieltävän vastauksen perilletulon viipymistä, mutta oli käskenyt Inkistä pidättäytyä toistaiseksi sen täytäntöönpanosta ja luvannut ottaa virolaisten asian uudelleen keskusteltavaksi.¹⁷⁷

Muutamaa päivää myöhemmin Inkinen oli puhunut toisen tärkeän puhelun. Kapteeni-majuri Alexander Cellarius, Saksan sotilaallisen ulkomaan- ja tiedustelupalvelun Abwehrin Suomen edustaja, oli halunnut tietää, mitä Suomi oli tehnyt ”eräälle suurelle ryhmälle virolaisia”, joka oli äskettäin saapunut maahan. Inkinen oli pannut merkille, että saksalainen tiesi ”täsmälleen, milloin, kuinka ja minne ryhmä oli saapunut ja kysyi suoraan, oliko miehet otettu vapaaehtoisiksi”. Jälleen Inkinen oli tarttunut tapahtumien kulkuun ja vastannut, ettei virolaisia ollut ”valitettavasti” voitu ottaa vapaaehtoisiksi. Saksalaisen ärtyneeseen kysymykseen, miten niin ”valitettavasti”, Inkinen oli selittänyt, että nythän Suomi ei voinut taata, etteivätkö rohkeat ja merenkulkutaitoiset virolaisnuorukaiset, jotka olivat jo

---

¹⁷⁴ Inkinen, 1966, 22. Inkinen kertoo toimiston lähettäneen ylemmälle taholle ratkaistavaksi vain kysymykset ulkomaisten upseereiden vastaanottamisesta tai palveluksesta vapauttamisesta. Inkinen, 1970, 5.

¹⁷⁵ Inkinen, 1970, 6. Inkisen mukaan toimiston johtaja, majuri Lönnroth, oli tuolloin hyvin kiireinen Helsingin yliopistossa, jossa hän oli professorina. Emt., 6.

¹⁷⁶ Inkinen oli tavannut vastikään maahan saapuneen kapteeni Karl Talpakin ja toimittaja Harald Vellnerin ja hänen oli ”annettu ymmärtää”, että Ruotsiin suuntautuva hanke oli tekeillä. Inkinen, 1970, 6–7. Pyrkimyksistä Ruotsiin siirtymiseksi myös Talpak, 1956, 5.

¹⁷⁷ Inkinen, 1970, 6–7.

menestyksellä tunkeutuneet läpi saksalaisten rajavartiosta Viron pohjoisrannikolla, kykenisi edelleen suuntaamaan kulkunsa Ruotsiin. Saksalainen oli ymmärtänyt. Suomessa vapaina ja valvomattomina oleskellessaan virolaiset muodostaisivat sekä Suomelle että Saksallekin turvallisuusriskin. Olisi kaikille turvallisinta ottaa virolaiset Suomen armeijaan!¹⁷⁸

Inkinen tiedotti Cellariuksen kanssa käymästään keskustelustaan heti eversti Vaalalle. Vaalalta Inkinen sai tietää, että Päämajan tiedustelu- ja ulkomaanosastojen johtaja, eversti Aladár Paasonen aikoi matkustaa Helsinkiin neuvotellakseen kysymyksestä saksalaisten kanssa. Virolaisten vapaaehtoisten asia ratkesi huhtikuun lopulla yksinkertaisella tavalla: Komento-osaston päällikön, eversti Vaalan 24. huhtikuuta antamalla käskyllä aiempi Komento-osaston komentotoimiston päällikön antama kielteinen päätös muutettiin siten, että Helsingissä parhaillaan olleet vapaaehtoisiksi pyrkivät sai ottaa palvelukseen, upseerit kersantin arvolla.¹⁷⁹

Peruutus tuli hyvään aikaan, sillä Helsingissä odotteli jo toista sataa nuorta vapaaehtoisiksi pyrkivää. Majuri Lönnrothin 25. huhtikuuta 1943 päivättyjen tietojen mukaan Vapaaehtoistoimiston toimesta oli 24. huhtikuuta 1943 mennessä hyväksytty palvelukseen 107 virolaista vapaaehtoista, minkä lisäksi kyseiseen päivään mennessä vielä noin 25 virolaista oli tarjoutunut vapaaehtoisiksi.¹⁸⁰

Kapteeni Inkinen on esittänyt kiinnostavan kysymyksen: Miten on mahdollista, että virolaisten vapaaehtoisten liike, jonka Suomen armeijan johto oli jo kerran lopettanut huhtikuussa 1943, kuitenkin pääsi pian sen jälkeen jatkumaan? Kysymys on oleellinen vedenjakaja. Kuten Inkinen huomauttaa, uusi käsky vahvisti majuri Gripenbergin aloittaman poikkeuksellisen käytännön Suomen armeijassa.¹⁸¹

Virolaiset arvelevat, että suomalaisten ensimmäinen reaktio, vapaaehtoisten pääsyn kieltäminen, oli seurausta Saksan vastustuksesta ja painostuksesta.¹⁸² Karl Talpak kirjoittaa

---

¹⁷⁸ Inkinen, 1970, 6–7.

¹⁷⁹ Inkinen, 1970, 6–7; Komento-osaston kirje N:o 1194/Kom.2/4a/sal. Päämajan vapaaehtoistoimistolle 24.4.1943 Eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

¹⁸⁰ Inkinen, 1970, 6–7; Majuri Lönnrothin kirje 25.4.1943 Kannaksen Ryhmän Esikuntaan Eestiläisistä vapaaehtoisista. N:o 1744/4a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk..

¹⁸¹ Inkinen, 1970, 7.

¹⁸² Esim. Laantee, 15; Talpak, 1956, 4–5; Talpak, 1985, 2.

”tietävästi saksalaisten olleen asiaa vastaan”, ja että virolaiset ”uhattiin lähettää ylös Pohjois-Suomeen puuhiiltä polttamaan”.¹⁸³ Talpakin näkemystä tukee epäsuorasti erään tanskalaisen vapaaehtoisryhmän kohtalo. Kaksi kuukautta aiemmin Tanskassa suunnitteilla olleen tanskalaisen vapaaehtoiskomppanian perustaminen kariutui osittain juuri Saksan jyrkkään vastustukseen.¹⁸⁴

Ei ole todistetta siitä, että Saksan edustaja olisi nimenomaan ehtinyt esittää vastalauseen virolaisten ottamisesta Suomen armeijaan. Mahdollisesti suomalaiset päätyivät kieltoon itse omana reaktionaan. Sitä vastoin, jos Inkisen Vaalalta kuulema tieto pitää paikkansa, kiellon purkamista edelsi tiedustelupäällikkö Paasosen keskustelu ”saksalaisten kanssa”. Se ei myös ollut suinkaan ainoa keskustelu, joka saksalaisten kanssa käytiin, ennen kuin Päämaja pääsi ratkaisuun vapaaehtoisten hyväksymisestä armeijaan.

2.4.4. Erfurth ja Heinrichs keskustelevat

Ennen kuin Päämajan ylin johto peruutti kieltonsa, kenraali Heinrichs oli keskustellut asiasta Päämajassa olevan Saksan sotilasedustajan, jalkaväenkenraali Waldemar Erfurthin kanssa. Inkinen viittaa saksalaiskenraalin kaksi päivää aiemmin, 22. huhtikuuta 1943, tekemiin päiväkirjamerkintöihin. Niiden mukaan Heinrichs oli kysynyt Erfurthin mielipidettä virolaiskysymyksessä. Erfurthin mukaan virolaisten oleskelu Helsingissä ”herätti poliittisissa ja akateemisissa piireissä runsaasti kiinnostusta” ja heidän olisi syytä kadota jonnekin muualle, miksei sitten armeijaan – ”rintamalla he eivät aiheuttaisi kenellekään vahinkoa”.¹⁸⁵

Mauno Inkisen mukaan merkintä on peräisin Erfurthin julkaisemattomasta vuoden 1943 päiväkirjasta, johon Inkinen kertoo voineensa tutustua Vallilan pataljoonassa palvelleen valtiotieteilijä Voitto Setälän välityksellä.¹⁸⁶ Katkelma on mielenkiintoinen. Kun Erfurthin

---

¹⁸³ Talpak, 1956, 4. Talpakin voi asemansa vuoksi olettaa saaneen tietoa kohtuullisen korkean tason lähteistä, kuten Päämajan vapaaehtoistoimistosta.

¹⁸⁴ Ratsumestari von Christiesonin kirje tanskalaisen vapaaehtoiskomppanian suunnitelmien kariutumisesta Päämajan vapaaehtoistoimistolle 19.2.1943. N:o 441. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

¹⁸⁵ Waldemar Erfurthin päiväkirjakatkelma 22.4.1943. Artikkelissa Inkinen, 1970, 7.

¹⁸⁶ Inkisen kirjoituksesta voi ymmärtää, että kyseessä olisi Erfurthin julkaisematon päiväkirja, ja että Inkinen olisi tutustunut tekstiin vuonna 1968. Että sellainen mahdollisesti on ollut olemassa, saa tukea Erfurthin teoksesta Sotapäiväkirja vuodelta 1944, joka ilmestyi suomeksi 1954. Sen alkusanoissa Erfurth kertoo pitäneensä päivittäistä päiväkirjaa vuosina, jotka hän oli toisen maailmansodan aikana Suomen päämajassa. Erfurth, 1954, 5.

muistelmat Suomen sota-ajan vuosilta 1941–1944 ilmestyivät vuonna 1950¹⁸⁷, sama keskustelu kuvataan jo varsin ylimalkaisesti. Muistelmissaan Erfurth kuvaa asioiden kulun samansuuntaiseksi, mutta hän toteaa suomalaisten hoitaneen yksin päätöksenteon pakolaiskysymyksessä. Syy muistelmien ja alkuperäisen päiväkirjamerkinnän eroihin on toki ymmärrettävä: Millä muulla tavalla Saksan sotilasedustaja voi julkisesti kuvailla suomalaisten kanssa käytyä keskustelua virolaispakolaisista?

Keskustelu käytiin vain kaksi päivää ennen kuin kielto armeijaan ottamiseksi kumottiin, joten sitä on syytä tarkastella lähemmin. Ja vaikka Inkisen taltioimaan päiväkirjakatkelmaan on suhtauduttava huomattavalla lähdekriittisellä varauksella¹⁸⁸, esitän sen tässä Erfurthin muistelmissa kuvatun keskustelun rinnalla. Päiväkirjakatkelma jatkuu seuraavasti:

”Ennen lounasta pyysi kenraali Heinrichs minut luokseen. Hän keskusteli kanssani luottamuksellisesti ja epävirallisesti asiasta, joka koski tiettyä määrää nuoria virolaisia, jotka olivat tulleet laittomasti Suomeen ja olivat nyt poliittisen poliisin valvonnan alaisina Helsingissä ja olivat yleisesti vaivaksi. Virolaiset halusivat astua vapaaehtoiseksi Suomen sotaväkeen, mutta ei Suomen työpalveluun. Heinrichs ei tiennyt silminnähdessä, mitä hänen pitäisi tehdä nuorten virolaisten suhteen.

Minä totesin, että poliittiset ja akateemiset piirit Helsingissä olivat hyvin kiinnostuneita nuorista miehistä, joista osa oli jopa talvisodan aikana taistellut vapaaehtoisina suomalaisten puolella. Tein Suomen pääesikunnan komentajalle ehdotuksen, että hänen tulisi luopua asian käsittelemisestä virallisesti, mikä valtioneuvostollisesti¹⁸⁹ oli hyvin monimutkaista, ja antaa virolaisten mahdollisimman nopeasti kadota Helsingistä. Koska saksalaiset eivät olleet heitä tähän saakka etsineet ja koska Suomen ylin johto nähtävästi ei halunnut lähettää virolaisia takaisin, näytti minusta kaikkein yksinkertaisimmalta pukea nuoret miehet Suomen armeijan sotilaspukuun. Rintamalla he eivät aiheuttaisi kellekään vahinkoa.”¹⁹⁰

Inkisen taltioiman version perusteella Saksan sotilasedustaja, jalkaväenkenraali Erfurth on antanut suomalaisille suoran ehdotuksen siitä, miten virolaisten suhteen tulee menetellä. Erfurthin välittämä ratkaisu ei kuitenkaan ollut täysin saksalaisen keksintöä. Kuten edellä

---

¹⁸⁷ Woldemar Erfurth: Suomi sodan myrskyssä 1941–1944. WSOY, 1951. Suomentanut W.E. Tuompo. Muistelmat ilmestyivät saksaksi 1950.

¹⁸⁸ On toistaiseksi tuntematonta, miten Voitto Setälällä olisi voinut olla käytettävissään kenraali Erfurthin julkaisematon päiväkirja.

¹⁸⁹ riigiõiguslikult

¹⁹⁰ Woldemar Erfurthin päiväkirjakatkelma 22.4.1943. Artikkelissa Inkinen, 1970, 7.

nähtiin, vain muutamaa vuorokautta aikaisemmin¹⁹¹ kapteeni Inkinen oli tarjonnut samaa ajatusta kapteeni-majuri Alexander Cellariukselle, Saksan ylimmän sodanjohdon tiedustelulaitoksen Suomen edustajalle.

Erfurth kuvailee samaa keskustelua muistelmissaan: Luottamuksellisessa keskustelussa kenraali Heinrichs oli selittänyt, että pakolaisten takaisinluovuttaminen ei tullut kyseeseen, koska virolaiset ovat suomalaisten läheinen sukulaiskansa ja suomalaiset ottavat elävästi osaa heidän kohtaloonsa. Päämajalla oli tietävästi aikomus lähettää virolaisnuoria rintamalle, mutta Heinrichs oli tähdentänyt, että jos kysymyksestä on tarpeen keskustella, se voisi tapahtua Suomen ulkoministeriön ja Saksan lähetystön kesken.¹⁹²

Tämän version perusteella Heinrichs oli paitsi huomauttanut Suomessa vallitsevasta heimomielestä, myös siirtänyt vastuun kaikin tavoin diplomaattitasolle, ulkoministeriölle. Kenraali Heinrichsin ja kenraali Erfurthin välinen neuvonpito – kummassakin versiossa – kertoo myös selvästi, että suomalaiset joutuivat neuvottelemaan Saksan kanssa vapaaehtoisuuskysymyksestä.

Voi toki kysyä, minkä verran Päämajan epäröintiin vaikuttivat samanaikaisesti muissa heimoyksiköissä tapahtuneet vastoinkäymiset. Entisistä sotavangeista vuoden 1942 lopulla kootun Heimopataljoona 3:n koulutus ei ollut lähtenyt käyntiin toivotulla tavalla: sekä pataljoonan perustaminen että koulutusaika olivat ylittäneet annetut päivämäärät eikä koulutus sujunut kunnolla.¹⁹³ Ei ole mahdotonta, etteivätkö kokemukset olisi aiheuttaneet Päämajan upseereiden keskuudessa kysymystä siitä, oliko ulkomaalaisten määrää yleensä syytä kasvattaa.

Kun saksalainen ongelma vapaaehtoisten asiassa oli ratkaistu, Suomi saattoi 24. huhtikuuta 1943 alkaen ryhtyä jälleen ottamaan virolaisia armeijaan. Helsingissä oli jo asiaan painetta: Toimittaja Vellner laski seuraavan kahden kuukauden aikana tulleesta neljästä sadasta

---

¹⁹¹ Inkinen sanoo käyneensä puhelinkeskustelun muutamia päiviä jälkeen 17.4.43, jolloin Päämajan kielto virolaisten vastaanottamisesta oli tullut ja Inkinen oli tuoreeltaan soittanut Komento-osaston päällikölle, eversti Vaalalle. Inkinen, 1970, 6.

¹⁹² Erfurth, 1951, 131–132.

¹⁹³ Syrjä, 1991, 93.

pakolaisesta kaikkiaan 95 prosentin saapuneen tarkoituksena liittyä vapaaehtoisena Suomen armeijaan.¹⁹⁴ (LIITE 3)

Kesän valoisat yöt rauhoittivat liikettä Suomenlahden yli. Syyskuun pimeiden koittaessa yölliset venematkat jatkuivat kuitenkin uudelleen ja sellaisella voimalla, että Suomenkin oli otettava joukkoliike vakavasti.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ Toimittaja Vellnerin katsaus Valtion tiedotuslaitoksen johtaja Kustaa Vilkunalle 13.9.43 teoksessa Warma, 1973, 209. Vrt. Roiko-Jokela, 1997a, 196.

¹⁹⁵ Pekomäe, 1962, 16; Ise, 1993, 13.

4. TUNNUSTELUISTA KÄYTÄNNÖN SUUNNITELMIIN

Päämajassa ymmärrettiin syksyllä 1943 yhä paremmin marsalkka Mannerheimin näkemystä, jonka mukaan saksalaiset olivat menettäneet mahdollisuutensa baltialaisen sotavoiman hyödyntämisessä.¹⁹⁶ Jo huhtikuussa 1943 kenraali Tuompo oli kirjannut päiväkirjaansa Päämajan saamiin tietoihin perustuvan arvion, että jos virolaisilla olisi vapaa mahdollisuus liittyä Suomen armeijaan, tulijoita olisi ollut siihen mennessä – keväällä 1943 – 10 000, kenties jopa 15 000 miestä.¹⁹⁷ Arvio ei ole voinut olla vaikuttamatta Päämajan kiinnostukseen. Heinäkuussa 1943 Väestönsiirtokeskuksen asioissa Tallinnassa oleskeleva Vilho Helanen kirjoitti Ulkoministeriöön, että ”aivan yleisesti sanotaan, että jokainen legionaa ja työpalvelua pakoileva eestiläinen olisi valmis minä päivänä tahansa astumaan vapaaehtoisena Suomen armeijaan. Ne muutamat sadat eestiläiset, jotka tähän mennessä ovat päässeet pakenemaan Suomeen, ovat vain etujoukko niistä, mitkä haluavat tänne ja mitkä myös aikovat öiden pimennyttyä pyrkiä kaikista vaikeuksista huolimatta Suomenlahden ylitse.”¹⁹⁸

Jos Suomen sotilasjohto huhtikuussa 1943 säikähti Saksan vastustusta tai ainakin pelkäsi aseveljen reaktioita vapaaehtoisuuskysymyksessä, Päämajan vapaaehtoistoimisto työskenteli jo tuolloin painokkaasti vakuuttaakseen sekä suomalaisia että saksalaisia siitä, että virolaiset kannatti ottaa Suomen armeijaan.

Tiesikö Vapaaehtoistoimisto jo tuolloin, mikä virolaisten tulijoiden ideologinen tavoite oli? Entä mitä tulijoiden päämääristä tiesi Päämaja, joka syksyllä 1943 kävi keskustelua virolaisten kanssa virolaissotilaiden laajamittaisesta kouluttamisesta?

---

¹⁹⁶ von Blücher, 1950, 333.

¹⁹⁷ Uustalu & Moora, 1993, 40-41; Sven Isen esitelmä Vantaalla 21.10.1990; vrt. Tuompo, 1969, 188.

¹⁹⁸ Vilho Helasen selostus Viron tilanteen viimeaikaisesta kehityksestä. Ulkomaajaosto. jaos M. No 143. 9.7.1943. Viro. UM. Ryhmä 7 E. Osasto: Viro. Asia: 1941–1943. Erinäisiä selostuksia.

4.1. Neuvotteluja puolesta ja vastaan

4.1.1. Syyskuun kaksi kokousta

Virolaispakolaisten asia eteni syyskuussa 1943 kahdessa kokouksessa, jotka järjestettiin Helsingissä. Ensimmäisen kokouksen kutsui koolle Suomalais-Virolaisen Seuran puheenjohtaja, kansanedustaja Urho Kekkonen 6. syyskuuta 1943. Aiheena oli toimenpiteisiin ryhtyminen kasvavan pakolaismäärän huoltamiseksi. Suomalais-Virolaisen Seuran johtokunta päätti muun muassa virolaisten pakolaisten vastaanottokeskuksen perustamisesta. Kekkonen lupasi kääntyä varojen anomiseksi sisäministeriön puoleen.¹⁹⁹

Kekkonen laati anomuksen tueksi muistion. Sen mukaan virolaisten omien arvioiden mukaan lähikuukausien aikana oli odotettavissa vielä 3000–5000 pakolaista. Kuten Juhani Suomi kirjoittaa, valtiiovallan ”suoranaisen tuen Kekkosenkin myönsi arkaluontoiseksi. Sen sijaan hän ehdotti, että sisäasiainministeriö myöntäisi em. toimikunnalle 100 000 mk:n avustusmäärärahan sen jo perustaman vastaanotto- ja huoltotoimiston toiminnan ylläpitämiseen. Viimeksi mainitun tarkoituksena oli huolehtia virolaisten vastaanotosta, majoituksesta ja avustamisesta sekä ylläpitää yhteyksiä Suomen viranomaisiin pakolaisia koskevissa kysymyksissä.”²⁰⁰

Miksi valtiiovallan tuki maahan tulleiden pakolaisten huoltamiseksi olisi niin arkaluontoista, että se täytyisi naamioida tueksi toimikunnalle? Tietysti siinä tapauksessa, että suomalaisilla oli tarve hoitaa asia auttoivat samoja ihmisiä, joita Saksa tavoitteli rintamakarkureina.

Seura sai sisäministeriöltä rahoituksen paitsi vastaanottokeskuksen, myös pakolaisten asioita hoitavan Eesti Büroon avustamiseksi. Jälkimmäisen johtajaksi valittiin Helsingissä asuva virolainen maisteri Erik Laid²⁰¹. Eesti Büroo toimi tietävästi virolaisten neuvonta- ja välityskeskukseksi yhteistyössä Viron entisen lähetystön kanssa. Jollaksen kartano vuokrattiin käyttöön 15. syyskuuta 1943 alkaen.²⁰²

---

¹⁹⁹ Suomi, 1986, 400.

²⁰⁰ Suomi, 1986, 400.

²⁰¹ Erään tiedon mukaan Erik Laid olisi ollut Viron kansalliskomitean asiamiehiä, joka oli määrätty organisoimaan komitean toimintaa ulkomailla. Laar, 1993, 54. Myös Warma, 1973, 239. Viron kansalliskomiteasta ks. luku 4.1.2.

²⁰² Suomi, 1986, 400; Roiko-Jokela, 1997a, 202. Myös Heino Sammelselgin haastattelu 17.2.97. – Toimittaja Vellnerin mukaan keskuksen perustaminen organisoitiin ”prof. Vilkkunan, prof. Heiskasen ja tri Mustakallion avulla”. Vellner, 1964, 20.

Jollaksen vastaanottokeskus tuli oikeaan aikaan. Toimittaja Harald Vellner jätti 13. syyskuuta 1943 Kustaa Vilkunalle selostuksen eestiläisten pakolaisten huollosta, ja siinä hän kuvaili virolaisten vaikeuksia Suomessa.²⁰³ Vellnerin mukaan ilman erillistä vastaanottokeskusta mahdollisuudet kasvavan pakolaisryhmän auttamiseksi olisivat olleet jo kriittiset.²⁰⁴

Perjantaina 14. syyskuuta 1943 Helsingissä ravintola Königissä järjestettiin toinen kokous. Valtion tiedotuslaitoksen tarkastusviraston päällikön Kustaa Vilkun koolle kutsumana olivat läsnä Vilkun lisäksi Suomalais-Virolaisen Seuran puheenjohtaja, kansanedustaja Urho Kekkonen sekä virolaisista lehtimies Harald Vellner, kapteeni Karl Talpak ja maisteri Erik Laid.²⁰⁵ Virolaiset keskustelivat tässä tapaamisessa tietävästi ensimmäisen kerran suomalaisen poliittisen johdon kanssa virolaisrykmentin perustamisesta. Karl Talpak esitti professori Vilkunalle yksityiskohtaisesti virolaisten vaatimukset oman itsenäisen sotilasyksikön ja koulutuksen saamiseksi. Kokousta seuraavana päivänä Talpak tapasi Vilkun uudelleen, ja he luonnostelivat kirjalliseen muotoon virolaisten toivomukset oman joukko-osaston luomisesta.²⁰⁶ Tietävästi muistio toimitettiin Päämajaan Kaarlo Lehmukselle.²⁰⁷

Miksi kapteeni Talpak ja toimittaja Vellner lähestyivät juuri Urho Kekkosta ja Kustaa Vilkunaa?²⁰⁸ Valintaa selittää pitkälle Kekkosen rooli Suomalais-Virolaisen Seuran puheenjohtajana ja Vilkun toimi yhdistyksen rahastonhoitajana. Kekkonen suuntautui muutenkin syksyllä 1943 voimakkaasti virolaisten asian ajamiseen.²⁰⁹ Vilkun ansioksi saattoi lukea hänen julkisen asennoitumisensa virolaisten kannalle. Karl Talpak toteaa syyskuun kokouksiin liittyen, että ”apu tulikin ennalta-arvattavasti meidän yksityisiltä suomalaisilta ystäviltämme”.²¹⁰

---

²⁰³ Warma, 1973, 209–210.

²⁰⁴ Vellner, 1964, 20.

²⁰⁵ Herlin, 1993, 195.

²⁰⁶ Talpak, 1971, 7; Talpak, 1956, 6; ratsumestari Lauri Orlamon ja kapteeni Karl Talpakin muistiinpanojen mukaan teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 70; Herlin, 1993, 195.

²⁰⁷ Herlin, 1993, 195.

²⁰⁸ Kokouksen kutsui koolle Vilkuna tietävästi Erik Laidin ehdotuksesta. Herlin, 1993, 195. Toisaalta Talpak sanoo saaneensa yhteyden Vilkunaan Vellnerin välityksellä. Talpak, 1956, 6.

²⁰⁹ Roiko-Jokela, 1997a, 202.

²¹⁰ Talpak, 1956, 6.

4.1.2. Miksi lähettiläs Warma huolestui?

Viron itsenäisyyden ajan Suomen lähettiläs, ministeri Aleksander Warma, joka Helsingissä yhä hoiti Viron ja Suomen välisiä suhteita, vaikkakin ilman virallista asemaa, ei kuulunut rykmenttiä suunnittelevan sisäpiirin ytimeen, vaikka hänellä varmasti olisi ollut rykmentin perustamisen vireille asettamiseksi riittävästi arvovaltaa.²¹¹ Rykmentin perustajat kävivät keskusteluja ministeri Warman kanssa, mutta niistä Warma kirjoittaa kriittisesti.²¹²

Tiedottaessaan syyskuussa 1943 suomalaisen pakolaispolitiikan järjestymisestä Viron Tukholman ja Lontoon lähetystölle Warma teki selväksi, että havaittuaan Vellnerin yhteistyökumppaneineen suunnittelevan vapaaehtoisista sotilaallista yksikköä, jolla olisi muu tarkoitus kuin palveleminen Suomen armeijan osana, Warmalla ei olisi asian kanssa mitään tekemistä.²¹³ Warman välittämän tiedon mukaan vapaaehtoisliikkeen johto muodostuisi muutaman yksittäisen henkilön suunnitelmista, joita, sen enempää kuin henkilöitäkään, Warma ei voinut pitää ”täysjärkinä”.²¹⁴

Tästä näkökulmasta selittyy Warman voimakassanainen ”myllykirje” Vallilan pataljoonan virolaisille vapaaehtoisille, joka hänen on täytynyt kirjoittaa siinä vaiheessa, kun hänelle on selvinnyt hankkeen todellinen luonne. Sen perusteella ministeri Warma on tuntenut virolaisten vapaaehtoisten suunnitelman viimeistään elokuussa 1943. ”Kansamme on väsynyt ja kyllästynyt kaikenlaisiin puuhamiehiin ja keinottelijoihin”, Warma kirjoitti maanmiehilleen rintamalle. Hän varoitti sotilaita kaikenlaisesta poliittisesta vehkeilystä. Kirje oli luettu Kannaksella virolaisille eräässä käskynjakotilaisuudessa ja se oli herättänyt miehissä huomattavaa hämmästyä.²¹⁵

---

²¹¹ Ulkopuolisuutensa Warma toteaa itsekin: kapteeni Talpakin ennen 9. syyskuuta käymät ”salaiset” neuvottelut toimittaja Vellnerin kanssa kantautuivat lähettilään korviin ja hän kirjoittaa muistelmissaan: ”Minuun enempää kuin amiraali Pitkaankaan ei otettu yhteyttä.” Warma, 1973, 215. – On merkillepantavaa, että lähettiläs Warma kirjaa muistelmissaan pitkin matkaa antipatiaa virolaisten vapaaehtoisten tekemisiä kohtaan. Jatkosodan alussa vuoden 1941 Erna-osaston perustamisen yhteydessä Warma nimeää majuri Kristjanin asioita salailevaksi. Warmaa näyttää harmittavan, että hänet on toistuvasti jätetty ”tietenkin salaisten” suunnitelmien ulkopuolelle. Warma, 1973, 233.

²¹² Esim. Warman, Vellnerin, Talpakin ja kapteeni Kirotarin käymät kaksi keskustelua 9.9.43 klubikokouksen jälkeisenä iltana. Warma, 1973, 216.

²¹³ Kyseessä on Warman salainen selostus 13.9.43 ”syntyneestä tilanteesta” Viron Tukholman lähetystölle toimitettavaksi edelleen Lontoon lähetystölle. Warma, 1973, 212–216.

²¹⁴ Warma, 1973, 212–216.

²¹⁵ Warma, 1973, 213–214, 222–224.

Vallilan pataljoonan 9. komppanian päällikön apulaisena toiminut vänrikki Ants Lahi otti tehtäväkseen vastata lähettiläs Warmalle. Vapaaehtoiset määrittivät asemansa julkilausumassa, jonka vänrikki Rain Rebas oli luonnostellut yhdessä Ants Lahin kanssa. (LIITE 4) Kirjeen loppuun kerättiin virolaisen upseerikunnan allekirjoitukset. Julistus lähetettiin 21. lokakuuta 1943 lähettiläs Warmalle, joka välitti sen Tukholmasta eteenpäin esitettäväksi tarvittaessa Englannin ja USA:n miehitysviranomaisille Saksassa.²¹⁶

Olivatpa lähtijöiden motiivit Viron rannikolla vielä miten kirjavat tahansa, virolaisupseerien asiakirja sinetöi vapaaehtoisliikkeen virallisen toimintaperiaatteen ja tavoitteet Suomessa: Vapaaehtoiset työskentelivät Viron tasavallan palauttamiseksi ja poliittisesti heitä saivat edustaa ainoastaan Viron tasavallan lailliset edustajat.²¹⁷ Ajatus kotimaansa hallituksen puolustamisesta "suomalaisen jääkäri liikkeen hengessä" oli siten viimeistään lokakuussa 1943 virolaisten vapaaehtoisten enemmän tai vähemmän yhteinen käsitys omasta tehtävästään.²¹⁸

Selitystä lähettiläs Warman ”myllykirjeelle” on haettava yhtäältä hänen suhteestaan vapaaehtoisten johtomiehiin, mistä hän mainitsee elämäkerrassaan. Warma ei arvostanut kovin korkealle pakolaisia tarmokkaasti auttavaa toimittaja Vellneriä ja myös keskustelut ”vapaaehtoisten henkisen johtajan” Karl Talpakin kanssa olivat huolestuttaneet lähettilästä.

Vapaaehtoisten johtajat olivat puhuneet ”virolaisesta prikaatista kaikkine erikoisajelajeineen”. Lähettiläs oli ymmärtänyt tekeillä olevan jonkinlaisen suunnitelman, jonka mukaan Suomessa armeijakoulutuksen saaneet virolaiset palaisivat kotimaahansa joukko-osastona siinä vaiheessa, kun Saksan valta luhistuu Virossa. Vapaaehtoisilta hän kertoo saaneensa kuulla, että heidän joukossaan toimi ryhmä, joka ”pitää päämääränään poliittista kaappausta”.²¹⁹

Lähettiläs Warma oli siten ymmärtänyt aivan riittävästi siitä, mitä varten vapaaehtoisille tavoiteltiin sotilaskoulutusta joukko-osastona. Ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin selvittää,

---

²¹⁶ Ants Lahin haastattelu 18.12.96; Warma, 1973, 213–214, 222–224, Uustalu & Moora, 1993, 158–159; J. Mutanen, 1991, 89. Virolaisupseerit yhtä lukuunottamatta allekirjoittivat julistuksen. Ants Lahin haastattelu 18.12.96.

²¹⁷ Ants Lahin haastattelu 18.12.96; Uustalu & Moora, 158–159; J. Mutanen, 1991, 89.

²¹⁸ Uustalu, 1965, 27; Uustalu, 1981, 41–42; Ise, 1990; Marandi, 1993, 6. Vastaava ideologia eli tosin voimakkaana jo kesällä 1943 Vallilan pataljoonassa, ks. esim. Ignas Tõrmakülan juhannuspuhe. Tõrmaküla, 1964, 3–4. Myös Uustalu & Moora, 1993, 296–306.

²¹⁹ Warma, 1973, 213.

miksi lähettiläs vaikutti säikähtäneen ajatusta ja katsoi tehtäväkseen varoittaa vapaaehtoisia hankkeesta.²²⁰ Länsiliittoutuneiden mieliseksi mainittu Warma edusti jo lähtökohdiltaan toisenlaista ajatusmaailmaa kuin mistä käsin nuoret vapaaehtoiset toimivat.²²¹ Lähettiläs Warman mielestä virolaisia olisi otettava Suomen armeijaan ”samoin perustein kuin muitakin ulkomaalaisia vapaaehtoisia”, toisin sanoen ilman erityisiä sotilasosaston koulutukseen tähtääviä pyyteitä, ja heidät olisi sijoitettava suomalaisiin joukko-osastoihin komppanioittain.²²² Warma itse esiintyy muistelmissaan vapaaehtoisten rauhoittelijana ja toisaalta yhteyshenkilönä Tallinnaan Viron Kansalliskomitean pääosaan²²³, joka sittemmin kutsui rykmentin takaisin kotimaahan.

On syytä pitää mielessä, että poliittista merkitystä saanut virolaisten vapaaehtoisliike oli alun perin spontaani kansanliike ja myös sotilasyksikön perustamisen ajatus syntyi enemmän vanhoja esikuvia myötäillen kuin ylhäältä annettuna suunnitelmana.²²⁴ Jalkaväkirykmentti 200:n palatessa Viroon syyskuussa 1944 se kuitenkin kantoi ”Viron oman armeijan” leimaa ja sitä sivuttiin Viron maanalaisen hallituksen edustajan, Viron kansalliskomitean, suunnitelmissa.²²⁵ Lähettiläs Warman syksyn 1943 vastustuksesta huolimatta kansanliikkeestä alkanut²²⁶ kolmannen mahdollisuuden tavoittelu liittyi viimeistään kesän 1944 lopulla osaksi Viron viimeisen itsenäisen hallituksen yritystä palauttaa maan itsenäisyys.

Viron kansalliskomitea oli Viron vastarintaliikkeiden ja poliittisten edustajien vuoden 1944 maaliskuussa perustama maanalainen yhteistyöelin, joka työskenteli maailman muistuttamiseksi siitä, että Viron tasavalta oli yhä perustuslakiensa perusteella olemassa.²²⁷ Kansalliskomitea piti yhteyttä Viron tasavallan hallituksen viimeisiin jäseniin, joita oleskeli Ruotsissa ja Suomessa. Komitean edustajiin Suomessa kuulunut lähettiläs Warma on kuvannut komitean tehtäväksi ”valmistella hallituksen muodostamista ja toimia sitä

---

²²⁰ Joitakin Warman perusteita on nähtävissä hänen omassa kuvauksessaan. Warma, 1973, 235.

²²¹ Warman länsiliittolaismielisydestä esim. Kadak, 1965, 16–17.

²²² Warma, 1973, 213.

²²³ Warma, 1973, 234–235.

²²⁴ Esim. Kadak, 1965, 15–24; Vellner, 1964, 21. Vrt. kuitenkin Oja, 1965, 5. Toisaalta tietoisuus liikkeen poliittisesta ”potentiaalista” oli tunnettu miesten keskuudessa ja saattoi kohottaa joidenkin käsitystä omasta tehtävästään ”valittuna eliittinä”. Kadak, 1965, 17.

²²⁵ Käbin, 1994, 24; Terras, 1995, 14–19.

²²⁶ Talpak, 1956, 3–4. Talpakin sanoin kyseessä oli ”spontaani Viron kansan voimanosoitus ja sanan suorassa merkityksessä kansanliike ilman minkäänlaista keskeistä johtamista ja organisaatiota”. Talpak, 1956, 3. Myös Uustalu, 1977, 22.

²²⁷ Esim. Klesment, 1948, 3–9; Niitemaa, 1959, 380. Vastaavanlainen elin toimi 1944 Latviassa. Emt., 380.

toistaiseksi korvaavana kokoavana organisaationa”.²²⁸ Komitean tarkoituksena oli palauttaa valtaan Viron tasavallan laillinen hallitus. Se tehtäisiin ennen kuin venäläiset olisivat maassa uudelleen.²²⁹ JR 200 palasi kotimaahan tietävästi Viron tasavallan entisen presidentin Jüri Uluotsin ehdotuksesta ja Kansalliskomitean kutsumana elokuussa 1944.²³⁰ Miten rykmentin oli tarkoitettu toimivan kokonaisuutena, ei ollut edes sen upseereiden tiedossa.²³¹ Sen sijaan Suomen armeijan tiedusteluosaston kouluttamat Haukka-tiedustelijat työskentelivät Viron viimeisinä kaoottisina viikkoina syyskuussa 1944 keskeisessä tehtävässä Kansalliskomitean yhteydenpitäjänä länteen.²³² Lähettiläs Aleksander Warma puolestaan välitti suomalaisille elokuun alussa 1944 Kansalliskomitean pyynnön auttaa valmisteluissa virolaisten joukkoevakuoimiseksi Suomeen. Kansalliskomitea varautui siihen, että neuvostomiehittäjä saapuu maahan uudelleen.²³³

Viron hallitus astui virkaansa keskiviikkona 20. syyskuuta 1944 sillä kokoonpanolla, joka itsenäisyyden aikaisesta hallituksesta oli jäljellä. Venäläiset olivat kuitenkin jo murtautuneet läpi Viron itärajoilla ja olivat matkalla Tallinnaan. Uuden hallituksen ensimmäiseksi ja viimeiseksi tehtäväksi jäi päättää hallituksen ja sen "oman" armeijan evakuoimisesta maasta.²³⁴

---

²²⁸ Warma, 1973, 232.

²²⁹ Uustalu & Moora, 1993, 440–442; Warma, 1973, 232. Myös Jögi, 1996, 190; Laar, 1993, 55. Kansalliskomitean toiminnan periaate käy ilmi julistuksesta, jonka komitea antoi Tallinnassa 1. elokuuta 1944. (LIITE 5)

²³⁰ Terras, 1995, 13–19; Uustalu & Moora, 1993, 317–318, 442–445; Uustalu, 1997, 70. Vrt. kuitenkin Kadak, 1965, 18–19.

²³¹ Terras, 1995, 13–19. Kapteeni Talpak kutsuttiin vielä Viron viimeisinä tunteina 21.9.1944 organisoimaan Tallinnan puolustus. Avuksi piti siirtymän entisen JR 200:n toisen pataljoonan. Uustalu & Moora, 1993, 444.

²³² Uustalu & Moora, 1993, 442; Laar, 1993, 57–58; Terras, 1995, 13–19; Jögi, 1994, 9. Virolaisista vapaaehtoisista koostuvat Haukka-tiedustelijat työskentelivät jatkosodan loppuvaiheessa Virossa tarkoituksena välittää tietoja Suomeen ja Saksaan vielä senkin jälkeen kun Viro olisi miehitetty, väliaikaisesti, kuten luultiin. Suunnitelma kariutui ja sittemmin NKVD tuhosi ryhmän jäsenet. Suomen armeijan alikersantti ja Erna-tiedustelija Leo Talgre teki Viron viimeisten vuorokausien ehkä tärkeimmän työn sähköttäessään Ruotsiin ja länsimaihin tiedon Viron tasavallan hallituksen astumisesta virkaansa 18.9.1944. Mm. Laar, 1993, 57–58; Jögi, 1996, 232–234. Huom. Jöen mukaan hallituksen virkaanastumisesta tosin tiedottivat Haukan radistit Toom ja Kuuskor. Emt., 199.

²³³ Roiko-Jokela, 1997b, 252.

²³⁴ Uustalu & Moora, 1993, 442.

4.2. Päämaja ratkaisee koulutuskysymykset

4.2.1. Virolaiset saavat oman koulutussuunnitelman

Kesällä 1943 Jalkaväkirykmentti 47:n kolmannessa pataljoonassa, Vallilan pataljoonassa, palveli jo yli 330 virolaista vapaaehtoista. Pataljoona oli silti kokonaisuudessaan suomalainen: siihen kuuluvat virolaiset oli koulutettu suomalaisten joukossa suomalaisten koulutussuunnitelmien mukaisesti.²³⁵

Vaikka vapaaehtoisia saapui vielä vuoden 1944 alkupuolella, ryntäyksen huippu saavutettiin syksyn 1943 aikana. Syksyllä 1943 jopa useiden kymmenien miesten päivävauhdilla kasvava²³⁶ vapaaehtoisjoukko ei luonnollisesti enää mahtunut yhteen pataljoonaan. Syyskuun lopulla 1943 Päämaja käynnisti järjestelyt kasvavan vapaaehtoisuuden vastaanottamiseksi keskittämällä vapaaehtoisten kauttakulun, kokoamisen, tarkastukset ja ilmoittautumisen, vapaaehtoistoimistolle.²³⁷ Päämajan järjestelyosaston 18. syyskuuta 1943 päivätyllä määräyksellä kaikki palvelukseen hyväksytyt virolaiset, jotka olivat saaneet rintamaoloihin vaadittavan sotilaskoulutuksen, oli lähetettävä Kannaksen Ryhmän alaiseen Vallilan pataljoonaan. Ne joilta koulutus puuttui, tuli lähettää Kotijoukkojen alaiseen Jalkaväen koulutuskeskus 5:een Kouvolaan.²³⁸ (LIITE 6)

Kouvolassa virolaiset olivat lokakuussa 1943 kolmisen viikkoa ennen kuin siirtyivät 25. Jalkaväen koulutuskeskukseen Nurmeksen Porokylään. Kun se kävi pieneksi, virolaiset saivat marraskuun alussa 1943 kokonaan oman paikan 26. Jalkaväen koulutuskeskuksesta Taavetissa. Sen täyttyessä ylimääräinen keräysleiri perustettiin vielä tammikuun 1944 alusta alkaen 24. Jalkaväen koulutuskeskuksen yhteyteen Jokelaan.²³⁹

---

²³⁵ Ise, 1990, 3.

²³⁶ Talpak, 1985, 2. Ks. myös liite 2. Kun Saksan sotavoimat loppuvuodesta 1943 kutsuivat asepalvelukseen yhä nuorempia, jo 1925 syntyneitä, heitä siirtyi vastaavasti lahden yli. Richard Oidekin muistiinpanot 8.9.94; Richard Oidekin haastattelut 27.8.96 ja 18.2.97.

²³⁷ Päämajan järjestelyosaston käskykirje 26.9.1943 ulkomaalaisten vapaaehtoisten kokoamispaikan tehtävien uudelleenjärjestelyistä. N:o 1372/Järj. 1/4a sal. SARk.

²³⁸ Päämajan järjestelyosaston käskykirje 18.9.1943 virolaisten vapaaehtoisten sijoittamisesta puolustusvoimiin. N:o 1673/Lkp.sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6558/4. Sark; Kotijoukkojen esikunnan käskykirje virolaisten vapaaehtoisten koulutusyksikön perustamisesta. N:o 3138.Järj.3/18.sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6558/4.

²³⁹ Mm. eversti Kuuselan toimintakertomuksen pohjalta Uustalu & Moora, 1993, 60, 62.

Kannaksen Ryhmän alaiseksi siirretyt virolaiset matkasivat Käkösenpäälle koulutuskeskukseen, joka oli alistettu suoraan rintamalla taistelevalle 18. Divisioonalle.²⁴⁰ Näin majuri Gripenbergin aloittama epävirallinen ja huhtikuussa 1943 kertaalleen kyseenalaistettu käytäntö kouluttaa vapaaehtoisia rintamayksikössä jatkui syksyllä 1943 – vieläpä Päämajan käskystä.

Käkösenpään koulutuskeskuksessa virolaiset saivat ensimmäiset koulutustaan koskevat erilliset ohjeet. Ne tulivat 12. syyskuuta 1943 divisioonankomentaja Aaro Pajarin ja esikuntapäällikkö K. Loimun allekirjoittamassa käskykirjeessä. Virolaisille määrättiin annettavaksi ensin kahden kuukauden mittainen peruskoulutus, jonka jälkeen opetus jakautuisi jalkaväen, konekivääri- ja panssaritorjuntakoulutukseen. Koulutukseen tuli liittää aliupseeri- ja mahdollisuuksien mukaan upseerikurssit. Mikä tärkeintä, opetuskieleksi piti pyrkiä järjestämään viron kieli, vaikka komentokielenä säilyi suomi.²⁴¹ (LIITE 7)

On huomionarvoista, miten jo 18. syyskuuta määrätyissä järjestelyissä Päämaja toimi yhtenäisten virolaisten yksiköiden kokoamiseksi. Kouvossa Kotijoukkojen koulutuskeskuksen yhteyteen perustettiin erityinen koulutuskomppania virolaisia varten. Kannaksen Ryhmän suhteen annettiin samankaltainen ohje: Sitä mukaa kun Vallilan pataljoonaan tuli lisää virolaisia, sieltä oli vastaava määrä *suomalaisia* siirrettävä muualle. Ja edelleen: ”Hetimitä, kun III/JR 47:än tulee ylivahvuutta eikä siellä enää ole poissiirrettävää suomalaista henkilöstöä, on Kannaksen Ryhmän ilmoitettava asiasta Päämajan Järjestelyosastolle, jotta voitaisiin ryhtyä perustamaan uusia yksiköitä Päämajan erikseen laatiman suunnitelman mukaisesti.”²⁴² Virolaisia sotilaita alettiin samaan aikaan keskittää muista jalkaväen joukoista Vallilan pataljoonaan.²⁴³

Käskyissä on muutama kiinnostava yksityiskohta. Ensinnäkin 18. syyskuuta päivätyssä käskyssä Päämaja viittaa erilliseen suunnitelmaan uusien yksiköiden perustamisesta. Mitä suunnitelmia Päämajalla oli syyskuussa 1943 virolaisten vapaaehtoisten palveluksen

---

²⁴⁰ Esim. Uustalu & Moora, 1993, 56.

²⁴¹ Divisioonankomentaja A. Pajarin ja esikuntapäällikkö K. Loimun Käsky koulutuskeskuksen perustamiseksi virolaisia vapaaehtoisia varten 18. Div. koulutuskeskus. /Koulut. JR 200:n spk 12.9.1943. SARk.

²⁴² Päämajan järjestelyosaston käskykirje 18.9.1943 virolaisten vapaaehtoisten sijoittamisesta puolustusvoimiin. N:o 1673/Lkp.sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6558/4. SARk.

²⁴³ Päämajan komentotoimiston päällikön, majuri J. Sipilän kirje 22.9.1943 Päämajan vapaaehtoistoimistolle eestiläisten vapaaehtoisten siirroista. N:o 2832/Kom.2/4a/sal. SARk.

järjestämiseksi? Päämajan täytyi tietysti tehdä jotain kasvaville virolaismäärille, joita ennustettiin olevan tulossa tuntuvasti lisää. Virolaisten koulutuksen ja sijoittelun järjesteleminen ei sinänsä ole outoa. Mitä oli tapahtunut mahdollisesti Päämajaan toimitetulle esitykselle rykmentin perustamisesta, jota oli valmisteltu ravintola Königissä suomalaisvirolaisin voimin ajallisesti vain neljä päivää aikaisemmin. Oliko virolaisten esitys ehtinyt perille ja Päämaja reagoi toiveisiin näin nopeasti? Tuskin.

Entäpä koulutuksesta 12. syyskuuta 1943 annettujen ohjeiden sisältö? Ohjeiden mukaan ”1.11.43 liitetään Koulutuskeskukseen n. 50 virolaista käsittävä aliupseerikurssi, jolle oppilaat valitaan 17.9.43 alkaen”, ja sen lisäksi ”myöhemmin tullaan Koulutuskeskukseen mahdollisesti liittämään upseerikurssi”. Koska käsky on annettu 12. syyskuuta 1943, se ei luonnollisesti ole vastaus Talpakin, Vellnerin, Vilkun, Kekkosen ja muiden vasta kolme päivää myöhemmin virolaisen kouluttamisesta laatimaan esitykseen. Kysymys kuuluu: *Oliko sattumaa, että Päämajassa oli valmisteltu virolaisten monipuolista koulutusta päällystökursseineen?*

Jos kyseessä ei ollut sattuma, sitäkin tähdellisemmäksi nousee kysymys: Minkä verran Päämaja tiesi koulutussuunnitelmia laatiessaan, mitkä olivat virolaisten hankkeeseensa sisällyttämät *poliittiset ja kansalliset tavoitteet?* Ja joko Päämaja syyskuussa 1943 pyrki vastaamaan virolaisten tavoitteisiin?

4.2.2. Kapteeni Talpak yhdysmiehenä eli mitä Päämaja tiesi

Siitä asti kun kapteeni Karl Talpak ja nuorten urheilijoiden tapaamisessa Tartossa oli muodostunut iskulauseeksi "Kaikki miehet Suomeen", kapteeni Talpakista oli tullut joukkoliikkeen keskeinen vaikuttaja, tulijoiden ”henkinen isä”. Häntä pidetään myös enemmän tai vähemmän virolaisten koulutuksen käytännön suunnittelijana.²⁴⁴ Sotilasarvoltaan korkeimpana kapteeni Talpakin tehtäväksi tuli perustella joukko-osaston tavoite suomalaisille.

---

²⁴⁴ Esim. Oja, 1965, 4; Varik, 1965, 6; Kuutma, 1996, 55. Entisenä Narvan virolaisen lukion rehtorina, entisenä aktiiviupseerina ja nuorten urheilukouluttajana sekä viimeksi saksalaisten miehityksen aikana Tarton kaupungin suojeluskunnan (Omakaitse) päällikkönä hänellä oli virolaisnuorten johtamiseen hyvät käytännön valmiudet. Iältään hiukan vapaaehtoisia vanhempana (hän oli syntynyt 1905) Talpak nautti vapaaehtoisten vankkumatonta arvostusta. Oja, 1965, 4; Varik, 1965, 6.

Karl Talpak pitää perustavana lähtölaukauksena rykmentin perustamiselle ravintola Königissä asiaan vihittyjen kesken pidettyä kokousta syyskuussa 1943. Mutta missä vaiheessa suomalaiset tulivat tietämään, että kaiken tarkoituksena oli muodostaa sotilaallinen yksikkö Viron hallituksen tarpeisiin?

Kapteeni Talpak saapui Suomeen ensimmäisten venekuntien joukossa 7. huhtikuuta 1943. Suomessa hän ryhtyi maanmiehiään auttaneen virolaisen toimittajan Harald Vellnerin kanssa heti tutkimaan virolaisten mahdollisuuksia tulla hyväksytyksi koulutukseen Suomen armeijaan. Talpak jätti virolaisten ehdotuksen kirjallisena Päämajan vapaaehtoistoimiston johtajalle, majuri Lönnrothille. Talpak ei kerro tarkkaa ajankohtaa ehdotuksen jättämiselle, mutta hänen oma kuvauksensa esityksen sisällöstä on yksiselitteinen.²⁴⁵

Talpak kirjoittaa: ”Suomeen päästyämme olimme esittäneet Päämajan vapaaehtoistoimistolle mukana tuomamme selkeät toivomukset: ’Viron miehet koottakoon omaan yksikköön saamaan monipuolista sotilaskoulutusta, niin että siitä saataisiin runko kerran vapautetun Viron uudelle armeijalle.’” Hän huomauttaa myös, että ”kahdeksan ensimmäisen kuukauden aikana ei tälle toivomukselle kallistettu korvaa mitenkään”.²⁴⁶ Rykmentin suunnittelu pääsi vauhtiin joulukuussa 1943 ja eteni tammikuussa 1944 lopullista hyväksymistä vaille valmiiksi. Viittaus tukee ajatusta, jonka mukaan esitys vapaaehtoistoimistolle on hyvinkin tehty huhtikuussa 1943.

Kuten joukkoliikkeen alun vaiheista muistetaan, vapaaehtoistoimiston päällikkö, kapteeni Erik Lönnroth esitti 13. huhtikuuta 1943 Komentoesikunnan päällikölle virolaisen vapaaehtoiskomppanian perustamista – sekä Karl Talpakia komppanian päälliköksi.²⁴⁷ Ei tunnu uskottavalta, että Lönnroth olisi tehnyt ehdotuksen komppaniasta puutteellisilla tiedoilla virolaisten suunnitelmasta. Ajankohta tarkentuu: Saapumisensa 7. huhtikuuta ja esityksen jättämisen 13. huhtikuuta välisenä aikana Talpak mitä ilmeisimmin on ehtinyt vierailta vapaaehtoistoimistossa ja neuvotella majuri Lönnrothin kanssa.

---

²⁴⁵ Talpak, 1956, 4.

²⁴⁶ Talpak, 1985, 2. Myös Talpak, 1956, 4–5.

Entäpä kapteeni Inkinen, joka näki paljon vaivaa selittääkseen saksalaisille virolaisten armeijaan hyväksymisen mielekkyyttä? Talpakin mukaan on huomionarvoista, ”että saimme tälle suunnitelmalle jo ensimmäisestä tunnista lämpimän puoltajan ja myöhemmän tehokkaan apumiehen Vapaaehtoistoimiston upseerin ja toimiston tosiasiallisen työntekijän kapteeni M.O. Inkisen hahmosta”.²⁴⁸

Talpakin säilynyt kirjoitus viittaa siihen, että koko ideologinen suunnitelma on esitetty Vapaaehtoistoimistolle ensimmäisten viiden päivän aikana, jolloin Talpak on ollut maassa. Jos näin on, edellä kuvailtu Vapaaehtoistoimiston työskentely huhtikuussa 1943 – kapteeni Inkisen puhelut Cellariuksen ja Vaalan kanssa sekä Lönnrothin kirjeet Komentoosikuntaan – tapahtui tilanteessa, jossa *sekä Inkinen että Lönnroth tiesivät virolaisten päämäärästä saada oma kansallisia pyrkimyksiä tukeva sotilasyksikkö*. Talpak pyrki vapaaehtoisena puolustusvoimien palvelukseen 12. huhtikuuta 1943. Se tapahtui päivää aiemmin kuin majuri Lönnroth jätti esityksensä komppaniasta ja Talpakista sen päällikkönä.²⁴⁹

Siltä varalta että Suomi kieltäytyisi vastaanottamasta vapaaehtoisia, Talpak ja Vellner vierailivat keskustelemassa asiasta Ruotsin lähetystössä. Tämä tapahtui 19. huhtikuuta 1943. Oliko kyse sattumasta vai pitikö Suomi, jolle asia oli paitsi uusi myös arkaluontoinen, tästä syystä parhaana pidättää kapteeni Talpak? Hänet pidätettiin Ruotsin lähetystövierailua seuraavana päivänä, 20. huhtikuuta. Talpak vietti 32 vuorokautta Valpon sellissä, minkä jälkeen hänet "internoitiin" turvalliseen paikkaan: lähetettiin viideksi kuukaudeksi Syvärin rintamalle.²⁵⁰ Sittenkin kapteeni Talpak toimi Päämajan yhteydessä yhteismiehenä ja neuvottelijana huolehtien myös vapaaehtoisten oloista koulutuskeskuksissa.²⁵¹

---

²⁴⁷ Majuri Lönnrothin kirje 2.4.1943 Komentoosikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. N:o 1262/4 a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk.

²⁴⁸ Talpak, 1956, 4.

²⁴⁹ Talpak, 1956, 4. – Mart Laarin mukaan Talpak organisoivat kesällä 1941 menestyksekkästä venäläisvastaista sissitoimintaa, mutta herätti Saksan turvallisuuspalvelun huomion ja siirtyi Suomeen. Laar, 1994, 21–22. – Talpakin pääsy Suomen armeijaan evättiin 24. huhtikuuta 1943 annetulla päätöksellä. Päämajan komento-osasto perusteli kieltoa sillä, että Talpak olisi antanut Virossa kirjallisesti kunniasanan olla poistumatta maasta. Erik Lönnroth liitti Talpakin uuteen anomukseen 18.9.1943 kirjelmän, jonka mukaan asiaa hoitanut Valpon virkamies oli Tallinnassa useaan kertaan tuloksetta a.o. viranomaisilta pyytänyt nähtäväksi Talpakin antamaa kirjallista lupausta, ja että Lönnrothin mukaan asiassa näyttää ”tapahtuneen väärinkäsitys”. Päämajan vapaaehtoistoimiston päällikön majuri Lönnrothin kirje Päämajan komento-osastolle 18.9.1943, 4343/lh sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6549/6. SARk.

²⁵⁰ Talpak, 1956, 5. Talpakin lähettämisestä rintamalle myös Vellner, 1964, 21; Oja, 1965, 4–5. – Talpak uudisti anomuksensa vapaaehtoisena palvelukseen astumisesta 18.9.1943. Päämajan vapaaehtoistoimiston päällikön majuri Lönnrothin kirje Päämajan komento-osastolle 18.9.1943, 4343/lh sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6549/6,

Talpakin huhtikuista neuvonpitoa Vapaaehtoistoimistossa voi pitää tärkeimpänä pohjatyönä virolaisten hankkeelle. Asian esittäminen heti keväällä juuri Vapaaehtoistoimistossa osoittautui onnistuneeksi, sillä Vapaaehtoistoimistolla oli suurin mahdollisuus vaikuttaa tapahtumien kulkuun siinä vaiheessa, kun Suomen huoli Saksan suhtautumisesta oli vähällä torpedoida koko liikkeen.

Vapaaehtoistoimisto saattoi silti vain tehdä esityksiä. Päätökset virolaisten esittämään hankkeeseen ryhtymisestä tehtiin Päämajassa korkeammalla, jopa korkeimmalla tasolla. Tiesikö armeijan ylin johto, mistä virolaisliikkeessä oli kyse?

Kapteeni Inkinen on valaissut asiaa puheessa, jonka hän on pitänyt JR 200:n vuosijuhlassa vuonna 1965 Göteborgissa. Kaksi kuukautta sen jälkeen kun oli keväällä 1943 käynyt ratkaisevan puhelunsa Komento-osaston päällikön, eversti Vaalan kanssa, Inkinen oli lähettänyt yksityisesti joillekin korkeammille upseereille muistion, jossa hän muun ohessa selvensi motiiveja, joita Viron vapaaehtoiset yleisesti esittivät saapumiselleen. Inkinen sanoo lisänneensä tekstiin seuraavan lauseen: ”Niiden avoimesti esitettyjen, enemmän tai vähemmän muodollisten motiivien takaa erottuu vielä yksi motiivi, nimittäin saada Suomessa mahdollisimman paljon sotilaallista koulutusta ja kokemusta, mikä tilanteen muuttuessa Virossa olisi hyvin tarpeen.”²⁵²

Valitettavasti en ole löytänyt kapteeni Inkisen kirjoittamaa muistiota Vapaaehtoistoimiston papereista. Hän mainitsee lähettäneensä muistion ”yksityisesti”.²⁵³ Jos hän ei ole kirjoittanut Vapaaehtoistoimiston nimissä, mahdollisesti muistio ei ole edes kulkenut Vapaaehtoistoimiston kirjanpidon kautta. Inkisen kertomus vahvistaa kuitenkin sen, että Päämajan johdon upseereita oli kaksi kuukautta 17. huhtikuuta 1943 eversti Vaalan kanssa käydyn puhelun jälkeen – kesäkuun puolivälissä 1943 – informoitu tavoitteista, joita virolaisilla tulijoilla oli. Näin myös *Päämajan ylemmässä portaassa tiedettiin jo kesällä 1943 virolaisten suunnitelmasta muodostaa kansallisen armeijan runkojoukko*. Emme tiedä, keitä

SArk. Uudistetun anomuksen ajankohdan huomioiden on epäselvää, mitä Talpak teki mainitun viiden kuukauden ajan – toukokuulta lokakuulle 1943 – internoituna rintamalla Syvärillä.

²⁵¹ Talpak mm. huolehti virolaisten vapaaehtoisten käytännön oloista. Päämajan komento-osaston kirje Pääintendentinosastolle 16.12.1943. 3/EP/MM. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

²⁵² Puhe on julkaistu Põhjala tähistel-lehdessä. Inkinen, 1966, 22–23.

upseereita Inkinen informoi. On kuitenkin perusteltua olettaa, että tämänkaltainen tieto on voinut kulkea Päämajan johtoon asti kenraali Heinrichsille ja itselleen ylipäällikölle.

Sitä vastoin ei voida sanoa varmasti, olivatko viron kielen tuominen vapaaehtoisten opetukseen sekä useampien yksiköiden tai aliupseerikurssin suunnitteleminen suomalaisten vastaus virolaisten toiveisiin saada laajamittaista sotilaskoulutusta. Samat toimenpiteet täytyi tehdä joka tapauksessa, jos tulijoiden määrä oli kasvussa ja joukossa oli paljon suomea taitamattomia vapaaehtoisia. Syyskuinen koulutussuunnitelma oli mahdollisesti vielä täysin suomalainen ratkaisumalli vapaaehtoisten kouluttamiseksi rintaman tarpeisiin.

4.2.3. ”Eestin tulevan armeijan ydin”, jota ei toistaiseksi voitu järjestää

Vähintään lokakuussa 1943 Päämajassa on jo keskusteltu koulutettavan virolaisen joukko-osaston perustamisesta. Ajankohdan varmistaa toimittaja Harald Vellner, joka ehätti jättämään Päämajan vapaaehtoistoimistolle oman esityksensä virolaisten asiasta 15. lokakuuta 1943. Muistio sisältää vapaaehtoisten taustan ja tilanteen katsauksen sekä viiden kohdan esityksen vapaaehtoisten koulutuksen järjestämiseksi.²⁵⁴ (LIITE 8)

Toimittaja Vellnerin muistio on ajallisesti ensimmäinen säilynyt asiakirja, joka sisältää selvin sanoin virolaisilta Suomelle poliittisen avunpyynnön: ”V. 1943 ja myös aikaisemmin vapaaehtoisesti Suomen armeijaan liittyneet eestiläiset vapaaehtoiset ovat valtaosalta tulleet Suomeen siinä toivossa, että Suomen valtio, pitäen arvossa ja ymmärtäen Eestin kansan itsenäisyystaistelua ja Eestin kansan vaikeata tilannetta, avustaa niin paljon kuin Suomen poliittinen tilanne sallii Eestin tulevan armeijan ytimen muodostamista.”²⁵⁵ Vellnerin muistiossa esitetystä viidestä toivomuksesta kolme tähtäsi suorasanaisesti vapaaehtoisten kouluttamiseen Viron maaperällä tapahtuvaa puolustamista varten kokonaisena taisteluyksikkönä.

---

²⁵³ Inkinen, 1966, 22.

²⁵⁴ Harald Vellnerin kirje Päämajan vapaaehtoistoimistolle 15.10.1943 (jäljennös). Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

²⁵⁵ Harald Vellnerin kirje Päämajan vapaaehtoistoimistolle 15.10.1943 (jäljennös). Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

Majuri Lönnroth lähetti kirjelmän Vellnerille myönteisin saatesanoin varustettuna Päämajan komento-osastolle.²⁵⁶ Kirjelmän johdosta käytiin komento-osaston ja vapaaehtoistoimiston majuri Lönnrothin välillä puhelinkeskustelu, mitä seurasi komento-osaston vastaus Vellnerin esitykseen 4. marraskuuta 1943²⁵⁷.

Komento-osaston päällikön, eversti K. Vaalan vastauskirje toimittaja Vellnerin esitykseen on sisällöltään looginen jatko syyskuussa annetuille koulutusohjeille. Tämäkään kirje ei auta päättämään, millä tarkoituksella Päämaja oli päättänyt antaa virolaisille päällystökoulutusta vielä saman syksyn aikana. Sen sijaan eversti Vaalan kirje on ainoa löytynyt, Päämajan suhtautumista laajemmin erittelevä asiakirja sen jälkeiseltä ajalta, kun virolaiset olivat virallisesti esittäneet joukko-osastoa perustettavaksi. Se on myös vastauskirje sinänsä suorasanaiseen ja peittelemättömään toimittaja Vellnerin esitykseen. Siksi sen sisältöä on kiinnostavaa tarkastella sanamuodon tarkkuudella:

”1) Upseeri- ja aliupseerikoulutusta kaikissa aselajeissa eestiläisille vapaaehtoisille ei toistaiseksi käytännöllisistä syistä voida järjestää.

2-3) Sissikoulutus ja koulutus erikoisesti Eestin oloja silmälläpitäen ei ole toteutettavissa sen laajemmin kuin mitä se soveltuu koulutukseen meikäläisiä oloja varten. Jotta koulutuksessa kuitenkin mahdollisuuksien mukaan voitaisiin huomioida eestiläiset olosuhteet on koul.keskukseen määrätty vapaaehtoisten joukosta Eestin armeijan vakinaisen väen upseereita.

4) Suomenkielen opetus on koul.keskuksessa järjestetty siirtämällä sinne upseereita, jotka antavat k.o. opetusta Kotij.E:n antamien ohjeiden mukaan.

5) Käytännöllisistä syistä ei ole mahdollista käyttää kokonaan eestinkieltä koulutus- ja komennuskielenä.

6) Ehdotettu erikoistunnus on tällä hetkellä vaikeasti hankittavissa. Pataljoonassa on nyt käytössä tunnuksena hihaan ommellut Eestin väriset kolme nauhaa. Sama voitaneen ottaa käyttöön myös koulutuskeskuksessa.

---

²⁵⁶ Majuri Lönnrothin kirje 16.10.1943 Komentoosikunnan päällikölle. N:o 4851/4a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

²⁵⁷ Komento-osaston päällikkö, eversti K. Vaalan kirje 4.11.1943 Päämajan vapaaehtoistoimistolle. N:o 3206/Kom.2/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

Suomessa olevien eestiläisten yhteydenpitäjäksi ei esitetty toimikunta tunnu tarpeelliselta. Yhteydenpidon voi niin koul.keskuksen kuin pataljoonankin kohdalta hoitaa koul.keskukseen eestiläisten valistusupseeriksi määrätty sot.virk. Kadak.²⁵⁸

Komento-osaston päällikön, eversti K. Vaalan kirjeestä käy selväksi Päämajan suhtautuminen virolaisten vapaaehtoisten itselleen määrittelemään tehtävään. Suomen armeija pyrki ottamaan huomioon virolaisten toiveen saada sissi- ja muuta koulutusta ”*Eestin oloja silmälläpitäen*” niissä puitteissa kuin ”*se soveltuu meikäläisiä oloja varten*”. Koulutuksessa yritetään huomioida mahdollisuuksien mukaan ”*eestiläiset olosuhteet*”.

Päämajan ajattelusta erottuu kaksi periaatetta. Suomen armeijalla ei ollut mitään sitä vastaan, että virolaisten Suomessa saama koulutus tähtäsi vastaiseen toimintaan Viron maaperällä. Kuitenkin erikoiskoulutusta oltiin valmiit antamaan vain siihen laajuuteen asti kuin se hyödytti taistelijaa Suomen rintamalla. Kohtuullista vastaantuloa virolaisten pyrkimyksiin osoittaa ilmaus, jonka mukaan virolaiset olosuhteet koetetaan huomioida mahdollisuuksien mukaan.

Edellisen lisäksi merkitseviä ovat Päämajan komento-osaston päällikön sanat siitä, ettei toivotun laajuista koulutusta ”toistaiseksi käytännöllisistä syistä voida järjestää”. Kuten tiedetään, toivotun laajuinen koulutus oli koulutusta kokonaiselle joukko-osastolle kaikkine aselajeineen. Pyyntöä ei torjuttu, eikä, mikä tärkeintä huomata, kielletty esimerkiksi periaatteellisista syistä.

Komento-osaston vastauskirje kertoo näin suorasanaisesti siitä, että Päämaja yhä lokakuussa 1943 järjesti koulutusta omista lähtökohdistaan, mutta että ainakaan poliittiset syyt eivät rajanneet Päämajan suunnitelmia. Toisaalta vastauskirje on epäilemättä tuottanut virolaisille pettymyksen: Päämaja ei vielääkään, lokakuussa 1943, luvannut perustaa virolaisille rykmenttiä.

---

²⁵⁸ Komento-osaston päällikön, eversti K. Vaalan kirje 4.11.1943 Päämajan vapaaehtoistoimistolle eestiläisistä vapaaehtoisista. N:o 3206/Kom.2/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk. Harvennukset kuten alkuperäisessä tekstissä.

5. VIRON ASIA NOUSEE ESIIN

5.1. Suomi – Viron isovelji mutta Saksan aseveli

5.1.1. Virosta kantautuu hurjia huhuja

Uutisia Viron saksalaismiehityksen seurauksista oli alkanut kantautua Suomen suuntaan pian sen jälkeen kun Saksa oli miehittänyt Viron elokuussa 1941. Suomen entinen Tallinnan-lähettiläs P.J. Hynninen raportoi joulukuussa 1941 Suomen ulkoministeriölle virolaisille asetetuista matkustus-, posti- ja puhelinliikennekielloista. Keväällä 1942 Valtiollisen poliisin päällikkö Arno Anthoni arvosteli saksalaisten toimia Virossa kansainvälisen oikeuden vastaisena ja virolaisten ja saksalaisten eriarvoista asemaa Virossa.²⁵⁹ Myös Valtion tiedotuslaitoksen johtajan, akateemikko Kustaa Vilkun kerrotaan tienneen varhaisessa vaiheessa Viron tapahtumista. Vilkuna oli tunnettu voimakkaasti skandinaavismielisenä, joka nautti arvonantoa Pohjoismaista yhteistyötä korostavista näkemyksistään. Hänen arvellaan ryhtyneen ajamaan aiempaa voimakkaammin Viron asioita juuri Virosta kantautuneiden tietojen vuoksi.²⁶⁰

Saksa kuitenkin varjosti kaikkia Suomen toimia Viroa kohtaan. Miten ahtaassa henkisessä kurimuksessa Suomi Saksan suhteen oikein oli, kuvastuu Suomen virallisessa suhtautumisessa Vieroon syksyllä 1941. Kuten tutkimuksen alussa mainittiin, Suomi jätti ”toistaiseksi” – tosiasiallisesti täydellisesti – huomiotta ministeri Alexander Warman yritykset palauttaa Suomen suhteet Neuvostoliiton ikeestä vapautuneen Viron itsenäisyyden ajan tasavaltaan.²⁶¹ Roiko-Jokelan mukaan Suomi ei tahtonut ”omin päin ottaa kantaa Viron

---

²⁵⁹ Valpon katsaus 28.4.1942. Viron tilanne. 7 E. Viro 1941–1944. Viron miehittäminen ym. Kansio Fb 7: 126. 7 E. UM; Roiko-Jokela, 1997a, 193.

²⁶⁰ Herlin, 1993, 193–198.

²⁶¹ Roiko-Jokela, 1997a, 193. Lähettiläs Warman kirjeet ministeri Rolf Wittingille 3.7.1941 ja 27.10.1941. Viron miehittäminen saksalaisin joukoin. Saksan Viron-politiikka 1941–1944. Kansio 7 E. Osasto Viro. UM. – Suomen reaktiosta Alexander Warman yhteydenottoon ks. Suomen diplomaattisista suhteista eräisiin valtioihin. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 36. 16.9.1941. 5 C 1. Ddf 16. UM.

kohtaloon, vaan se halusi odottaa aseveljen päätöstä asiassa: Viron-kysymys ei saanut olla häiritsemässä Suomen ja Saksan välistä suhdetta Neuvostoliiton vastaisessa rintamassa.”²⁶²

Suomen katseli Viron tapahtumia jatkosodan alkaessa vielä huomattavan saksalaismyönteisissä – ja sen jälkeen pitkään Saksan mahtia kunnioittavissa – tunnelmissa.²⁶³ Sen lisäksi, että Suomen oli ristiriitatilanteissa huolehdittava ensisijaisesti omasta edustaan, käsitys Viron auttamisesta kulki myös ilmeisen vilpittömästi sellaista polkua, että Suomi voisi tukea Viroa parhaiten vaikuttamalla asetoveriinsa Saksaan. Saksa taas ei vallitsevissa olosuhteissa tietenkään saman tien ehtinyt rientää kohentamaan pienten valtioiden oloja, vaan virolaisilta vaadittiin kärsivällisyyttä. Asenteesta kertoo maaliskuussa 1942 julkaistu Ulkoasiainministeriön poliittinen tiedotus, jossa saksalaisten todetaan pitävän Viron olojen järjestämistä vielä hankalana, koska taistelurintama on pysynyt Viron läheisyydessä.²⁶⁴

Kuten UM:n kansliapäällikkö Aaro Pakaslahti vuoden 1941 lopulla totesi suomalaislehdistön päätoimittajille, ”kokemus on meille opettanut, että tehokkaampaa kuin erinäisiin asioihin julkisuudessa puuttuminen on hiljaisuudessa suoritettu työ”. Pakaslahden mukaan Viron kysymyksessä ”Suomen taholta ei oltu kuoreen vetäytyneitä, vaan olemassa olevien mahdollisuuksien mukaan toimittu”.²⁶⁵

Suomi yritti jo vuoden 1941 syksyllä palauttaa postiyhteyttä Suomen ja Viron välille. Sen lisäksi suomalaiset tekivät keväällä 1942 saksalaisille aloitteita siitä, että virolaiset saisivat jälleen luvan kuunnella Suomen yleisradion lähetyksiä. Suomi esitti myös, että ”Saksa sallisi Suomen lähettää Viroon epävirallisen taloudellisen asiamiehen tai konsulin”. Saksan itäalueiden valtakunnanministeri Alfred Rosenberg ei pitänyt kysymystä radionkuuntelusta suuriarvoisena, sen sijaan hän torjui kokonaan konsulinviraston perustamisen. Postiyhteyksien palauttaminen kaatui Saksan sotilasviranomaisten perusteluun, jonka mukaan Viro oli Saksan

---

²⁶² Roiko-Jokela, 1997a, 193.

²⁶³ Suomessa oli jatkosodan alkuvuosina vaikea päästä käsitykseen natsihallinnon todellisesta luonteesta, mihin syynä olivat Saksan Suomelle myöntämä erikoisasema sekä saksalaisten pyrkimys ”olla siivosti” kontakteissaan suomalaisten kanssa. Jokisipilä, 2004, 56.

²⁶⁴ Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 18. 30.3.1942. UM Poliittisen osaston tiedotukset 1941–1942. DDf 16, 5 C 1. UM.

²⁶⁵ Herlin, 1993, 194; Roiko-Jokela, 1997a, 199.

sotilashallinnon alainen.²⁶⁶ Suomen auttamispyrkimykset pysähtyivät siis saksalaiseen miehityshallintoon. Suomi kuitenkin sitkeästi pyrki edistämään asioita diplomaattiteitä; ulkoministeriö esimerkiksi jatkoi hiostamista postiyhteyden palauttamiseksi kieltävän vastauksen saapumisen jälkeen heti, kun se sai vihiä, että Virosta oli avattu postiyhteys Saksaan, Latviaan ja Liettuaan.²⁶⁷

Toisaalta Suomessa ei edes vielä vuoden 1943 alussa tunnettu Saksan idänpolitiikan yksityiskohtia, ja Saksalle myötämielistä tietoa oli edelleen tarjolla. Suomen Berliinin-lähetystöstä tihkui uutisia, joiden mukaan Saksa suunnitteli Baltian maiden itsehallinnon lisäämistä ja kansallisten hallitusten muodostamista. Samojen tietojen mukaan myös epäkohtia maaomaisuuden haltuunotossa ja rotuun perustuvassa elintarvikejakelussa korjattaisiin.²⁶⁸

Suomi teki kovasti töitä Saksan ja Viron suhteissaan vaimentaakseen sen tosiasian vaikutusta, että suhteiden ydinongelmana oli poliittinen eturistiriita. Ongelma teki suomalaisten ulkopoliittisen maaperän epävarmaksi ja aiheutti sen, ettei Suomen Viron-politiikka periaatteellisen hyvän tahdon lisäksi ollut aina horjumatonta. Esimerkiksi sopii Suomen poliittisen johdon laskelmointi vielä keväällä 1943. Kun erillisrauhasta ja liittosopimuksesta syntyneessä diplomaattisessa kahnauksessa Suomen oli käytettävä kaikki keinot Saksan lepyttämiseksi, ulkoministeri Ramsay ja lähettiläs Kivimäki kiiruhtivat markkinoimaan Suomen hallituksen suostuneen Ribbentropin vaatimukseen ja päättäneen lopettaa vironkieliset radiolähetykset.²⁶⁹ Suomen ”itsestäänselvän Saksan-kumppanuuden” kolhiintunutta kuvaa, Jokisipilän mukaan ”pilleriä sokeroitiin tarjoamalla uhrilampaaksi monen Suomessa tärkeänä pitämät kontaktit Vieroon, samaan aikaan kun useita satoja virolaisia taisteli vapaaehtoisina oman armeijan riveissä”.²⁷⁰

---

²⁶⁶ Salasähkejäljennös Berliini 20.3.1942. Viron miehittäminen saksalaisin joukoin. Saksan Viron-politiikka 1941–1944. Kansio 7 E. Osasto Viro. UM. Myös Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 18. 30.3.1942. Poliittisen osaston tiedotukset 1941–1942. UM Ddf 16, 5 C 1. UM.

²⁶⁷ Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 18. 30.3.1942. Poliittisen osaston tiedotukset 1941–1942. DDF 16, 5 C 1. UM.

²⁶⁸ Tietoja Saksan miehittämistä maista. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 12. 20.2.1943. Ddf Poliittiset tiedotukset nro 1–19 11.1.–5.3.1943. UM.

²⁶⁹ Jokisipilä, 2004, 115–116. Päätöstä edelsi helmikuussa 1943 ulkoministeri Ribbentroppin suivaantuminen Suomen radiolähetyksestä, jossa ”joku oli puhunut Viron asioista”. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 17. 25.2.1943. 5 C 1. UM.

²⁷⁰ Jokisipilä, 2004. Jokisipilä erehtyy hieman virolaisten lukumäärässä – maaliskuun puolivälissä 1943 virolaisia vapaaehtoisia taisteli armeijan riveissä vasta 82. Inkinen, 1966, 5.

5.1.2. Sukulaiskansa elää uutispimennossa

Jatkosodan vuosina sensurointi kuului juuri Kustaa Vilkunan työhön hänen johtaessaan virallista sotasensuuria.²⁷¹ Saksaa ei saanut ärsyttää, koska se oli ”niskan päällä ja mahdollinen saaliinjako odotti”. Juuri Saksan takia julkiset vetoamukset Viron puolesta kiellettiin jo heinäkuussa 1941.²⁷² Tästä syystä julkisuudelta jäi pimementoon marraskuussa 1941 kymmenen suomalaisen kulttuurielämän ja älymystön edustajan kirjelmä presidentille Viron tilanteesta.²⁷³

Suomalaisten jo useamman vuoden jatkunutta tiedonpuutetta Viron sisäisistä tapahtumista voi pitää ilmeisenä ongelmana suomalaisten ja virolaisten kanssakäymisessä. Tiedonpuute johtui ennen muuta tiukasta kotimaisesta sensuurista Viron asioista kirjoitettaessa. Se oli valitettava seuraus sensuuriviraston tarpeesta kirjoittelu kurissa pitää erityisesti saksalaisille herkissä asioissa.²⁷⁴ Virolaisia hämmästytti Suomessa monien päättäjien ja upseereidenkin vaikeus ymmärtää, miksi virolaiset kaihtoivat saksalaisia. Tavanomaista suomalaissotilaalle oli hurskas käsitys saksalaisista yhteisinä asetovereina ja – Evald Uustalua lainaten – ”Viron vapaaehtoisista Saksan armeijan karkureina, jotka eivät halua ’hyvien saksalaisten’ kanssa tapella saatanana ryssää vastaan”.²⁷⁵ Karl Talpak on todennut tulleen suomalaisten tietämättömyyden virolaisille vapaaehtoisille – ja heidän hankkeelleen – pahana yllätyksenä: suomalaisille oli aloitettava alusta Viron tilanteen johdonmukainen ja väsymätön selittäminen.²⁷⁶

Virolaisten tuntema epäluulo siitä, että Suomi olisi Saksan talutusnuorassa tiukemmin kuin myönsivätkään, ilmenee Helsingin virolaisten piireissä vielä keväällä ja kesällä 1944 liikkuneessa ajatuksessa, jonka mukaan Suomi olisi sopinut salaisesti Saksan kanssa

---

²⁷¹ Vilkuna oli Valtion tiedotuslaitoksen johtaja ja Tiedotustoiminnan tarkastusviraston päällikkö, joka po. aikana toimi sisäasiainministeriön alaisuudessa.

²⁷² Herlin, 1993, 194. Toiseksi syyksi esitettiin, että avustamistoimintaa parhaillaan yhtenäistettiin. Emt., 194.

²⁷³ Herlin, 1993, 194. Vrt. Vilkuna, 1962, jonka mukaan kyseessä oli vetoamus Suomen hallitukselle. 28.11.41 jätetyn asiakirjan olivat allekirjoittaneet V.A. Heiskanen, J.J. Mikkola, A.M. Tallgren, A.R. Cederberg, Uno Harva, Y.H. Toivonen, Martti Rapola, V. Tarkiainen, Lauri Pelkonen sekä Kustaa Vilkuna. Vilkuna, 1962, 133.

²⁷⁴ Vilkuna, 1962, 134–136. Sensuuri Viron asioista kirjoittamisessa kiristyi vuosina 1943–1944, mitä Vilkuna perustelee saksalaisten otteen kovenemisellä Virossa. Emt., 135, 147.

²⁷⁵ Uustalu & Moora, 1993, 357–358; Viljo Kasanen haastattelu 27.4.97; Valdemar Baroninin kirje kirjoittajalle 10.11.97; Eelis Petäjämäen kirje kirjoittajalle 16.1.98. Tarkemmin Isohella, 1999, 300–303.

²⁷⁶ Talpak, 1956, 4. Myös Kadak, 1965, 16.

virolaisnuorten kouluttamisesta Suomen armeijassa ja sen jälkeen sotilaiden luovuttamisesta Saksan armeijan käyttöön.²⁷⁷ Warman mukaan amiraali Pitka oli sanonut pelkäävänsä samaa. Myös lähettiläs Warma näyttäisi pohtineen mahdollisuutta.²⁷⁸

Saksalaisten vallankäyttöön kiinnitti huomiota jo mainittu Vilho Helanen, joka työskenteli vuosina 1943–1944 suomalaisten yhdysupseerina Tallinnassa järjestäen inkeriläisten pakolaisten kuljetuksia Suomeen. Saksalaisten toimista tuhtunut Helanen kirjoitti Suomeen korkean tason ystävilleen tiedottaen virolaisten kurjasta todellisuudesta. Hän vaati Tallinnassa oleskelunsa aikana moneen kertaan suomalaisia tekemään kaikkensa auttaakseen virolaisten asemaa sivusta käsin.²⁷⁹

Heikki Roiko-Jokela kertoo, kuinka Helanen oli raportoinut tammikuussa 1943 Päämajaan eversti Aladar Paasoselle Viron oloista. Paasonen oli ”kiinnostuneena kuunnellut Helasen tiedonannon ja jopa arvellut Suomen pyrkivän tekemään jotain ratkaisevaa Viron puolesta”. Samalla matkalla tavattu yleisesikuntapäällikkö Erik Heinrichs sitä vastoin ei ollut selvillä Viron tapahtumista. Hän oli kehottanut Helasta laatimaan kirjeen Viron tilanteesta.²⁸⁰

Suomi ryhdistäytyi tässä suhteessa vasta syksyllä 1943, kun tieto Viron sisäisistä tapahtumista oli tavoittanut riittävän joukon päättäjiä. Ryhdistäytymistä edesauttoi, että syksyllä 1943 osa ongelmista oli siirtynyt omalle maalle virolaisten vapaaehtoisten muodossa.

---

²⁷⁷ Warma, 1973, 213. Lähettiläs Warma kertoo epäilyksen syntyneen siitä, että saksalaiset eivät olleet vastustaneet virolaisten värväämistä vaan suhtautuivat siihen suopeasti, ja Suomen valtiollinen poliisi ”innokkaasti suostutteli kaikki nuoria” astumaan sotaväkeen. Emt., 213.

²⁷⁸ Muistiossaan, jonka lähettiläs Warma luovutti Viron Tukholman lähetystölle ja jossa hän ”pesi kätensä” vapaaehtoisten poliittisista hankkeista, hän kertoo keskustelustaan kapteeni Kiro-taren kanssa, jonka aikana Kiro-tar oli tuonut esille vapaaehtoisten paluun taistelemaan Viroon. Lähettiläs on kirjannut kommentiksi: ”En kuitenkaan luule, että ajatus vapaaehtoisten viemisestä Viroon olisi hra Kiro-tarin omaa keksintöä. On jopa mahdollista, että hän puhui siitä minulle vain informoidakseen minua saksalaisten suunnitelmista.” Warma, 1973, 216.

²⁷⁹ Esim. Vilho Helasen kirje Askon Ivalolle 27.11.1943. Kansio Fb7: 126.7E. Viro 1940–1944. UM. Tarkemmin ks. Roiko-Jokela, 1997a, 195. Ilkka Herlin lukee paljolti Vilkon ja muiden harrastaman heimotyön ansioksi, että kansallissosialistisen hallinnon todellinen sisältö tuli selväksi monille suomalaisille. Herlin, 1993, 194.

²⁸⁰ Roiko-Jokela, 1997a, 195.

5.2. Kiista nimienluovutuksesta kärjistyy

5.2.1. Valpo kahden tulen välissä

Syksyyn 1943 tultaessa Virossa kantautuvat huhut kiristivät jo suomalaisten tunteita julkisuudessa asti. Kasvava arvostelu kohdistui Valpoon ja siellä erityisesti sen päällikön Arno Anthonin Gestapon kanssa tekemään suulliseen sopimukseen virolaispakolaisten nimien luovuttamisesta.²⁸¹

Tietojen luovuttaminen Viron Gestapolle perustui suulliseen sopimukseen, jonka Valtiollisen poliisin päällikkö Anthoni oli tehnyt sisä- ja ulkoministerin suostumuksella ”Berliinin hätistellessä virolaisten palauttamista”.²⁸² Vastavuoroisesti sopimukseen kuului, ettei Gestapo kostaisi Suomeen tulleiden pakolaisten omaisille tai vainoaisi heitä tai heidän omaisuuttaan. Anthonin mukaan Valpo pyrki valvomaan sopimuksen täyttymistä Virossa olevien omien miestensä ja muiden virkamiesten avulla.²⁸³

Valpo perusteli sopimusta sillä, että saksalaiset pääsivät muutenkin selville virolaisten matkoista ja antoivat Valpolle vastaavia tietoja pakolaisista. Saksalaisilta saadut tiedot olivat Valpon mukaan tarpeen luotettavuuden toteamiseksi etenkin armeijaan hyväksyttäessä. Valpo tarkkaili myös pakolaisten joukossa mahdollisesti tulevia saksalaisten Suomeen lähettämiä asiamiehiä. Kaiken lopuksi Valpo perusteli, että ellei näin olisi menetelty, saksalaiset olisivat ”katsooneet, ettei haluttu yhteistoimintaa, ja tämä olisi vaikeuttanut yhteistoimintaa kaikilla muilla aloilla”.²⁸⁴

Voiko ajatella Anthonin sopineen nimien luovutuksesta jonkinasteisena myönnytyksenä saksalaisille? Saksahan vaati nimien luovuttamisen lisäksi henkilöitä palautettavaksi. Näin

---

²⁸¹ Torvinen, 1984, 226. Anthonista tuli tapahtumassa keskeinen syyppä Saksan mielistelyyn, vaikka hänkin oli vuosi takaperin arvostellut Saksan Baltian maissa suunnittelemaa laajennettua itsehallintoa täydellisenä kuvitelmana. Ks. Valpon katsaus 28.4.1942. Viron tilanne. 7 E. Viro 1941–1944. Kansio Fb 7: 126. 7 E. UM. Myös Roiko-Jokela, 1997a, 193.

²⁸² Torvinen, 1984, 227. Pääministeriksi maaliskuussa 1943 nimitetty Edwin Linkomies mainitsee virolaisten nimitietojen luovutuksesta, että tapa olisi otettu käytäntöön ”jo ennen kuin olin tullut hallitukseen”. Linkomies, 1970, 383.

²⁸³ Torvinen, 1984, 227.

²⁸⁴ Torvinen, 1984, 227.

tapautui ilmeisesti jo huhtikuussa 1943²⁸⁵, ja toisten tietojen perusteella Saksa olisi vaatinut virolaisia pakolaisia luovutettavaksi jo vuosina 1941–1942.²⁸⁶

Suomalaiset suhtautuivat saksalaisten toistamaan – saksalaiset vaativat vielä 22. syyskuuta 1943 ja 14. lokakuuta 1943 ja joidenkin tietojen mukaan tämänkin jälkeen, että Suomen tulisi luovuttaa kaikki Suomeen paenneet virolaiset²⁸⁷ – luovutuspyyntöön johdonmukaisen torjuvasti, pitäen periaatteellisena kantanaan, ettei Suomi aikonut luovuttaa virolaisia pakolaisia takaisin lähtömaahansa. Saman periaatteen Suomi oli omaksunut aiemmin inkeriläisten pakolaisten tapauksessa.²⁸⁸ Ainakin parin luovutuspyynnön yhteydessä 14. lokakuuta 1943 Berliini oli erikseen korostanut, ettei pakolaisia rangaistaisi. Lähettiläs Kivimäki oli vastannut pakolaisten toimivan Suomen armeijassa yhteistä vihollista vastaan.²⁸⁹

Ettei Saksa tietävästi koskannut pakolaisille, oli uuden sisäministeri Leo Ehrnroothin käsitys keväällä 1943.²⁹⁰ Valpossa näkemys säilyi vuoden 1943 lopulle: Valtiollisen poliisin tietoon ei ollut tullut Gestapon kostotoimia pakolaisten omaisia vastaan. Edelleen Valpon käsitys palautuksista oli hyväuskoinen: Valpo myönsi palauttaneensa joitakin saksalaisista laivoista Suomeen karanneita merimiehiä takaisin palvelukseen, mutta oli jälleen siinä käsityksessä, ettei heille ollut koitunut vakavampia seurauksia.²⁹¹

Todellisuudessa Valpon sopimus Gestapon kanssa ei toiminut ja Valpon valvonta asiassa petti. Jo sen seurauksena, että Suomi ilmoitti maahan saapuneiden virolaispakolaisten henkilötiedot Gestapolle, saksalaiset pystyivät painostamaan paenneiden perheitä ja omaisia

---

²⁸⁵ Jo mainitussa kenraali Heinrichsin ja kenraali Erfurthin keskustelussa 22.4.43 Heinrichs perusteli, miksi Suomi ei aio palauttaa virolaisia pakolaisia. Myös Erfurth, 1951, 131–132; Uustalu, 1977, 25. – Uustalu mainitsee kaksi virallista luovutuspyyntöä keväältä 1943 ennen 22.4.1943. Uustalu, 1977, 24.

²⁸⁶ Eversti Kuusela mainitsee, että saksalaiset olisivat vaatineet jo ensimmäisiä ylitulijoita vuosina 1941–1942 luovutettavaksi rangaistustoimenpiteitä varten. Kuuselan mukaan Suomen viranomaiset sivuuttivat asian vaikenemisella ja luovuttivat vangitsemansa tulijat lehtimies Harald Vellnerin hoiviin. Kuusela, 1985, 7.

²⁸⁷ Torvinen, 1984, 226; Inkinen, 1966, 22–23; Inkinen, 1970, 8. Ks. myös Warma, 1973, 245; Vilkuna, 1962, 135. Ulkoasiainministeriössä P.J. Hynninen kirjasi 13.8.1943 Saksan v.a. asiainhoitajan, ministeri Zechlinin välittämän luovutuspyynnön ”Suomeen ilmeisesti työvelvollisuuttaan paenneiden virolaisten” palauttamiseksi. P.J. Hynniselältä, otsikoimaton, 13.8.1943. 7E Viro 1940–1944. Fb7. UM.

²⁸⁸ Nevalainen, 1990, 76. Nevalainen ei ole havainnut inkeriläisten suoria luovutuksia. Emt., 76.

²⁸⁹ Esim. P.J. Hynnisen kirjaama luovutuspyyntö. P.J. Hynniselältä, otsikoimaton, 13.8.1943. 7E Viro 1940–1944. Fb7. UM Myös Polvinen, 1971, 197, 258–259; Warma, 1973, 245.

²⁹⁰ Linkomies, 1970, 383.

²⁹¹ Torvinen, 1984, 226–227.

Virossa.²⁹² Evald Uustalun mukaan tämä oli saksalaisten ensimmäinen painostuskeino. Kun se ei tuottanut tulosta, Saksan huomio keskittyi lahden yli liikennöiviin pakolaiskuljettajiin.²⁹³

Vuoden 1943 aikana vapaaehtoisia avustaneita veneenkuljettajia pidätettiin lyhyen ajan sisällä siitä kun he olivat tehneet kuljetusmatkansa Suomeen; rankaisuna tiedetään pannun täytäntöön kuolemantuomiokin. Joukkoliikkeen alun ensimmäisen veneellisen 13. maaliskuuta 1943 Suomeen tuoneet veneenkuljettajat määrättiin 20 vuodeksi pakkotyöhön. Saksalaisten merellä kiinni saamat pakenijat toimitettiin työvankilaan. Edelleen saksalaisten tiedettiin yrittäneen painostaa lähtijöiden omaisia kutsumaan heitä takaisin.²⁹⁴

Tohtori Vilho Helanen totesi omaisten painostuskeinon olevan käytössä yhä syksyllä 1943. Helanen tiesi saksalaisten turvautuvan myös toisenlaiseen keinoon. Kun Suomen armeijassa palvelevia virolaisia saapui lomillaan Viroon, saksalaiset yrittivät saada heitä riisumaan suomalaisen asepuvun. Milloin se onnistui ja sotilas astui kadulle siviilivaatteissa, saksalaiset vangitsivat miehen välittömästi.²⁹⁵

”Omalaatuisesta aseveljeyden osoituksesta” järkyttynyt Helanen kirjoitti Tallinnasta marraskuussa 1943 ulkoministeriön poliittisen osaston osastopäällikkö, ministeri Asko Ivalolle ”joudutun niin pitkälle, että Suomi ei – inhimillisyyssyistä – saa enää ilmoittaa ylitulleiden nimiä SD:lle.”²⁹⁶ Tiettävästi myös Päämajan tiedusteluosaston päällikkö, eversti J. S. Wallden asettui virolaisten puolelle ja painosti Valpoa lopettamaan nimien luovutuksen.²⁹⁷

Myös Päämajassa tilanne oli tiedossa. Joulukuun 2. päivältä 1943 on peräisin Päämajan komento-osaston tiedotus, jonka mukaan saksalaiset viranomaiset pidättävät ”nykyään kaikki

---

²⁹² Esim. Roiko-Jokela, 1997a, 197–198; Uustalu & Moora, 1993, 30–31.

²⁹³ ”P. L:n” tietojen perusteella Hannes Ojan tekemä merkintä Uustalun & Mooran teoksen käsikirjoitukseen. Uustalu & Moora, 1993, 30.

²⁹⁴ Esim. Roiko-Jokela, 1997a, 197–198; Uustalu & Moora, 1993, 30–31. Evald Uustalu kirjoittaa myöhemmin, että 20 vuoden vankilatuomion saivat elokuussa 1943 pakolaisia kuljettaneet kaksi veljestä. Uustalu, 1977, 22.

²⁹⁵ Vilho Helasen kirje Asko Ivalolle 27.11.1943. Kansio Fb7: 126.7E. Viro 1940–1944. UM; Uustalu & Moora, 1993, 30–31.

²⁹⁶ Vilho Helasen kirje Asko Ivalolle 27.11.1943. Kansio UM Fb7: 126.7E. Viro 1940–1944. UM.

²⁹⁷ Herlin, 1993, 193–198. Roiko-Jokela, 1997a, 197–198. Ks. myös Inkinen, 1970, 8.

Eestistä luvattomasti poistuneet” henkilöt, jotka palaavat maahan, mukaan lukien Suomen armeijaan liittyneet vapaaehtoiset, jotka lomillaan yrittävät palata Viroon.²⁹⁸

5.2.2. *Suomi asettuu vastahankaan: poliisikysymys muuttuu poliittiseksi*

Virolaispakolaisten kohtelusta ja varsinkin pakolaisten nimien ilmoittamisesta saksalaisille nousi syksyllä 1943 kiivas keskustelu, joka Taimi Torvisen mukaan muistutti edellisenä syksynä juutalaispakolaisten kohtelusta noussutta kohua.²⁹⁹

Juutalaispakolaisten tapaus käynnistyi kesällä 1942, kun itse SS-valtakunnanjohtaja Heinrich Himmler kävi Suomessa. Himmler otti käyntinsä yhteydessä esiin ”juutalaiskysymyksen” ja vaati Suomen juutalaisten luovuttamista.³⁰⁰ Seppo Myllyniemi kuvaa, kuinka vieraalle koetettiin vakuutella, ettei mitään juutalaiskysymystä ole, kun on niin vähän juutalaisiakin. Luovutus torjuttiin perustelemalla, että luovuttaminen olisi mahdollista vain eduskunnan päätöksellä. Kun sitten Suomen Valtiollisen poliisin päällikkö A. K. Anthoni vieraili Saksassa, Saksan rikospoliisi vaati Suomessa oleskelevien Itävallan ja Tšhekkoslovakian pakolaisjuutalaisten luovutusta. Anthoni ja sisäministeri Horelli ”asettuivat puoltamaan luovutusta ja vain Tannerin, Fagerholmin ja marsalkka Mannerheimin asioihin puuttuminen esti täysimääräiset kuljetukset”.³⁰¹

Marraskuussa 1942 Suomi luovutti Saksan Gestapolle Tallinnaan 27 pakolaista, joukossa kahdeksan juutalaista, muodollisena perusteena karkotettavien rikollinen tausta. Saksan lähettiläs Kivimäen tietämän mukaan Saksan Gestapo oli menettelyssä ohittanut Saksan lähetystön eikä edes Ribbentrop tiennyt asiasta. Taimi Torvisen mielestä tapaus osoittaa, miten sujuvasti Valpon ja sen päälliköiden yhteistyö luisti Gestapon päälliköiden kanssa. Anthoni oli itsekin myöntänyt yhteistyön ja molemminpuolisia vierailujakin oli tehty; kuten Torvinen toteaa, ”se lienee tyypillistä vastaavan alan laitosten kesken”.³⁰²

---

²⁹⁸ Komento-osaston tiedotuskirje 2.12.1943 Eestistä luvatta poistuneista. N:o 3772/Kom.2/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk.

²⁹⁹ Torvinen, 1983, 227; Roiko-Jokela, 1997a, 202.

³⁰⁰ Myllyniemi, 1982, 326–327. Vrt. Torvinen, jonka mukaan Himmler tunnusteli käyntinsä yhteydessä sekä Suomessa asuvien juutalaisten että noin 150 Suomessa oleskelevan Itävallan ja Tšhekkoslovakian pakolaisjuutalaisen luovuttamista. Torvinen, 1984, 185.

³⁰¹ Myllyniemi, 1982, 326–327. Mannerheimin osuudesta vrt. Torvinen, 1984, 201–206.

³⁰² Torvinen, 1984, 198–203. Luovutus oli 6.11.1942. Valpo luovutti myös muita, ”rötöksiin syyllistyneitä” ulkomaalaisia Gestapolle vuonna 1942. Torvinen, 1984, 186.

Suomen Sosiaalidemokraatti -lehti totesi juutalaisten luovutusasiasta pääkirjoituksessaan joulukuussa 1942: ”Koko virhe on ymmärtääksemme ollutkin juuri siinä, että näitä asioita on pitkin aikaa liiaksi hoidettu ’poliisitoimenpiteinä’ eikä poliittisluontoisina kysymyksinä.” Lehden mukaan ”pakolaiskysymys on sittenkin ensi sijassa poliittinen kysymys, ja sitä on sen vuoksi kaikissa vaiheissa niin hoidettava, ettei maata kohtaan aiheuteta epäluuloja...” Lehti kritisoi ankarasti Valpon johtoa syyttäen sitä poliittisen ulottuvuuden ymmärtämättömyydestä.³⁰³

Himmler, joka oli loppukesällä 1942 esittänyt Suomen juutalaisten palauttamista, palasi ilmeisesti Hitlerin käskystä asiaan viimeisen kerran seuraavan vuoden syyskuussa 1943 ja tiedusteli, miksi Suomi yhä viivytteli asiasta päättämisessä. Suomi pyrki edelleen syksyllä 1943 noudattamaan viivyttelytaktiikkaa ja ”vaikenemaan kuoliaaksi” kysymyksen.³⁰⁴

Muuttuiko virolaisten pakolaisten ahdinko viimeistään vuoden 1943 kuluessa Suomessa poliisikysymyksestä poliittiseksi kysymykseksi? Selkeästi tästä oli kyse. Kuten tunnetaan, virolaispakolaisten nimien luovuttamisesta kehkeytyi sisäpoliittinen yhteenotto, joka vaikutti Valtiollisen poliisin asemaan.

Virolaisia auttamaan tarkoitetut päätökset merkitsivät samanaikaista tarkkaa poliittista tasapainottelua arassa ulkopoliittisessa tilanteessa. Miten moni päätöksiä tekevä mahtoi kysyä itseltään, *miten me selitämme tämän saksalaisille?*

Virallisella tasolla Suomi myötäili Saksan näkemyksiä vielä syksyllä 1943. Sitä vastoin esimerkiksi Ulkoasiainministeriön vastaanottamat havainnot saksalaisten toimista Virossa muuttuvat vuosien 1942 ja 1943 kuluessa ratkaisevasti.³⁰⁵ Oli aivan kuin olisi lähestytty tietynlaista kriittistä pistettä. Lähettiläs Kivimäki raportoi yhä Saksan kuulumisina, että

---

³⁰³ Suomen Sosiaalidemokraatin pääkirjoitus joulukuussa 1942. Torvinen, 1984, 218.

³⁰⁴ Torvinen, 1984, 240.

³⁰⁵ Esim. varmaa tietoa juutalaisten tuhoamisesta alkoi tulla Suomen viranomaisille kevään 1943 aikana. Tarkemmin Torvinen, 1984, 235–249. Helasen kirjoittelu vapaaehtoisten vangitsemisesta kiihtyi syksyllä 1943. Tietojen vakavuus oli toista luokkaa kuin vaikkapa kevään 1942 hurjimmassa uutisessa, jonka mukaan Virossa oli kielletty kuuntelemasta Suomen radiolähettyksiä. Kuuntelukiellosta esim. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 18. 30.3.1942. Ddf 16, 5 C 1. UM.

”Viron ja Latvian itsenäisiksi julistaminen olisi valmistelun alaisena”³⁰⁶, mutta samanaikaisesti käytännön tiedot saksalaisten noudattamasta politiikasta kertoivat toisenlaisesta miehittäjästä.

Monet virolaisten asioita ajaneet johtomiehet joutuivat silti pitämään yllä saksalaisille sopivia kulisseeja. Valtion tiedotuslaitoksen johtaja Kustaa Vilkuna, joka oli keskeisesti mukana sekä päättämässä pakolaisten avustustoiminnasta että suunnittelemassa virolaisrykmentin perustamista, joutui huiputtamaan saksalaisia uutisoinnillaan. Virossa huhuttiin syksyllä 1943 – ja aivan todenmukaisesti – Suomen puolustusvoimien jakavan bensiniä pakolaisten kuljetustoimintaan.³⁰⁷ Kyseessä on ollut kaikesta päätellen Päämajan rahoittama ja huoltama, Suomenlahden yli liikennöinyt tiedusteluosasto Haukan miesten kuljetustoiminta. Saksalaisten rauhoittamiseksi Vilkuna joutui julkaisuttamaan suomalaislehdissä tekaistun uutisen, jonka mukaan ”puolustusvoimilta on varastettu bensiniä, mutta varkaiden jäljillä ollaan”.³⁰⁸

Kulissien rakentamiseen tarvittiin toisinaan myös vapaaehtoistoimiston näppäryyttä. Suomen armeijasta lomalla ollut vapaaehtoisryhmä oli lähtenyt noutamaan Virosta lisää väkeä, kun Saksan sotalaiva pysäytti veneen ulkomerellä. Havaittuaan Suomen sotilaspuvussa olleet miehet virolaisiksi vapaaehtoiset oli välittömästi Suomeen saapumisen jälkeen viety saksalaiseen laivaan, joka oli lähdössä Tallinnaan. Yksi miehistä oli päässyt pakenemaan ja oli rientänyt vapaaehtoistoimistoon. Kapteeni Inkisen välityksellä Helsingissä sijaitsevien saksalaisyksiköiden komentaja, eversti Seber, soitti Tallinnaan Saksan merivoimien esikuntaan, jotta pidätetyt palautettaisiin kiireesti takaisin Helsinkiin. ”Meidän puoleltamme oli eversti Rautsuon välityksellä ilmoitettu, että oli kyse suomalaisista rintamakarkureista, jotka halusimme esimerkin vuoksi tuoda sota-oikeuteen. Sitä oikeudenkäyntiä ei ole kai tähän päivään mennessä kutsuttu koolle.”³⁰⁹

---

³⁰⁶ Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 81. Yleistiedotus. UM Ddf Pol. Tied. Nro 63–82. 7.8.–3.11.1943. UM.

³⁰⁷ Herlin, 1993, 196.

³⁰⁸ Herlin, 1993, 196.

³⁰⁹ Inkinen, 1970, 8. Karkureiden kuulustelupöytäkirjat ks. Päämajan Valvontaosaston Helsingin alatoimiston Ptk. N:o 74./He 49/sal./43. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk.

5.3. Pakolaiskysymys kiristyy sisäpoliittiseksi kriisiksi

5.3.1. Uhkana välikysymys

Tapa, jolla Suomen Valtiollinen poliisi teki yhteistyötä Viron saksalaisen miehityshallinnon kanssa, joutui loppuvuodesta 1943 punnittavaksi eduskuntatasolla. Asiaa vauhditti mahdollisesti Vilho Helasen marraskuinen voimakas vetoamus. Jupakan kuitenkin aloitti jo syyskuussa 1943 kansanedustaja Urho Kekkonen hyökkäämällä eduskunnan istunnossa Valtiollisen poliisin saksalaismielisyyttä vastaan. Kekkonen arvosteli Valpon ja sen johdon ”suhtautuneen pakolaisiin kuin poliittisiin rikollisiin ja toimineen sen mukaisesti”, sekä ilmoitti palavaansa asiaan, jos tilanteessa ei tapahdu muutoksia.³¹⁰

Kansanedustaja Urho Kekkosen ja pääministeri Edwin Linkomiehen yhteenottoa ovat kuvailleet muun muassa Juhani Suomi ja Linkomies itse.³¹¹ Kekkonen kiinnitti useita kertoja sekä valtiopäivien että hallituksen huomiota ”armottomaan ja arvottomaan” kohteluun, jota suomalaiset viranomaiset osoittivat virolaisille pakolaisille. 3. syyskuuta 1943 Kekkonen puhui eduskunnassa: ”...se tapa, jolla heitä on täällä kohdeltu, on vastannut hyvin vähän sitä perinnäistä ystävyyttä, jolla Suomessa on tavattu tämän läheisen heimokansan jäsenet vastaanottaa. Valtiollinen poliisi on näyttänyt pikemminkin käsittäneen, että nämä poliittiset pakolaiset ovat poliittisia rikollisia, ja toiminut yleensä sen mukaisesti.” Kekkonen mainitsi esimerkkejä epäasiallisesta menettelystä. Niiden johdosta hallituksen ”toimenpiteet valtiollisen poliisin ojentamiseksi” olisivat olleet ”eivät vain tarpeelliset, vaan välttämättömät”.³¹²

Kekkonen ei syyttänyt hallitusta virolaisten pakolaisten kohtelusta. Hänen sormensa suuntautui ”sitä ankarammin valtiollisen poliisin ylintä johtoa vastaan. Se tapa, jolla tämä itsensä suvereeniseksi tuntevan laitoksen johto on jo pitemmän aikaa hoitanut tehtäviään, ei ole ollut herättämättä huolestumista Suomessa ja myös ulkomailla on kiinnitetty tämän laitoksen omaan politiikkaan huomiota. Hallitukselle on syytä esittää hyvin vakava toivomus, että tarpeenmukainen muutos valtiollisen poliisin toiminnassa saadaan aikaan. Ja ellei sitä tapahdu, on välttämätöntä palata tähän asiaan niin usein, että muutos todella saadaan aikaan.”³¹³

---

³¹⁰ Kekkosen eduskuntapuhe 3.9.1943. Teoksessa Wirtanen, 1967, 199–200.

³¹¹ Suomi, 1986, 399–400; Linkomies, 1970, 383–384.

³¹² Wirtanen, 1967, 200.

Pääministeri Linkomies arveli Kekkosella olevan virheellinen käsitys virolaispakolaisten kohtelusta. Linkomiehen mukaan kaikille virolaispakolaisille oli myönnetty turvapaikkaoikeus ja mahdollisuuksien mukaan koetettu valmistaa myönteiset olot. Linkomiehen mukaan hallitus oli pitävä huolen heidän myötämielisestä ja asiallisesta kohtelustaan.³¹⁴

Asia eteni, kun eduskunnassa tuli lokakuussa 1943 käsiteltäväksi perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen edellisen vuoden kertomuksesta. Siinä todettiin, ”että Suomessa turvapaikkaoikeutta hakeneiden ulkolaisten pakolaisten kohtelussa ei aina ole osoitettu sitä taitavuutta ja harkintaa, joka asian arkaluontoisuuden ja kansainvälisen merkityksen vuoksi olisi ollut tarpeen”.³¹⁵

Eduskunnan istunnossa 12. lokakuuta 1943 kokouksen kansanedustaja Antti Hackzell arvosteli ulkoministeriötä siitä, että koska ”eräitä poliittisia pakolaisia on viranomaistemme toimesta ilman kansainvälisesti hyväksytyjä ja selviä perusteita palautettu maahan, josta he ovat paenneet, niin ei asia voi olla herättämättä huomiota”. Hackzell syytti, että muukalaisia koskevissa asioissa ”ulkoasiainjohtomme ei ole täyttänyt selvää velvollisuuttaan, vaan leväperäisesti suhtautunut”.³¹⁶ Samassa tilaisuudessa esiintyneen Sylvi-Kyllikki Kilven mukaan Valtiollisesta poliisista esittämän luonnehdinnan mukaan ”sen mielestä jokainen Saksan miehittämiltä alueilta tänne pakoon päässyt on jollakin lailla rikollinen ja vastenmielinen.”³¹⁷

Pakolaiskysymyksessä äänessä olleet kansanedustajat puolustivat – Kekkonen, Kilpi, Hackzell, Wirtanen – vetosivat Suomen perinteiseen turvapaikkaoikeuteen, ”jota täällä aina on pidetty pyhänä”. Atos Wirtanen vihjaili luovutusyrityksestä vastaavan henkilön, Valpon päällikön Arno Anthonin, erottamisesta.³¹⁸

---

³¹³ Wirtanen, 1967, 200.

³¹⁴ Wirtanen, 1967, 200–201.

³¹⁵ Perustuslakivaliokunnan mietintö nro 58. Vp 1943. Asiakirjat IV–V.

³¹⁶ Vp ptk. 1943 II, 912.

³¹⁷ Vp ptk. 1943 II, 928.

³¹⁸ Vp ptk. 1943 II, 925–927.

Ensimmäinen muutos Valpon toimiin tuli pian tämän jälkeen. 28. lokakuuta 1943 Valpon päälliköltä poistettiin oikeus itse päättää pakolaisten karkotuksista. Päätösvalta siirrettiin sisäministerille.³¹⁹

Loppunäytös käytiin pääministeri Linkomiehen ja kansanedustaja Kekkonen välillä. On erilaisia näkemyksiä siitä, mikä kannusti Kekosta hyökkäämään ja uhkaamaan välikysymyksellä. Juhani Suomi kertoo Kekkos-elämäkerrassaan, että sen lisäksi, että oli tietoinen pakolaisten omaisiin kohdistuneesta saksalaisvainosta, Kekkonen olisi saanut joulukuun 1943 alussa Tallinnasta tiedon, jonka mukaan Anthoni olisi toimittanut kaikkien Suomeen saapuvien pakolaisten nimet Viron Gestapolle ja että hän oli saanut valtuudet jatkaa tätä toimintaa – ja olisi siitä kimmastuneena ryhtynyt puuhaamaan välikysymystä.³²⁰ Taimi Torvinen kertoo Kekkonen käyttäneen lokakuista perustuslakivaliokunnan mietintöä uhkauksen taustana. Seurasi muistelmaja elämäkertakirjallisuudessa tunnettu kiista, jossa Kekkonen vaati Linkomieheltä, että virolaisten pakolaisten nimien ilmoittaminen saksalaisille tuli välikysymyksen uhalla heti lopettaa. Linkomies oli korostanut, ettei välikysymyksen tekeminen ”tällaisessa arkaluontoisessa asiassa” ollut sillä hetkellä maan edun mukaista. Linkomies näki Kekkonen toimissa ensisijaisesti puoluepoliittista peliä ja pyysi Tanneria huolehtimaan, ettei sosiaalidemokraattien ryhmästä tulisi välikysymyksen allekirjoittajia.³²¹

Oman kertomuksensa mukaan Linkomies oli ottanut kysymyksen puheeksi sisäministeri Leo Ehrnroothin kanssa sen jälkeen kun eräiden eduskuntaryhmien taholta oli otettu yhteyttä. Ehrnroothilla ei ollut tiedossaan ”ainoatakaan tapausta, jossa saksalaiset olisivat ryhtyneet kostotoimenpiteisiin pakolaisten perheitä vastaan”. Ehrnrooth oli puolustanut käytäntöä huomauttamalla sinänsä järkevästi, että suomalaisten lakatessa luovuttamasta tietoja saksalaisille myös saksalaiset lopettaisivat Suomelle välttämättömien tietojen luovuttamisen. Linkomies sanoo järjestäneensä lopulta itse, että nimiluetteloiden luovuttaminen Gestapolle lopetettiin.³²² Se tapahtui nähtävästi vasta sen jälkeen, kun sosiaalidemokraattinen ryhmä

---

³¹⁹ Torvinen, 1984, 251.

³²⁰ Suomi, 1986, 401. Kyseessä on mahdollisesti jo aiemmin mainittu Vilho Helasen ministeri kirje 27.11.43 Asko Ivalolle. Kirjearkissa on kaksi merkintää: ”ministeri Ramsaylle nähtäväksi”, sekä ”jäljennös tri Kekkonen pyynnöstä sisäministerille”. Tästä päätellen Kekkonen käytti Helasen kirjettä apunaan pakolaiskysymyksessä painostamiseksi.

³²¹ Linkomies, 1970, 383–384.

³²² Linkomies, 1970, 383–384.

joulukuun alkupuoliskolla 1943 oli lähettänyt lähetystön sisäministerin luokse tiedustelemaan asian etenemistä.³²³

Torvinen viittaa Valtiollisen poliisin papereissa olevaan, todennäköisesti samaisen lähetystön sisäministerille jättämään muistioon³²⁴, jossa keskeisenä on virolaispakolaisten asia: ”Eduskunnan piirissä on herättänyt jyrkkää paheksuntaa tieto siitä, että valtiollinen poliisi ilmoittaa maastamme asyylioikeutta hakeneiden ulkomaalaisten nimiä sen maan viranomaisille, jonka hallintoa ulkomaalainen on paennut. Tällaiset toimenpiteet loukkaavat Suomen asemaa oikeusvaltiona. Kun nyttemmin on saatu lisäksi tietää, että paenneiden omaisuus aiotaan takavarikoida ja heidän omaisiaan uhataan rangaistuksilla, herättää tänne paenneiden nimeäminen vielä suurempaa hämmästyä. Ellei tähän seikkaan tule parannusta, harkitsee sos.dem. eduskuntaryhmä mahdollisuutta puuttua asiaan eduskuntakeskustelussa väliriksymyksen yhteydessä.” Muistiossa toivottiin valtiollisen poliisin päällikön vaihtamista.³²⁵

5.3.2. *Valpon kurssi käännetään*

Sisäministeri Ehrnrooth ei vastannut Valpon johtajaa koskevaan erottamisvaatimukseen.³²⁶ Nimien ilmoittaminen saksalaisille kuitenkin lopetettiin vuoden 1943 lopulla.³²⁷ Juhani Suomi pitää keskeisenä tekijänä Kekkosen ärhentelyä: Suomen mukaan siitä oli ensimmäiseksi hermostunut sisäministeri Ehrnrooth, joka oli ilmoittanut Kekkoselle, että tietojen lähettämisestä luovuttaisiin. Tästä syystä Kekkonen olisi antanut väliriksymyksen raueta.³²⁸ Valpon päällikkö Anthoni erosi toimestaan helmikuussa 1944. Tilalle tuli Päämajan Valvontaosaston Helsingin toimiston päällikkönä keväällä 1943 toiminut tohtori Paavo Kastari³²⁹.

---

³²³ Suomi, 1986, 402; Torvinen, 1984, 229.

³²⁴ Muisto on päivätty 14.12.1943 ja Torvisen mukaan siihen on merkitty, että se ilmeisesti on sos.dem. lähetystön sisäministerille toimittama. Torvinen, 1984, 229.

³²⁵ Torvinen, 1984, 229.

³²⁶ Torvinen, 1984, 229.

³²⁷ Torvinen, 1984, 229; Linkomies, 1970, 384.

³²⁸ Suomi, 1986, 402.

³²⁹ Torvinen, 1984, 260.

Valpolta oli lyhyessä ajassa otettu pois valtaa ja välineitä. Poissa oli pakolaisten karkottamiseen liittyvä päätösvalta ja lopussa nimien luovuttaminen, jota Valpo oli perustellut tärkeäksi yhteistyön edellytykseksi saksalaisten kanssa. Miksi Valpon kurssia korjattiin?

Suomen kanta Viron-kysymyksessä oli – monista käytännön takerteluistaan huolimatta – periaatteellisesti selkeä. Suomen valtiollinen johto oli ilmaissut sen jo syksyllä 1941, kun pääministeri Jukka Rangell oli painottanut asiaa eduskunnassa esittämässään sotilaallisessa ja ulkopoliittisessa selonteossa: ”Viron veljeskansan kohtalo ei milloinkaan voi olla Suomelle yhdentekevää”.³³⁰ Tämän periaatteellisen lähtökohdan lisäksi perustuslakivaliokunnan lausunto lokakuussa 1943 kuvaa nähdäkseni erästä piirrettä suomalaisten päätöksenteossa. Suomi roikkui monissa tilanteissa aseveli-Saksan helmoissa eikä uskaltanut seistä veljeskansansa rinnalla – oma kohtalo oli toki sitäkin tärkeämpi. Virallinen Suomi ei kuitenkaan halunnut yhtyä Saksan ideologisesti värittyneeseen miehityspoliittikkaan. Valpon kurssi korjattiin, kun havaittiin, ettei Saksan toiminta Virossa kestänyt lähempää tarkastelua. Paradoksaalisesti juuri Saksan räikeät toimet Virossa herättivät suomalaisten huomion veljeskansan asioihin.

Virolaisten pakolaisten nimien luovuttamiskysymyksestä muodostui sisäpoliittinen kiista, jossa virolaiskysymyksen voi nähdä myös sisäpolitiikan tekemisen välineenä. Voisi myös väittää, että kyseessä oli ulkopoliittinen ongelma, joka arassa ulkopoliittisessa tilanteessa näyteltiin ja ratkaistiin sisäpoliittisena kriisinä.

Urho Kekkosen vaikutus virolaisten asiaan poliittisella kentällä oli ilmeinen. Olivatko motiivit pyyteettömiä vai pelasiko kansanedustaja taitavaa strategiapeliä? Kuten Juhani Suomi Kekkosen elämäkerrassa toteaa, Kekkosen huoli pienten kansojen kohtalosta perustui henkilökohtaisiin periaatteisiin ja muun muassa turvallisuusnäkökohtiin. Kansallisen yhtenäisyyden periaatteensa vuoksi Kekkonen pyrki neutraaliin, kaiken kansan rivit kokoavaan politiikkaan ja kritisoi voimakkaita poliittisia äärisuuntauksia, niiden joukossa äärikansallisia heimosuuntauksia. Kekkonen toisaalta arvosteli mutta toisaalta tuki heimopropagandaa.³³¹

---

³³⁰ Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 18. 30.3.1942. Poliittisen osaston tiedotukset 1941–1942. DDF 16, 5 C 1. UM.

³³¹ Suomi, 1986, 47, 79, 81.

Kekkosen toimintaan liittyen jää silti eräs asia hämäräksi. Kuten edellä on jo todettu, Kustaa Vilkuna tiesi varhaisessa vaiheessa Saksan Virossa harjoittamasta sorrosta; Ilkka Herlinin mukaan Vilkunalle oli kertynyt jo välirauhan ajoista asti tietoa hankkimistaan Ruotsin lähettilään raporteista. Miten on mahdollista se, mitä Juhani Suomi toteaa Urho Kekkosesta, että hän nähtävästi (vasta) elo-syyskuussa 1943 aikana tuli tietämään, että Valpo luovuttaa virolaisten nimitietoja saksalaisille? Suomi kuvaa Kekkosta ja Vilkunaa hyväksi ystäviksi, minkä lisäksi Kekkonen oli ollut sentään jo talvisodan aikoina Suomalais-Virolaisen Seuran puheenjohtaja – ja Vilkuna yhdistyksen rahastonhoitaja. Herää monia syitä ihmetellä, miksi Kekkonen ei toiminut aikaisemmin. Vai tiesikö Kekkonen, miten tärkeä on oikea ajoitus?

Kuten Heikki Roiko-Jokela arvelee kansanedustaja Urho Kekkosen laskelmoineen, Suomen sisäpoliittinen ilmapiiri oli syksyllä 1943 niin aidosti tyytymätön Saksan Viron-politiikkaan, että Viron asioihin tarttuva kansanedustaja saattoi laskea työn poliittiseksi voitokseen.³³²

Suomen ratkaisu nimienluovutuksessa ei estänyt suurlähettiläs von Blücheriä valittamasta asiasta vielä tammikuussa 1944 ulkoministeri Ramsaylle. von Blücherin mukaan virolaisten pakeneminen Suomeen oli Saksan miehitysvoimille epämukavaa ja että Suomi ei edes yritä ehkäistä pakoaaltoa. Ramsay oli vastannut, ettei Suomen kansa koskaan ymmärtäisi, jos Suomessa alettaisiin estää pakolaisten tuloa. von Blücher oli myöntänyt, että katsantokannat olivat erilaisia lahden eri puolilla. Hän oli halunnut korostaa kuitenkin Saksan voimien suhtautuvan pakenijoihin kuin lippu- tai työvelvollisuus-karkureihin, jotka tavattaessa vangittaisiin – Suomen armeijaan liittyneetkin – ja joita ehdottomasti rangaistaisiin, mistä suomalainen univormu ei heitä suojelisi.³³³

Näin myös tapahtui. Saksan turvallisuuspalvelun asiaa koskevan käskyjäljennöksen oli sattumalta saanut käsiinsä Tallinnassa työskennellyt Päämajan yhteysupseeri, R. Ingelius. Ingeliuksen tietojen mukaan kiinni saatuja Suomen armeijan vapaaehtoisia tuomittiin keväällä 1944 järjestetyissä oikeusistunnoissa.³³⁴

---

³³² Roiko-Jokela, 1997a, 202.

³³³ Ulkoministeri Ramsaylta 14.1.1944. Viro 1940–1944. Kansio Fb7. UM. Myös Uustalu & Moora, 1993, 30–31; Torvinen, 1984, 229.

³³⁴ Roiko-Jokela, 1997a, 198.

6. SUOMEN KANTA SELKIYTYY

Kuten Talpak huomauttaa, ”sotapoliittisen tilanteen muuttuminen toi muutoksia myös suomalaisten arvostukseen ja suhtautumiseen virolaisiin vapaaehtoisiiin”.³³⁵ Kun vuosi 1943 lähestyi loppuaan, asiat alkoivat edetä nopeasti.

6.1. Häviävä Saksa, murtuva Baltia

6.1.1. *Erillissodasta kohti erillisrauhaa*

Saksan Suomen suurlähettiläs von Blücher oli kuunnellut suomalaisia koko vuoden 1943 kasvavalla kiusaantuneisuudella. Päälimmäisenä harmina olivat huhut Suomen käymistä erillisrauhaneuvotteluista sekä Suomen poliittisen johdon jokseenkin uppiskainen käytös Suomen ja Saksan välisessä asevelipolitiikassa. Von Blücher tiesi myös, ja tiettyyn asteeseen ymmärsikin, miten tosissaan suomalaiset vastustivat saksalaisen miehityshallinnon toimia Virossa. Presidentti Risto Ryti oli sisällyttänyt aiheen puheeseensa, jossa hän oli painottanut pienten kansojen oikeuksia. Myös entinen presidentti P.E. Svinhufvud oli ilmaissut suurlähettiläälle kiintymyksensä Viroon. Äskettäin oli marsalkka Mannerheim halunnut viestittää huolestaan Baltian maiden kohtalosta. Marsalkka oli vieläpä viitannut siihen, miten Saksa olisi voinut saada Baltian maista miehityksen alussa armeijansa käyttöön kymmenen divisioonan verran sotaväkeä, kun mielialat maissa olivat aluksi olleet saksalaisille myönteiset.³³⁶

Saksalaiset myönsivät tehneensä virheen, kun he olivat teillanneet kerralla virolaisille tärkeän kansallisen hallinnon. Saksalaisia ei silti ilahduttanut tapa, jolla suomalaiset valtion johtomiehet arvostelivat heitä.³³⁷ Kun Suomen tuore ulkoministeri Ramsay maaliskuussa 1943 keskusteli Saksan ulkoministerin kanssa Yhdysvaltojen välittämästä erillisrauhan

---

³³⁵ Talpak, 1985, 4. Myös Kadak, 1965, 15–24.

³³⁶ von Blücher, 1984, 333. Mannerheim oli viestittänyt huolestaan kenraali Östermanin välityksellä Saksan sotilasasiamiehelle. Emt., 333.

³³⁷ Esim. Ulkoasiainministeriön kirjaama huomio asiasta. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 18. 30.3.1942. DDF 16, 5 C 1. UM. Myös Roiko-Jokela, 1997a, 199.

tunnustelusta, nyrkkejä heristellyt von Ribbentrop oli pitänyt puolitoista tuntia kestäneen puheen Saksan sodanpolitiikasta ja muun ohessa huomauttanut, ettei ulkopuolisten kannattanut tyrkyttää Saksalle neuvoja siitä, miten miehityillä alueilla tulee menetellä. Oman sotamenestyksensä laskiessa Saksan johto suhtautui vuoden 1943 edetessä yhä epäluuloisemmin myös Suomen aseveljeyden aitouteen. Sitä hermostuttivat erityisesti samaan aikaan käynnistyneet huhut suomalaisten rauhantunnusteluista.³³⁸

Marsalkka Mannerheimin lähipiirissä ei enää kesän 1942 jälkeen uskottu Saksan voittoon sodassa. Talvella 1942–1943 Päämajassa arvioitiin jo laajemmin, että Suomi tuskin selviäisi sodasta menettämättä uudelleen alueitaan Karjalasta.³³⁹ Niinikään Urho Kekkonen ja Kustaa Viikuna olivat vakuuttuneet Saksan häviöstä ja nopean irtaantumisen tarpeesta marraskuussa 1942. Kekkosen mukaan politiikan muutos oli hoidettava ”laillista, demokraattista ja parlamentaarista tietä”.³⁴⁰ Saksan marsalkka Pauluksen antautuminen 2. helmikuuta 1943 Stalingradin valtauksen jälkeen vaikutti ennen kaikkea psykologisesti; keväällä 1943 tiesi jo lehtitietojen perusteella suuri yleisökin päätellä sodan voittajan ja häviäjän.³⁴¹

Stalingradin antautumisen seurauksena myös Suomen ylin sotilaallinen ja poliittinen johto tulivat lopputulokseen, jonka mukaan ”Suomen oli ensimmäisessä sopivassa tilaisuudessa pyrittävä löytämään keinot sodasta irtaantumiseksi. Irtautuminen oli koetettava järjestää yhteisymmärryksessä Saksan kanssa, koska seuraamukset muussa tapauksessa saattaisivat olla ennalta arvaamattomat.”³⁴²

Keväällä 1943, kun Risto Ryti oli valittu uudelleen helmikuun presidentinvaalissa, sodasta irtaantumisen valmistelu oli jo uuden hallituksen ohjelmassa. Erillisrauhaa tunnusteltiin alustavasti Yhdysvaltojen välityksellä ja Neuvostoliiton aloitteesta maaliskuussa 1943. Miten vaikeaa Suomen oli taiteilla Saksan sekä toisaalta Ruotsin ja länsivaltojen mielipiteen välissä, ilmenee tunnustelun jälkiseurauksista. Suomi joutui lepyttelemään Saksaa ulkoministeri Ramsayn matkalla Berliiniin, jossa von Ribbentrop 26. maaliskuuta 1943 haukkui hänet. Itse matka ärsytti Ruotsia ja länsivaltoja, koska ele voitiin tulkita Suomen

---

³³⁸ Jokisipilä, 2004, 97. Myös Tuompo, 1969, 188. Saksan ja Suomen suhteiden muutoksesta myös Peltovuori, 2000, 162–166.

³³⁹ Heiskanen, 1994, 6–7.

³⁴⁰ Suomi, 1986, 334, 336.

³⁴¹ Myllyniemi, 1982, 323–325, 337; Jokisipilä, 2004, 61–62.

haluksi jatkuvaan yhteistyöhön Saksan kanssa.³⁴³ Mikä pahinta, von Ribbentrop vaati suomalaisia allekirjoittamaan Saksan kanssa liittosopimuksen – se oli asia, josta Suomi oli siihen saakka onnistunut kiemurtelemaan irti. von Blücher kutsuttiin kotiin. Suomen oli jotenkin selvitettävä diplomaattinen sotku ja saatava aikaan Saksankin hyväksymä vastaus Yhdysvalloille, jossa Suomi kieltäytyy rauhanneuvotteluista.³⁴⁴

Kuka olisi tässä tilanteessa halunnut vielä lisätä ongelmia saksalaisten kanssa? On helppo ymmärtää, jos Päämajan ensimmäinen reaktio huhtikuun puolivälissä 1943 oli kieltää Virosta kiiruhtavien vapaaehtoisten liittyminen armeijaan.³⁴⁵

Syyskuussa 1943, kun virolaisille annettiin heidän toiveisiinsa vastaava koulutusohjelma, suomalaisilla oli takanaan toinen rauhantunnustelu.³⁴⁶ Sen lisäksi pääministeri Linkomies oli eduskunnan salaisessa istunnossa 3. syyskuuta 1943 kertonut hallituksen ”tarkoin pitävän silmällä kaikkia mahdollisuuksia, joiden kautta voitaisiin päästä hyväksyttävään rauhaan”. Eduskunta oli yksimielisesti hyväksynyt asian.³⁴⁷

”Toisaalta rauhankysymys nimenomaan Suomen ulko- ja sisäpoliittisen tilanteen kannalta oli edelleenkin hyvin arkaluontoinen ja vaikeasti eteenpäin vietävissä. Berliinissä ja Hitlerin Päämajassa kiinnitettiin kaiken aikaa huomiota merkkeihin, jotka viittasivat Suomen haluun vetäytyä sodasta ja lähteä omille teilleen.” Näin Myllyniemi kuvailee syksyn 1943 tilannetta.³⁴⁸

Kolmas erillisrauhan keskusteluvaihe alkoi 20. marraskuuta 1943, jolloin rouva Kollontai välitti Ruotsin kautta Suomelle Moskovan aloitteen. Ruotsi tuki voimakkaasti neuvottelujen aloittamista ja lupasi elintarvikeapuakin siinä tapauksessa, että suhteet Saksaan menisivät

---

³⁴² Myllyniemi, 327; Peltovuori, 161–162; Suomi, 334–335.

³⁴³ Jokisipilä, 2004, 89–101; Myllyniemi, 1982, 328–335.

³⁴⁴ Kattavimmin kevään 1943 tapahtumat on selvittänyt Jokisipilä, 2004.

³⁴⁵ Viron tilanne oli tiedostettu Saksan puolellakin yhtenä Saksan ja Suomen välisistä kysymyksistä. Saksalaisten arvaillessa Ramsayn huippusalaisen matkan syytä todennäköisten keskusteluteemojen listalle oli päässyt myös ”Viron tilanne”. Jokisipilä, 2004, 91.

³⁴⁶ Toinen tunnustelu tapahtui heinäkuun lopulla 1943, jolloin Suomi sai tietää Tukholman välityksellä, että Stalin olisi kiinnostunut Suomen kanssa solmittavasta rauhasta. Tämäkin tunnustelu tyrehtyi rajaehtoihin, mutta valtioneuvoston sisärengas ja ylipäällikkö tekivät jo vastaehdotuksenkin. Myllyniemi, 1982, 336–337.

³⁴⁷ Myllyniemi, 1982, 338–339.

³⁴⁸ Myllyniemi, 1982, 334.

poikki. Rauhanehdoista keskusteltiin vuodenvaihteessa sekä Suomessa että Moskovan kanssa, mutta Suomi ei taaskaan voinut hyväksyä Neuvostoliiton asettamia lähtöehtoja.³⁴⁹

Kulissientakainen rauhantunnustelujen alkaminen vuoden 1943 aikana kuvaa ulkopoliittisen tilanteen kehittymistä ja heijastaa omalla tavallaan henkisen ilmaston muutosta, jonka loppuvaiheessa Suomi oli jo kolmannessa tunnustelukosketuksessa Neuvostoliiton kanssa. Olkoonkin, että vastapuolen ehdot olivat liian ankaria neuvoteltavaksi, tunnustelujen alkaminen ei ole voinut olla rohkaisematta Suomea erillisrauhaan tähtäävällä tiellä. Valittu linja vei Suomea yhä etäämmälle Saksasta. Voiko sillä selittää Suomen yhä uhmakkaammaksi käyneen suhtautumisen Saksaan? Suomen hallitus tyrmäsi jälleen Saksan ulkoministeri von Ribbentroppin esille nostaman ajatuksen liittosopimuksesta. Valpo komennettiin kauemmas Viron Gestaposta silläkin uhalla, että muutos suututtaisi saksalaisia. Suomalaiset pelkäsivät saksalaisten ärsyttämistä vielä keväällä 1943 ja olivat vähällä käänyttää virolaiset vapaaehtoiset armeijasta, mutta syksyllä 1943 Päämajassa valmisteltiin virolaisen rykmentin perustamista siitä huolimatta, että Saksa oli julistanut etsivänsä samoja virolaisia sotilaskarkureina.

Tukea oletukselle antaa Markku Jokisipilän luonnehdinta taktiikasta, jonka Päämaja jo alkuvuodesta 1943 omaksui suhteessa Saksaan. Suomi oli joutunut Saksan kanssa ulkopoliittisesti tavallista hankalampaan tilanteeseen, joka oli saanut alkunsa, kun eversti Aladár Paasonen oli julkituonut eduskunnalle Mikkelissä neuvotellun tilannekatsauksen ja sosiaalidemokraatit olivat ehittäneet antaa oman julkilausumansa sodasta irtautumiseksi. Suomalaiset joutuivat jälleen kerran rauhoittelemaan ärsyyntyynyttä Saksaa ja sen Mannerheim teki käyttäen aseenaan valtakunnanmarsalkka Hermann Göringin Suomelle epäedullista juhlapuhetta (kansallissosialistien valtaannousun kymmenvuotispäivänä 30. tammikuuta). Jokisipilän mukaan alkuvuoden 1943 tapahtumat ”havainnollistavat hyvin sitä perustaktiikkaa, jota Päämaja tästä eteenpäin suhteessa Saksaan onnistuneesti noudatti”. Taktiikassa oli kyse diplomaattisesta operaatiosta, joka koostui ”samanaikaisesta puolustuksesta ja hyökkäyksestä”.³⁵⁰

---

³⁴⁹ Myllyniemi, 1982, 346–350.

³⁵⁰ Jokisipilä, 2004, 74–75.

Jokseenkin samaa sumeilematonta taktiikkaa, jota Jokisipilä kuvailee Päämajan – Mannerheimin – muutenkin käyttäneen strategianaan suhteessa Saksaan vuonna 1943, voi nähdä myös siinä, miten Suomi vuoden mittaan otti sotilaspoliittisesti kantaa Virosta saapuvien vapaaehtoisten puolesta.

6.1.2. Liittyikö virolaiskoulutukseen puolustuspoliittista strategiaa?

Syksyllä 1943 saksalaisten tilanne Itärintamalla alkoi huonontua ja suomalaiset seurasivat huolestuneena venäläisten pyrkimyksiä murtaa rintama Viron itärajan tuntumassa. Kenraali Tuompo on kirjannut huolensa poliittisesta tilanteesta jo 2. lokakuuta 1943, ja edelleen 9. lokakuuta 1943 hän kirjoittaa, että ”yleistilanne itärintamalla huolestuttaa marsalkkaa ja kaikkia muitakin. Saksalaisten perääntyminen tuntuu tosin pysähtyneen, mutta venäläisten hyökkäys jatkuu. Meille kohtalokkainta olisi se, että saksalaiset perääntyvät myös pohjoisrintamallaan Viron rajalle (siitä on näkynyt merkkejä). Venäläiset ovat pommittaneet Helsinkiä ja rannikoitamme.”³⁵¹

Tilanne vain paheni päivien myötä, kun venäläiset 5. marraskuuta 1943 Velikie Lukin luona murtautuivat Saksan 16. Armeijakunnan rintaman läpi. Samoina marraskuun alkupäivinä liittoutuneet pitivät ”kolmen suuren” kokouksen Moskovassa³⁵² ilmoittaen sovituksi, että myös Saksan liittolaiset, Suomi mukaan luettuna, saavat voiton jälkeen raskaan kohtalon osakseen. Oliko Suomen, Saksan ja Viron keskinäinen asetelma niin muuttunut, että virolainen jääkäriliike alkoi näyttää myös suomalaisen puolustuksen kannalta paitsi varteenotettavalta, myös jopa tukemisen arvoiselta?

Kun Päämaja tammikuussa 1944 puuttui inkeriläisten ja virolaisten pakolaisten huolto-ongelmiin ja maaliskuussa 1944 evakoiden ja siirtoväen asioita hoitamaan perustettiin uusi siirtoväenasiainosasto, toimeen ryhdyttiin nähtävästi, koska virolaisen pakolaisliikkeen pelättiin ryöstäytyvän käsistä, jos tilanne Suomenlahden eteläpuolella muuttuisi ratkaisevasti. Ministeri Warma julkaisee muistelmissaan, joskin vailla selventäviä taustatietoja tai kommentteja³⁵³, Päämajan Tiedotusosaston salaisen asiakirjan. 14. tammikuuta 1944

---

³⁵¹ Tuompo, 1969, 216.

³⁵² Esim. Myllyniemi, 1982, 343–344.

³⁵³ Kuvauksessa selvästi irrallinen Päämajan Tiedotusosaston salainen asiakirja lienee pantava sen tiliin, että ministeri Warma kuoli kesken kirjansa kirjoittamisen ja sen viimeistely on jäänyt kesken ja sivullisten huoleksi.

päivätyssä muistiossa todetaan muun muassa, että eri syistä olisi saatava aikaan kohennuksia virolaisen pakolaishuollon toimintaan, että ”katastrofin sattuessahan täytyisi varautua kansainvaellukseen” ja että kriisien varalta pakolaistoimisto olisi syytä järjestää sisäasiainministeriön alaisuuteen.³⁵⁴ Samaa katastrofia ennakoivat tohtori Vilho Helanen ja professori I. Kaitera käydessään puhumassa pääministeri Linkomiehelle mahdollisuudesta siirtää virolaisia joukoittain Suomeen keväällä 1944 ”nyt, kun voitiin odottaa neuvostojoukkojen pian valtaavan Viron”.³⁵⁵

Juhani Suomen mukaan vuoden 1944 alkuun mennessä Virosta oli saapunut jo noin 4000 pakolaista, ja tässä vaiheessa Päämajan tiedustelujaosto puuttui asiaan. Päämajan mukaan näin suurta joukkoa ei voinut enää hoitaa yhden avustusseuran voimavaroin, ja siksi se ehdotti, että pakolaisten huolto siirrettäisiin kokonaan valtion viranomaisille. Kekkonen teki asian tueksi oman käytännön ehdotuksen: Koska maassa oli kolme suurta erityistoimia tarvitsevaa ryhmää (siirtoväki, inkeriläiset ja virolaiset), Kekkonen ehdotti kaikkien huoltoa keskitettäväksi Siirtoväen Huollon Keskukselle. Näin kävikin. Juhani Suomen mielestä Kekkonen toimia ohjasi tässä kaikista epäilyksistä huolimatta aito huoli virolaisten kohtalosta.³⁵⁶

Missä määrin aito huoli ja myötätunto vaikuttivat suomalaisten päätökseen perustaa ja kouluttaa virolainen sotilasosasto? Kapteeni Inkinen on maininnut, mikä hänen omissa toimissaan virolaisten hyväksi oli ollut liikkeelle panevana voimana. ”... se vetovoima oli loppujen lopuksi aina virolaisten vapaaehtoisten palava tahto ja määrätietoisuus. Heidän tavoitteensa vetosivat ihmisten unelmiin ja tunteisiin sellaisessa maassa kuin Suomessa, joka oli omassa historiassaan neljännesvuosisata aiemmin jääkäreiden liikkeessä kokenut virolaisten liikehdinnän vastineen, jonka kantavana voimana oli ollut nuorten henkisyys ja toivorikkaus.”³⁵⁷

Inkinen muistelee, ”kuinka Kannaksen Ryhmän komentaja, kenraaliluutnantti Harald Öhquist, omassa tiivistetyssä katsauksessaan käsitteli sopivien vapaatahtoisten kouluttamista upseereiksi, mitä hän piti meidän velvollisuutenamme virolaisia kohtaan. Nuorten virolaisten

---

³⁵⁴ Warma, 1973, 211.

³⁵⁵ Linkomies, 1970, 385.

³⁵⁶ Suomi, 1986, 402–403.

tapa ottaa kohtalo varmasti omiin käsiinsä oli ilmeisesti löytänyt vastakaikua sotilaiden keskuudessa.³⁵⁸

Epäilemättä suomalaisten toiminnassa oli sijansa puhtaalla myötämielisyydellä veljeskansaa kohtaan. Enemmän kuin heimoaatteellista tai yleistä inhimillisyyttä, sitä voi ainakin kapteeni Inkisen tapauksessa kutsua jääkärihengen jakamiseksi. Myös Majuri Claës Gripenberg viittasi suomalaisten ja virolaisten sotilaiden yhteiseen historiaan. Juhannuksena 1943 Jalkalan leirillä pidetyssä virolaisessa Voitonpyhän juhlassa majuri Gripenberg piti tervehdyspuheen, jossa hän muistutti jo Ruotsin ajalla virolaisten ja suomalaisten rinta rinnan taistelemiseen toinen toistaan tukien.³⁵⁹

Jari Leskinen kuitenkin huomauttaa, että 1920- ja 1930-luvun suomalais-virolaisessa sotilaallisessa yhteistyössä ei tunnettu heimomieltä, vaan sitä enemmän maantieteellisiä tosiasioita ja niihin perustavaa puolustusstrategiaa. Jatkosodassa marraskuusta 1943 lukien virolaiset liikkuvat tiedustelutehtävissä suomalaisten, virolaisten, ruotsalaisten – ja kaikesta päätellen vähän brittienkin³⁶⁰ – hyväksi.

On päivänselvää, että Suomen vaikeassa miehistöpulassa Suomenlahden yli tuleva vapaaehtoistulva oli tervetullut viimeistä miestä myöten. Yhtä selvää oli, että pelko venäläisten läpimurrosta Viron itälaidalla pakotti Suomen tekemään valmisteluja tuhansien uusien pakolaisten varalta. Virolaisnuorten ajatus kotimaansa puolustamisesta Saksan rinnalla oli ilman muuta yhtenevä Suomenkin etujen kanssa.

En ole törmännyt missään pohdintaan JR 200:n hyödyllisyydestä Suomessa, saati siinä vaiheessa, kun rykmentti palaisi toteuttamaan kolmatta mahdollisuuttaan Virossa. Suomalaiset tiedostivat myös koko ajan virolaisia vapaaehtoisia paremmin, että Viron kohtalo oli kääntymässä huonoon suuntaan. Kesällä 1944 suomalaisten näkemys asiasta oli jo niin

---

³⁵⁷ Inkinen, 1970, 14.

³⁵⁸ Inkinen, 1970, 9.

³⁵⁹ Majuri Gripenbergin puheen vironkielinen käännös E. Loosmen päiväkirjassa 29.6.1943. Teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 8.

³⁶⁰ Tiedustelutoiminnasta ulkomaille Laar, 1993, 43, 55–56.

selkeä, että kun JR 200 valmistautui palaamaan Viroon, suomalaiset upseerit yrittivät taivuttaa vapaaehtoisia luopumaan hankkeesta.³⁶¹

Kuten edellä on todettu, kahdeksan kuukauden mittaisen odottelun ja suunnittelun jälkeen Suomen armeija toteutti virolaisten toiveet sotilaskoulutuksesta niin täysimittaisesti, että virolaiset saattoivat vain kiitellä erinomaisia järjestelyjä. Virolaisten henkinen johtaja, kapteeni Karl Talpak kehuu nimenomaan koulutuksen monipuolisuutta: virolaisen rykmentin tarpeisiin koulutettiin asianmukaisesti päällystö, järjestettiin erikoisalojen koulutusta, reserviupseereille täydennyskursseja; ”se kaikki oli paljon enemmän kuin jalkaväen rykmentti normaalissa kokoonpanossaan tarvitsi tai sille voitiin nähdä tarpeelliseksi, se oli suuren linjan vastaanotto virolaisten kansallisille toiveille.”³⁶²

Selvimpänä esimerkkinä suomalaisten panostuksesta virolaisten kouluttamiseen oli epäilemättä aliupseeri- ja erityisesti upseerikurssitus täydennyskursseineen. Niinisalossa koulutettiin heinäkuussa 1944 kaikkiaan 200 virolaista omalla erityiskurssillaan, ja muutamia virolaisia, Ants Lahi heidän mukanaan, suoritti upseerien täydennyskurssin.³⁶³ Kuten everstiluutnantti Kuusela tiivistää: ”Organisoitiin suomalainen yksikkö, mutta tärkeimpiä johto- ja erikoistehtäviä varten Viron tulevaa kaaderia varten päätettiin antaa miehille erikoiskoulutusta niin paljon kuin suinkin mahdollista.”³⁶⁴

Suomalaiset pyrkivät myös niinkin myöhään kuin heinäkuussa 1944 pitämään matalaa profiilia virolaisten koulutuksen todellisesta luonteesta ja laajuudesta; virolaisten käsityksen mukaan koulutus haluttiin salata nimenomaan Niinisalossa vierailevilta saksalaisilta. Upseerit eivät edes majoittuneet varuskunnan sisätiloihin, vaan vanerisiin teltoihin ulos.³⁶⁵

Ehkä juuri koulutusorganisaation monimuotoisuus kaikkine ongelmineen puhuu selkeintä kieltä siitä, että rykmentin perustaminen ei ollut passiivinen kädenojennus vapaaehtoisliikkeelle, saati houkutin pakolaisvirralle. Suomen armeija varustautui kouluttamaan yksikköä, joka päällystöineen ja erikoisajelajineen olisi kyennyt

---

³⁶¹ Tarkemmin Isohella, 1999, 305–329.

³⁶² Talpak, 1985, 5.

³⁶³ Uustalu & Moora, 1993, 104.

³⁶⁴ Kuusela, 1985, 7.

muodostamaan Viron maanalaisen hallituksen runkojoukon. Tilanteen kehittyessä suuntaansa marraskuusta 1943 tammikuuhun 1944 näinkin vahva teko oli myös puolustusstrategisesti perusteltu.

6.2. JR 200 perustetaan

6.2.1. Vapaaehtoistoimisto saa tehtävän

Marraskuussa 1943 Päämajan vapaaehtoistoimisto ryhtyi ensimmäiseen rykmentin perustamista valmistelevaan käytännön tehtävään. Toimiston päällikön, majuri Lönnrothin toimeksiantona³⁶⁶ hänen apulaisensa, kapteeni Mauno Inkinen luonnosteli vapaaehtoisten virolaisten oman rykmentin kokoonpanon ja siihen liittyen uusien aliupseereiden ja upseereiden koulutuksen järjestämisen kirjalliseksi suunnitelmaksi.³⁶⁷ Kyseessä oli ensimmäinen Päämajan sisällä tehty virallinen esitys virolaisen rykmentin kokoonpanosta. (LIITE 9)

Kapteeni Inkisen mukaan esitys vapaaehtoisten joukko-osastosta syntyi Komento-osaston aloitteesta. Sieltä oli puhelimitse tiedusteltu esitystä, jossa sotaväessä kersantteina palvelevia reservinupseereita esitettäisiin ylennettäväksi upseereiksi. Inkinen kirjoittaa: ”Vapaaehtoistoimisto oli tehnyt asiasta esityksen huhtikuussa, mutta koko kysymys oli niin herkkä, että arveltiin, että esitys näiden nuorten miesten kirjaamisesta sotaväen upseereiden luetteloon – mikä tapahtui aina ylipäällikön päiväkäskyllä – voisi pahimmassa tapauksessa tehdä lopun virolaisten äskettäin alkaneesta vapaaehtoisten liikkeestä. Toinen pääsyy oli, että asianomaisilla usein puuttui riittävä todistus upseerin arvoasteestaan, jotta ylipäällikölle olisi voinut esittää harkittavaksi asianomaisen liittämistä upseerikuntaan. Kun komento-osastolta tiedusteltiin puhelimitse, koska esitystä voisi odottaa, kokosin esityksen yhtenä iltana majuri Lönnrothin toimeksiantona.”³⁶⁸ Inkisen hieman epätasaisesta kuvauksesta voi ymmärtää,

---

³⁶⁵ Myös ahtaus varuskunnassa pakotti järjestämään majoituksen ulos. Uustalu & Moora, 1993, 104; Nordon Öunapuun haastattelu 19.9.97.

³⁶⁶ Inkinen, 1970, 9.

³⁶⁷ Päämajan vapaaehtoistoimiston kirjelmä 30.11.1943 Komentoosikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoisista. KD N:o 5901/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

³⁶⁸ Inkinen, 1970, 9.

että Vapaaehtoistoimisto oli huhtikuussa 1943 esittänyt reserviupseerien nimittämistä upseereiksi, ja että toimisto marraskuussa 1943 päätyi esittämään oma-aloitteisesti joukko-osaston perustamista.

Tehtävään liittyen majuri Lönnroth ja kapteeni Inkinen vierailivat virolaisissa yksiköissä Kannaksella ja 25. Jalkaväen koulutuskeskuksessa 22.–27. marraskuuta. Virolaiset esittivät vierailun yhteydessä ”toistamiseen” omat toivomuksensa.³⁶⁹

Kapteeni Karl Talpak oli samoihin aikoihin, vuoden 1943 lopulla, koostanut joukko-osaston perustamista virolaisten kannalta luonnostelevan muistion. Muistio eteni joulukuun puolivälissä aina Päämajan järjestelyosastolle ja Kannaksen armeijakunnan sekä sen alaisen 18. Divisioonan komentajille. Uustalun ja Mooran arvion mukaan Talpakin muistion ilmeisenä seurauksena kenraalimajuri V. Oinonen vieraili joulukuussa kahdesti Taavetissa 26. Jalkaväen koulutuskeskuksessa ja tapasi Talpakin.³⁷⁰

Myös everstiluutnantti Eino Kuusela, Taavetissa sijainneen Jalkaväen 26. koulutuskeskuksen johtaja, sittemmin JR 200:n komentaja, mainitsee keskusteluista virolaisten upseereiden kanssa. Taavetissa, toisin sanoen marras-tammikuussa 1943–1944, käydyissä keskusteluissa virolaiset olivat selostaneet koulutuskeskuksen johtajalle virolaisten tavoitteita ja esikuvia.³⁷¹

Esityksessä, jonka vapaaehtoistoimisto luovutti joulukuun alussa Päämajan komentoesikunnalle, arvioitiin aliupseereiksi voitavan ottaa ehkä 200–300 miestä ja upseerikurssille noin 50 miestä. Määrät kasvoivat nopeasti. Joulukuussa 1943 everstiluutnantti Eino Kuusela kirjoitti virolaisia vapaaehtoisia olevan Suomen armeijassa jo niin paljon, että heistä muodostettavalle yksikölle voitiin asettaa suuremmat tavoitteet kuin alussa osattiin arvata.³⁷² Everstiluutnantti Kuusela, siihen asti III/JR 35:n komentaja, määrättiin Taavettiin Koulutuskeskus nro 26:een koottujen virolaisten vapaaehtoisten komentajaksi 13. joulukuuta 1943. Tämä tapahtui ”miesten määrän yhä kasvaessa”.³⁷³

---

³⁶⁹ Vapaaehtoistoimiston päällikön, majuri Lönnrothin kirje 13.11.1943 Komento-esikunnan päällikölle tutustumisesta eestiläisten vapaaehtoismuodostelmien toimintaan. N:o 5472/4a. Sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SArk; Inkinen, 1970, 9; Talpak, 1985, 4.

³⁷⁰ Talpak, 1985, 4–5.

³⁷¹ Kuusela, 1964, 26.

³⁷² Uustalu & Moora, 1993, 95.

³⁷³ Kuusela, 1985, 8; Kirotar, 1963, 8.

Vapaaehtoistoimiston tekstissä rykmentin perustaminen perustellaan yksinomaan kasvavalla tulijoiden määrällä. Virolaisia oli esityksen tekohetkellä Suomen armeijan palveluksessa jo kaikkiaan 1800, ”ja koska tarjokkaiden lukumäärässä ei näy vähenemisen oireita, esitän, että koulutus suunniteltaisiin tapahtuvaksi siten, että eestiläisistä vapaaehtoisista voitaisiin lähitulevaisuudessa muodostaa s.a. määrävahvuuden mukainen jalkaväkirykmentti”.³⁷⁴

Kuten Inkinen itse toteaa, siihen mennessä koulutussuunnitelmista käydyissä keskusteluissa ei vielä esiintynyt ääneen sanaa rykmentti. Se mainittiin ensimmäisen kerran virallisesti Vapaaehtoistoimiston esityksessä. Inkinen oli joutunut neuvottelemaan termin käyttämisestä majuri Lönnrothin kanssa. Hän oli perustellut Vapaaehtoistoimiston aloitetta sillä, että virolaisten ollessa hajotettuna Kannaksen ryhmälle sekä Kotijoukkojen esikunnalle alistettuihin yksiköihin kokonaisnäkemystä ei voinutkaan syntyä muualla. ”Ja mikä tärkeintä: virolaisen rykmentin perustaminen oli suuressa määrin poliittinen kysymys.”³⁷⁵

Päämajan komento-osasto vastasi Vapaaehtoistoimiston päällikölle 16. joulukuuta 1943. Annetut ohjeet koskettivat käytännöllisesti koulutuksen järjestämisen yksityiskohtia.³⁷⁶

Virolaisten upseerikoulutuksesta oman muistionsa laati joulukuun lopulla Päämajan koulutusosaston johtaja, eversti Hirki.³⁷⁷ Neuvonpidon jatkuessa tammikuulla 1944 eversti Väinö Savonen huomautti koulutuksen erityiseksi ongelmaksi alipäällystön puutetta. Kannaksen ryhmän alaisuudessa palvelevista noin 800 miehestä hän arvioi jopa puolen soveltuvan aliupseeri- ja edelleen osan myös upseerikoulutukseen. Päällystökoulutusta hankaloittivat kuitenkin ennen muuta kieliongelmat. Aliupseerikurssille ei ollut tiedossa riittävästi vironkielen taitoista henkilöstöä, joten virolaisten toivottiin hankkivan auttava

---

³⁷⁴ Majuri Lönnrothin ja kapteeni Inkisen allekirjoittama esitys 30.11.1943 Komentoosikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoisista. KD N:o 5901/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk. Myös Teksti on julkaistu myös Mauno Inkisen kirjoituksessa Kuidas JR 200 sündis. Põhjala tähistel 12/1970, 9–12.

³⁷⁵ Inkinen, 1970, 12.

³⁷⁶ Komentoosikunnan päällikkö, kenraali W.E. Tuompon ja komento-osaston päällikkö, eversti K. Vaalan allekirjoittama kirje 16.12.1943 Vapaaehtoistoimiston päällikölle N:o 3764/Kom.2/4a/sal eestiläisistä vapaaehtoisista. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk.

³⁷⁷ Eversti Hirkin Muistio eestiläisten kouluttamisesta aliupseereiksi ja res.upseereiksi 23.12.1943. Teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 96.

suomen kielen ymmärtämisen taito nopeasti. Niinikään virolaisten mahdollisuus selvittää suomenkielisestä upseerikurssista arvioitiin kyseenalaiseksi.³⁷⁸

Tammikuussa 1944 laadittiin vielä joitakin asiaa koskevia muistioita, muun muassa kapteeni Talpak joutui esittelemään Päämajalle näkemyksensä upseerien, aliupseerien sekä erityisaselajien koulutuksen järjestämisestä. Kapteeni Talpak ja everstiluutnantti Kuusela vierailivat Päämajassa esittelemässä asian Järjestelyosaston johtajalle, eversti Urho Tähtiselle sekä Koulutusosaston johtajalle, eversti H. Hirkille. Toisessa tapaamisessa olivat läsnä kapteeni Talpak, everstiluutnantti Kuusela, Päämajan kenraalit Tähtinen, Vaala ja Somerto sekä vielä Päämajan tiedusteluosastolla työskentelevä virolainen kapteeni Elmar Kirotar.³⁷⁹

Uustalu ja Moora kiinnittävät huomiota kapteeni Talpakin perusteluihin, joilla hän yritti avata virolaisille vapaaehtoisille pääsyn jo samoihin aikoihin alkavalle Suomen reserviupseerikoulun kurssille. Perusteluista yksi on ainakin sangen poliittista laatua: ”...olisi hyvin tärkeää, että tulevat johtajamme tutustuisivat myös Suomen yhteiskuntajärjestelmään. Meidän nuorisommehan on ollut jo pidemmän aikaa erillään mahdollisuudesta demokraattiseen ilmaisuun. Upseerikoulussa yhdessä suomalaisten kanssa ollessaan ... nuoremme tutustuisivat Suomen kansan rikkumattomaan ja koeteltuun demokraattiseen ajattelutapaan.”³⁸⁰ Ei siis jäänyt epäselväksi, että vapaaehtoisliikkeen johto kantoi huolta kansansa kokonaisesta yhteiskuntajärjestelmästä.

6.2.2. Rykmentin kokoonpano

10.2.44 kello 15.00 Päämajan Järjestelyosaston päällikkö soitti ev.luutn. Kuuselalle, ja ilmoitti, että Päämaja on antanut Kannaksen Ryhmälle käskyn muodostaa Suomen armeijassa palvelevista eestiläisistä vapaaehtoisista kaksipataljoonaisen jalkaväkirykmentin JR 200.

---

³⁷⁸ Eversti Savosen muistio virolaisten vapaaehtoisten koulutuksen jatkamisesta 17.1.1944. ja eversti Hirkin muistioon tekemät huomautukset. Teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 96–97.

³⁷⁹ Inkinen, 1970, 13; Talpak, 1984, 5. Helmikuulle sijoittuu eversti Kuuselan muistio koulutuksen jatkamisesta. Teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 96–97. Huom. Uustalu & Moora, 1993, esittää muistiolle kaksi päivämäärää. Alaviitteen päivämäärä 17.2.1944 on todennäköisesti väärä, ja oikea sen sijaan lähdeluettelon tieto, jonka mukaan muistioon on käsin lisätty maininta sen kirjoittamisesta helmikuun alkupäivinä.

³⁸⁰ Karl Talpakin muistio 22. tammikuuta 1944. Teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 97.

13.2.44 kello 16.45 Saapui Päämajan Järjestelyosaston käsky jv. rykmentin perustamisesta virolaisista vapaaehtoisista (PM:n KD No 301/Lkp.sal./9.2.44). Päämaja käskää Kannaksen Ryhmää viipymättä perustamaan voimassa olevien s.määrävahvuuksien mukaisen kaksipataljoonaisen jalkaväkirykmentin kaikkine rykmenttijoukkoineen (JR 200), jonka henkilöstön muodostavat:

Kannaksen Ryhmässä olevat virolaiset vapaaehtoiset sekä tämän henkilöstön kouluttajat ja johtajat, Jv.Koul.K. 26:ssa olevat virolaiset vapaaehtoiset sekä keskuksen kouluttajakaaderi, Kotijoukkojen kautta Kannaksen Ryhmään luovutettavat virolaiset vapaaehtoiset sitä mukaa kuin tämä henkilöstö muussa paitsi koulutussuhteessa on lähetykselpoista.³⁸¹

Päätös virolaisten rykmentin perustamisesta tehtiin 9. helmikuuta Päämajan järjestelyosastolla. Perustamiskäsky sisälsi täsmälliset ohjeet jo Suomen armeijan palveluksessa olevien rintamasotilaiden tai koulutettavien vapaaehtoisten järjestämisestä rykmentin osiksi. Samalla käsky osittain muutti syyskuussa 1943 tehdyn koulutussuunnitelman tavoitteita.³⁸²

Jalkaväkirykmentti 200:n ensimmäiseksi pataljoonaksi muuttuivat melkein sellaisenaan jo kesällä 1943 Vallilan pataljoonassa olleet "Vallilan vanhat", jotka tätä varten vedettiin pois rintamalta Jalkalan koulutuskeskukseen. Pataljoonan komentajaksi määrättiin Mannerheim-ristin ritari numero yhdeksän, majuri Eero Kivelä. Hän saapui tehtävään Rajajoelta, jossa hän oli siihen saakka toiminut JR 48:n esikuntapäällikkönä. Ensimmäisen pataljoonan kokoonpanoon kuului pataljoonan esikunnan ja esikuntakomppanian lisäksi rykmentin neljä ensimmäistä komppaniaa.³⁸³

Toinen pataljoona perustettiin lähinnä Taavetissa koulutuksessa olleista miehistä. Heistä muodostettiin rykmentin 5.–8. komppaniat. Pataljoonan komentajaksi määrättiin everstiluutnantti Väinö Savonen. Taavetissa alkoi toimia myös toisen pataljoonan esikunta, joka säästösyistä työskenteli samalla koko rykmentin esikuntana. Edelleen Taavettiin sijoitettiin rykmentin upseeri- ja aliupseerikoulu.

---

³⁸¹ JR 200:n sotapäiväkirja 10.2.44 ja 13.2.44. JR 200 spk 13612. SArk.

³⁸² Esim. uuden suunnitelman mukaiset, alkuperäistä laajemmat aliupseeri- ja upseerikurssit määrättiin järjestettäväksi. Sen lisäksi 3.3.1944 koulutuskeskuksen toiminnot muuttivat Taavettiin uuteen JR 200:een. 18. Div. koulutuskeskus./Koulut. JR 200:n spk 28.1.44. SArk; 18. Div. koulutuskeskus /Koulut. JR 200:n spk 3.3.1944. SArk.

³⁸³ Seuraavassa käsiteltävien rykmentin ja sen koulutusyksiköiden rakennetta ja toimintaa on seikkaperäisesti esitelty teoksessa Uustalu & Moora, 1993. Ks. myös J. Mutanen, 1991, 26–28; Isohella, 1999, 210–212.

Tavallisesti rykmenttiin kuului kolme pataljoonaa ja komppaniat oli numeroitu yhdestä kahteentoista. Jalkaväkirykmentti 200:ssa oli vain kaksi pataljoonaa, joten komppanioita numeroilla 9–12 ei ollut olemassakaan. Sen sijaan JR 200:n koulutuskokoonpanoon kuuluivat 13. eli kranaatinheitinkomppania sekä 14. eli panssarintorjuntakomppania. "Krh-miehet" koulutettiin Taavetin lähistöllä Uussaareissa. Pst-komppania sai koulutusta kevään aikana Kannaksella, Lahdenpohjan lähellä sijaitsevalla Huuhanmäellä. Rykmentin viestijoukkojen koulutus järjestettiin Järvenpäässä, jossa sijaitsi armeijan Viestikoulutuskeskus. Rykmentin pioneerijoukkue koulutettiin Pioneerikoulutuskeskuksessa Utissa. Koulutusyksiköstä riippumatta kaikkien virolaisten vapaaehtoisten koulutukseen sisältyi suomen kielen opetusta. Tavoitteena oli alusta pitäen opettaa virolaiset nopeasti ymmärtämään suomen kieltä, koska rykmentin komentokielenä oli suomi.

Rykmentin komentajaksi tuli everstiluutnantti Eino Kuusela. Sekä Savonen että Kuusela olivat käyneet Viron sotakorkeakoulun ja hallitsivat viron kielen. Perustamisensa jälkeen Jalkaväkirykmentti 200 alistettiin pian Taavetti Laatikaisen IV Armeijakunnalle.³⁸⁴

Põhjala tähistel -lehdessä on julkaistu katkelma eräästä Viron yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikkönä 1930-luvun lopulla toimineen eversti Alfred Lutsin kertomuksesta. Lutsin mukaan virolainen eversti J. Maide oli ottanut Lutsiin yhteyttä ”’Suomen-poikien’ rykmentin perustamisen edellä” kysyäkseen, olisiko Luts halukas tarvittaessa Suomessa perustettavan virolaisrykmentin komentajaksi. Luts oli tuolloin, talvella 1943–1944, työskennellyt Tallinnassa Saksan SS-joukkojen virolaisen yksikön, Viron legioonan, komentajan, kenraalitarkastaja Johannes Soodlan esikuntapäällikkönä. Lutsin mukaan eversti Maidella oli yhteyksiä Suomeen, jossa Maiden mukaan rykmentinkomentajaa valittaessa oli noussut esiin myös Lutsin nimi. Ennen kuin oli kieltäytynyt tehtävästä Suomen armeijan käytäntöjä heikosti tuntevana, eversti Luts oli keskustellut asiasta kenraalimajuri Soodlan kanssa. Myös Soodlaa ”oli informoitu asiasta” eikä hän toivonut Lutsin ottavan tehtävää vastaan. Luts ehdotti tehtävään puolestaan eversti Arnold Sinkaa, joka oli käynyt Suomen sotakorkeakoulun ja tunsu Suomen armeijan oloja.³⁸⁵

---

³⁸⁴ Uustalu & Moora, 1993, 72.

³⁸⁵ Luts, 1985, 20–21. – Tämän perusteella saksalaiset myös tiesivät talvella 1943–1944 jo erittäin hyvin suomalaisten aikeista perustaa vapaaehtoisista oma rykmentti.

Kapteeni Elmar Kirotar toteaa puolestaan, että kolmen suomalaisen, Viron upseerikorkeakoulun suorittaneen upseerin rinnalla ehdokkaana rykmentin komentajaksi oli juuri eversti Artur Sinka. Eversti Sinka oli käynyt Suomen sotakorkeakoulun ja työskenteli Viron suojeluskunnassa keräten miehiä Suomessa luotaville hallituksen sotavoimille, minkä vuoksi hän ei olisi ehtinyt uusiin tehtäviin.³⁸⁶

Kuten Alfred Luts sanoo, ”Suomen armeijassa palveli tuolloin kolme Viron sotakorkeakoulun käynyttä upseeria – everstit E. Kuusela, V. Savonen ja M. Ropponen, jotka kaikki hallitsivat viron kielen ja saattoivat tulla kyseeseen rykmentinkomentajan tehtäviin”.³⁸⁷

Lutsin mukaan hänen ehdokkuutensa selittyi sillä, että Luts oli rauhanajalla tehnyt yhteistyötä Suomen armeijan koulutuskeskuksen kanssa.³⁸⁸ Jari Leskisen Suomen ja Viron sotilasyhteistyötä 1930-luvulla käsittelevästä tutkimuksesta selviää, että ennen miehityksiä Viron yleisesikunnan operatiivisen osaston päällikkönä työskennellyt eversti Luts oli ollut aktiivisesti mukana maiden yhteisiä puolustusjärjestelmiä.³⁸⁹

Kun Jalkaväkirykmentti 200 perustettiin helmikuun alussa, jo joulukuusta 1943 toiminnassa ollut ensimmäinen aliupseerikurssi muodostettiin Jalkalassa uudelleen nimeä myöten. Yksi uusista kurseista kantoi maaliskuusta lähtien virallisesti upseerikurssin nimeä UK/JR 200, ja siihen oli koottu kaikki ne oppilaat, jotka aiottiin kouluttaa edelleen upseereiksi. Kurssia johti majuri Olanterä. Toinen kurssi kulki nimellä AUK/JR 200, johtajanaan kapteeni Otto Konttinen.

---

³⁸⁶ Kirotar, 1963, 7.

³⁸⁷ Luts, 1985, 20–21.

³⁸⁸ Luts, 1985, 20–21.

³⁸⁹ Leskinen, Jari: Väiattu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton varalta vuosina 1930-1939. SHS. 1997.

6.2.3. Päämaja teki poliittisen teon

Lähettiläs Kivimäki kertoi Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentropille helmikuussa 1943: ”Suomi ei harjoita mitään politiikkaa Viron asiassa, mutta on ymmärrettävää, että Suomessa tunnetaan myötätuntoa heimoveljien kohtaloiden suhteen.”³⁹⁰

Jos tämä jotakuinkin oli totta vielä helmikuussa 1943, vuotta myöhemmin asiat olivat toisin. JR 200:n perustaminen oli poliittinen teko.

Helmikuussa 1944 Järjestelyosaston kapteenina palvellut Erik Tuomas Kettunen on maininnut kapteeni Inkiselle, että ”JR 200:n perustamispäätös oli täydellisesti tehty kaikkein korkeimmalla tasolla, t.s. marsalkan ja pääesikunnan komentajan Heinrichsin taholla”. Tästä oli osoituksena ylipäällikön 8. päivälle helmikuuta 1944 päivätty käskyluonnos. Kettuselle oli annettu ylemmältä taholta valmis luonnos, joka oli ”kirjoitettu Heinrichsin käsialalla, mutta joka ilman pienintäkään epäilystä oli selkeästi marsalkka Mannerheimin tyyliä”. Inkinen on kirjoittanut asiasta:

”Käsky JR 200:n perustamisesta oli lyhyt ja erosi täydellisesti Suomen pääesikunnan yleisestä käytännöstä. Alkuperäinen luonnos oli nidottu kiinni kopioon, joka piti antaa pääesikunnan 2. komentotoimiston arkistoon. Tavallisesti sotaväen yksiköt perustettiin kotijoukoissa, mutta JR 200 oli ainoa rykmentti, joka perustettiin rintamalla. Asianomainen divisioona oli jo aiemmin, ilman ylipäällikön lupaa, perustanut virolaisen komppanian. Koska virolaisia oli joka tapauksessa koottu useisiin muodostelmiin, JR 200:n perustaminen ei edellyttänyt suuria uudelleenjärjestelyjä. Perustamiskäsky jätti paljon riippuvaiseksi sotaväenyksikön omasta ’inspiraatiosta’.”³⁹¹

Myös virolaiset vapaaehtoiset itse ymmärtävät heillä olleen ystäviä Päämajan johdossa asti. Elmar Kirotar kirjoittaa, että marsalkka Mannerheimissa ”oli Suomen-pojilla Päämajassa yksi kaikkein vaikuttavin ’tuntematon’ ystävä”.³⁹² Edelleen lehtimies Vellnerin tietojen mukaan vapaaehtoistoimiston majuri Erik Lönnroth oli marsalkka Mannerheimin henkilökohtainen

---

³⁹⁰ Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia nro 17. 25.2.1943. 5 C 1. UM.

³⁹¹ Inkinen, 1970, 14.

³⁹² Esim. Kirotar, 1963, 10.

ystävä.³⁹³ Kun vielä muistetaan kapteeni Inkisen toteamus, että Päämajan vapaaehtoistoimistolla oli jo jatkosodan alkuvuosilta periytynyt itsenäinen toimenkuva ja aiemmin jopa suora alistussuhde Päämajan komentotoimistoon, voi päätellä, että luottamussuhteet tämän oma-aloitteisen Päämajan yksikön ja Päämajan ylimmän johdon välillä olivat kunnossa. Oli siltä osin onnekasta sattumaa, että Päämajan vapaaehtoisia vastaanottama toimisto, jonka puoleen virolaiset luontaisesti kääntyivät, oli samanaikaisesti poikkeuksellisen suora reitti Päämajan johtoon saakka.

Kapteeni Inkinen kirjoittaa: ”Oli selvää, että sellaisessa asiassa kuten ulkomaalaisen vapaaehtoisen rykmentin perustaminen, oli neuvoteltu ja sovittu maan hallituksen kanssa.”³⁹⁴ Hän kertoo keskustelustaan 1960-luvun puolivälissä kolmen kyseisenä aikana Pääesikunnassa palvelleen, Inkisen mukaan asioita läheltä seuranneen upseerin kanssa, joilla ”piti oleman erityisen hyvä näköala siihen, mitä kysymyksen suhteen tapahtui sotaväen kaikkein korkeimmassa johdossa”. ”Kaikki tunsivat hyvin toiminnan, jota virolaiset olivat koko ajan osoittaneet. Ylin johto suhtautui hyvin positiivisesti virolaisten toiveisiin, kertoi kenraaliluutnantti K. Vaala, joka oli 1943–44 pääesikunnan Komento-osaston johtaja. Kysymys oli varsin kypsä, kun vapaaehtoistoimiston esitys virolaisen rykmentin perustamiseksi tehtiin. Mutta kysymys oli kuitenkin aika ajoin hyvin tunneperäinen ja sen nk. poliittisen puolen hoitivat täydellisesti marsalkka Mannerheim ja kenraali Heinrichs.”³⁹⁵

Mannerheimista sotilasjohtajana kirjoittanut Hannu Särkiö huomauttaa, että Suomen sodanjohdon rakenne oli kaksijakoinen. Presidentti ja hallitus kantoivat vastuun poliittisista päätöksistä. Armeijan ylipäällikkö johti kenttäarmeijaa ja sotilaallisia toimia sekä koordinoi niitä tukevia yhteiskunnan toimenpiteitä. ”Mitään poliittista asemaa ja näin poliittista vastuuta ei ylipäälliköllä ollut ennen kuin hänet elokuussa 1944 poikkeuslailla valittiin tasavallan presidentiksi johtamaan maa rauhaan. Tosiasiallisesti Mannerheimin vaikutusvalta ulottui laajemmalle, myös puhtaasti poliittisiin ja ulkopoliittisiin seikkoihin saakka yhteistoiminnassa presidentin ja hallituksen sisäpiirin kanssa.”³⁹⁶

---

³⁹³ Vellner, 1964, 21.

³⁹⁴ Inkinen, 1970, 13.

³⁹⁵ Inkinen, 1970, 13.

³⁹⁶ Hannu Särkiö: Sodanjohdaja. Artikkelit teoksessa Mannerheim – sotilas ja ihminen. Yliopistopaino. Helsinki, 1992, 43-45.

Kaikista Saksan suhteen syntyneistä ongelmista, joita hallitus- ja diplomaattitasolla ratkottiin pitkin vuotta 1943, huolimatta ”molemminpuolinen epäluulo ei missään vaiheessa levinnyt suhteiden sotilasväylälle”³⁹⁷. Jokisipilän mukaan asiantila perustui toisaalta Mannerheimin tietoihin pyrkimyksiin hyvien sotilassuhteiden ylläpitoon, tarvittaessa vaikka sitten säilyttämällä syy hallituksen niskoille, toisaalta kyseessä oli Hitlerin Suomen kannalta ihanteellinen välinpitämättömyys sotilasasioista.³⁹⁸ Viron vapaaehtoisten kysymys ja rykmentin perustaminen järjestyivät epäilemättä saman logiikan mukaisesti.

Myös Päämajan toiseksi vaikutusvaltaisimman miehen, kenraali Heinrichsin, roolia voi pohtia tapahtumien ketjussa. Juuri kenraali Heinrichsin käymässä neuvottelussa 22. huhtikuuta 1943 Suomi sopi Saksan kanssa epävirallisesti siitä, että ennemmin kuin Helsingin katukuvassa tai läntisellä maailmalla, virolaisten sopi olla Suomen armeijassa. Suomi neuvotteli Saksalta myöntymisen virolaisten pääsystä armeijaan, ja joukkoliike jatkui.

Asetelma muistuttaa hyvin paljon toista menettelykaavaa, jota Jokisipilä on kuvannut marsalkan yleiseksi strategiaksi Saksaan päin. Oliko sattumaa, että hallituksen yli tarpeen tullen kävelevä Mannerheim oli pannut asialle kenraalinsa, jota Jokisipilä nimittää Mannerheimin omaksi ulkoministeriksi?

Entä mitä Jokisipilä toteakaan kenraali Erfurthista, Saksan yhdysupseerista Suomessa? ”Suurvallan armeijan edustajaksi pienemmän aseveljen päämajassa Erfurth oli suomalaisille suorastaan ihanteellinen yhteistyökumppani. Hänen suhtautumisensa Mannerheimiin oli lähes jumaloivaa ja hänellä riitti ymmärtämystä Suomen erityisasemalle kenties enemmän kuin kenelläkään muulla virallisen Saksan edustajalla. ... Erfurth katsoi Suomen tulleen temmatuksi maailmansotaan vastoin omaa tahtoaan ja joutuneen suurvaltojen epäoikeutetun kiristyksen uhriksi.”³⁹⁹

Virolaisten tulisi luultavasti kiittää rykmentin perustamisen onnistumisesta kenraali Erfurthia, joka huomattavan hyvántahtoisena jousti monissa tärkeissä tilanteissa Suomen ja Saksan välisessä asioidenhoidossa.

---

³⁹⁷ Jokisipilä, 2004, 101.

³⁹⁸ Jokisipilä, 2004, 101, ja eri kohdin.

³⁹⁹ Jokisipilä, 2004, 72.

Rykmentin poliittinen arkaluonteisuus tuntuu vallinneissa oloissa jopa itsestäänselvältä, mutta sen merkitys tehostuu, kun muistetaan, että rykmentin tavoite tähtäsi yksiselitteisesti Viron etuun ja siten epäsuorasti Neuvostoliiton lisäksi myös Saksaa vastaan.

Päämajan viestiupseerina työskennellyt kapteeni Elmar Kirotar on huomauttanut, että Viron kansalliskomitean elokuussa 1944 esittämä kutsu virolaisille vapaaehtoisille palata kotimaahansa oli virolaisten kannalta tarpeeton. Hänen mukaansa virallinen kutsu saattoi olla tarpeen Päämajalle, joka halusi näin oikeuttaa toimensa historian silmissä.⁴⁰⁰ Kirotar on oikeassa väitteessään, jonka mukaan virolaiset vapaaehtoiset olisivat palanneet kotimaahansa vähemmästäkin kuin virallisesti kutsuttuna; heinä-elokuussa 1944 Päämajalla oli muutenkin jo suuria vaikeuksia saada pidettyä yllä kotimaahansa tilanteesta huolestuneiden virolaisten taistelumoraalia.⁴⁰¹

Päätös virolaisen joukko-osaston perustamisesta kaikkine koulutusjärjestelyineen oli poliittisesti niin arkaluontoinen, että Päämaja mahdollisesti todella halusi Viron kansalliskomitealta virallisen kutsun, ennen kuin JR 200:n miehet päästettiin matkustamaan kotimaahan.⁴⁰²

---

⁴⁰⁰ Elmar Kirotar on puhunut asiasta Viron tiedeseuran esitelmätilaisuudessa Ruotsissa 2.11.1971. Teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 317. Myös kapteeni Talpak uskoo, että aloite kutsun esittämiseksi on pantu liikkeelle Suomen hallituksen tai Päämajan taholta. Välikätenä toimi lähettiläs Warma, joka vauhditti kutsun esittämistä omalla tiedustelullaan. Emt. 316–317; Warma, 1973, 271.

⁴⁰¹ Tarkemmin esim. Isohella, 1999, 299, 303–317. Puna-armeija valtasi heinäkuun lopulla Pihkovan ja Narvan ja tunkeutui 10. elokuuta Petseriin. Esim. Uustalu & Moora, 1993, 310.

⁴⁰² JR 200 lakkautettiin suomalaisena yksikkönä 16.8. 1944. Se palasi Viroon 19. elokuuta 1944 ja liitettiin osaksi Saksan armeijan 20. Viron divisioonaa, jossa se osallistui Viron puolustustaisteluihin.

7. JR 200 – TAISTELUYKSIKKÖ ERIKOISASELAJEINEEN

Suomen jatkosodassa palveli vuonna 1944 virolainen joukko-osasto, Jalkaväkirykmentti 200. Se perustettiin Päämajan komento-osaston käskyllä 9. helmikuuta 1944. Rykmentin perustamista edelsi virolaisnuorten joukkoliikkeeksi – noin 2500 henkeä – paisunut siirtyminen Suomen armeijaan vuosina 1943–1944. Suomi otti nuorukaiset vastaan ja kahdeksan kuukauden aikana käytyjen neuvottelujen jälkeen vastasi virolaisten toiveisiin kouluttaa heistä joukko-osasto.

Suomalaisessa historiantutkimuksessa ei ole erityisesti pohdittu sitä, miksi Jalkaväkirykmentti 200 perustettiin. Se on nähty enemmän tai vähemmän johdonmukaisena seurauksena sille, että virolaisia vapaaehtoisia oli Suomen armeijassa riittävästi ja vapaaehtoiseksi pyrkivien määrä näytti edelleen kasvavan.

Virolaisilla nuorukaisilla oli kuitenkin oma kansallinen päämäärä, jota tulijat eivät koko aikana salanneet. Heidän tarkoituksenaan oli saada Suomessa laajamittainen sotilaskoulutus ja rintamakokemusta, jotka antaisivat heille valmiudet korvata Viron tasavallan tuhottu armeija ja muodostaa Viron armeijalle uusi runkojoukko.

Vapaaehtoisten liittyminen Suomen armeijaan oli luonteeltaan sotilaallista. Se sai ulkopoliittista merkitystä siinä vaiheessa, kun Suomen armeija otti vastaan virolaisten pyynnön ja alkoi kouluttaa taisteluyksikköä erikoisaselajeineen – ja jonka koulutuksessa otettiin huomioon ”Eestin olosuhteita”.

Päämaja antoi vapaaehtoisille ensin syyskuussa 1943 lyhyen, kahden kuukauden mittaiseen rintamalle menoa edeltävään koulutukseen tähtäävät koulutusohjeet. Virolaisten toiveisiin vastaavan rykmentin, sen päällystön ja eri aselajien koulutus suunniteltiin vuodenvaihteessa 1943–1944.

Miksi virolaisten toiveisiin vastaava rykmentti perustettiin?

Suomen armeijassa oli miespula ja vapaaehtoiseksi halukkaiden virolaisten määrän ennusteltiin Päämajassa yltävän jopa 15 000:een mieheen. Nämä olivat painavia syitä siihen, että Päämaja kiinnostui virolaisten vapaaehtoisten kouluttamisesta. Sen vuoksi ei silti vielä olisi tarvinnut ryhtyä kouluttamaan kaksipataljoonasta rykmenttiä päällystöineen ja useine aselajeineen etenkin, kun virolaisten vapaaehtoisten kysymys samanaikaisesti voimakkaasti hiersi Suomen ja Saksan suhteita. Suomi olisi voinut noudattaa Viron viimeisen Suomen-lähettiläs Aleksander Warman näkemystä, jonka mukaan virolaiset tuli hajasijoittaa suomalaisiin joukko-osastoihin. Olisi myös ollut yksinkertaista pitää voimassa Päämajan syyskuussa 1943 antama koulutussuunnitelma ja peruskouluttaa miehet kahdessa kuukaudessa rintamakuntoon.

Rykmentin perustaminen merkitsi myös melkoista käännettä Suomen jatkosodan vuosien Viron-politiikassa. Kun Saksan armeija elokuussa 1941 vapautti Viron Neuvostoliiton miehityksestä, Viron entinen Suomen lähettiläs Alexander Warma yritti turhaan palauttaa Viron tasavallan diplomaattisuhteet Suomeen. Suomi ei jatkosodan alkaessa edes tunnustanut virallisesti Viron tasavallan olemassaoloa. Kaksi vuotta myöhemmin Suomi oli valmis kouluttamaan olemattoman Viron hallituksen alaiselle armeijalle sotavoimaa. Ei pitäisi olla itsestäänselvää, että käänne tapahtui.

Huomionarvoista on sekin, että joukkoliikkeen alkaessa huhtikuussa 1943 Suomi Saksan pelossa ensimmäisenä reaktionaan kielsi vapaaehtoisten ottamisen armeijaan. Kielto kumottiin parissa viikossa, mutta se edellytti virolaisten asiaan alusta asti vihityn Päämajan vapaaehtoistoimiston huomattavaa toimeliaisuutta.

Siispä: Miksi rykmentti perustettiin?

Rykmentti perustettiin ja päällystökoulutusta sekä koulutusta useissa aselajeissa ryhdyttiin antamaan siksi, että *Suomen armeija halusi vastata virolaisten pyyntöön armeijan runkoyksikön perustamisesta.*

Virolaisten toive oli Päämajassa ainakin jossain määrin tiedossa jo kesällä 1943. On ilmeistä, että Päämaja silti valmisteli vapaaehtoisten käyttöä aluksi puhtaasti suomalaisiin tarpeisiin. Syksyllä 1943 käytössä ollut koulutusohjelma palveli pelkästään menoa Suomen rintamalle.

Vapaaehtoisten johtajan, kapteeni Karl Talpakin havaitsema suomalaisten tiedonpuute Viron todellisista olosuhteista saksalaismiehityksen alaisena oli todellinen, ja vasta virolaisten ”lobbaamistyön” eli syksyn 1943 kuluessa käytyjen neuvottelujen ja tehtyjen esitysten jälkeen Päämaja myöntyi ajatukseen rykmentin perustamisesta.

Juuri virolaisten pyynnön vuoksi Päämaja päätyi kouluttamaan kaksipataljoonaisen rykmentin erikoisasetelajineen. Virolaisten toive yhdistyi luonnollisesti suomalaisten omaan käytännön mahdollisuuteen hyödyntää joukkoliikettä. Päämajan hidas reagointi selittyy osittain tällä syyllä: Päämaja lämpeni virolaisten esitykselle vasta nähtyään tulijamäärien rajun kasvun syksyllä 1943.

Sellaisten perustarpeiden, kuten miesvoiman saamisen, lisäksi JR 200:n perustamisella ei ole yhteyttä muiden vapaaehtoisyksiköiden syntyyn. Virolaiset eivät olleet sen enempää sotavankeja kuin siirtoväestöä, ja vuoteen 1944 tultaessa Suomessa olivat rauenneet myös erilaiset heimoaatteelliset motiivit valjastaa sukulaiskansoja rintamalle.

Sisäpolitiikassa vapaaehtoisten tulva kärjisti syksyn 1943 mittaan kiistan Suomen pakolaispolitiikasta ja Valtiollisen poliisin menettelystä sen luovuttaessa virolaisten pakolaisten henkilötietoja Saksan Gestapolle.

Tunnettu eduskuntatason kiista keskittyi kansanedustaja Urho Kekkosen ja istuvan hallituksen ministereiden välille. Virolaisten pakolaisten – joista syksyllä 1943 jo 95 prosenttia oli Suomen armeijaan vapaaehtoiseksi pyrkiviä – henkilötietojen luovuttaminen saksalaisille käsiteltiin eduskunnassa syksyllä 1943 sisäpoliittisena ongelmana, ja asian ajajaksi ryhtynyt kansanedustaja Urho Kekkonen teki kysymyksellä menestyksestä henkilökohtaista politiikkaa mitellessään pääministeri Edwin Linkomiehen kanssa. Suomen ja Saksan suhteiden kurssi kääntyi virallisesti, kun virolaisten pakolaisten nimien luovuttaminen saksalaisille lopetettiin ja Valpon päällikkö vaihtui.

Keskeinen edellytys rykmentin perustamiselle oli Suomen Saksan-suhteiden samanaikaisella muuttumisella. Vapaaehtoisten hanke oli tulenarka, koska se tähtäsi yksiselitteisesti Viron etuun ja siten epäsuorasti Neuvostoliiton lisäksi myös Saksaa vastaan. Käytännön vaikeuksia

koitui loppuun saakka Saksan tavasta suhtautua Suomen armeijan vapaaehtoiisiin armeijakarkureina.

Suomen suhtautuminen Saksaan ja Viroon kuitenkin muuttui vuoden 1943 kuluessa jälkimmäisen eduksi. Suomessa alettiin ymmärtää Saksan miehitystoimien merkitystä virolaisten kannalta. Toisaalta maailmanpoliittinen tilanne oli kehittynyt ja Saksan sotavoima oli heikkenemässä. Suomen myöntyminen ”jääkärihenkisen” JR 200:n perustamiseen liittyi mahdollisesti Suomen talvella 1943–1944 kasvaneeseen valpastumiseen ja varautumiseen Neuvostoliiton läpimurtoon Baltiassa. Samainen Saksan heikkeneminen teki myös käytännössä mahdolliseksi sen, että Suomi syksyllä 1943 ja talvella 1943–1944 yhä vahvemmin uhmasi aseveljeään: samaan aikaan kun virolaiset neuvottelivat suomalaisten kanssa sotilaskoulutuksen saamisesta, erillissota-periaatteestaan kiinni pitänyt Suomi teki tahollaan tunnusteluja erillisrauhasta.

Mielenkiintoista on, *että Suomen sotilaallinen ja poliittinen johto tiesivät alusta pitäen virolaisrykmentin kansallisista tavoitteista*. Virolaisten liikkeen henkinen johtaja ja poliittisen hankkeen puuhamies, kapteeni Karl Talpak, kävi jo huhtikuussa 1943 neuvotteluja Päämajan vapaaehtoistoimiston kanssa, ja rykmentin perustamissuunnitelmien edetessä talvella 1943–1944 Talpakia ja muita virolaisia upseereita kuultiin sekä Päämajan komento- että järjestelyosastolla. Toimittaja Harald Vellnerin vapaaehtoisten kouluttamista koskenut esitys kävi lokakuussa 1943 Komento-osastolla kommentoitavana. Ei ole voinut olla suomalaisilta pimennossa myöskään virolaisten lokakuussa 1943 rintamalta antama julkilausuma, jossa he julistivat päämääräkseen Viron tasavallan palauttamisen ja uskoivat poliittisen edustamisensa ainoastaan Viron tasavallan laillisille edustajille.

Suomi sitoutui näin huomattavan virallisella tasolla ”virolaiseen jääkäriaatteeseen”. Samalla hankkeen keskeiset suomalaiset edistäjät – kansanedustaja Urho Kekkonen, sensuuripäällikkö Kustaa Vilkuna, Päämajan vapaaehtoistoimiston upseerit, Päämajan johto sekä koulutussuunnitelmien laadintaan osallistuneet komentajat – sivuuttivat hämmästyttävän kevyesti sen seikan, että rykmentin kouluttaessaan Suomi tuli puuttuneeksi vieraan valtion maanalaiseen vastarintatoimintaan. Päämaja mahdollisesti varmisti oikeudellisen selustansa siinä vaiheessa, kun rykmentin kotiinpaluuta valmisteltiin. Päämaja päästi rykmentin palaamaan kotimaahansa vasta sen jälkeen, kun Viron kansalliskomitealta oli tullut rykmentin

palaamiseksi virallinen kutsu. Voitaneen yhtyä Päämajan viestiupseerina työskennelleen virolaisen kapteeni Elmar Kirotares selitykseen, jonka mukaan Viron kansalliskomitean elokuussa 1944 lähettämä sähke virolaisille vapaaehtoisille saattoi olla tarpeen Päämajalle, joka halusi näin oikeuttaa toimensa historian silmissä.

Hankkeeseen liittyvä poliittinen vastuu jäi sotilashallinnon – marsalkka Mannerheimin ja kenraali Heinrichsin – kannettavaksi. Mannerheim toteutti rykmentin perustamisessa toimintatapaa, joka oli jo tullut tutuksi Päämajan sotilassuhteissa Saksaan. Ylipäällikkö teki sotilaallisten ratkaisujen lisäksi omia ulkopoliittisia ratkaisuja, joista syyn hän vieritti siekailematta maan hallituksen niskaan. Tämän hän teki oikeana kätenään kenraali Heinrichs, ”oma ulkoministerinsä”. Mitä kenraali Heinrichs sanoikaan Saksan sotilasedustajalle, kenraali Erfurthille huhtikuussa 1943, kun Suomi päätti hyväksyä vapaaehtoiset armeijaansa: Päämajalla oli tietävästi aikomus lähettää virolaisnuoria rintamalle, mutta jos kysymyksestä on tarpeen keskustella, se voisi tapahtua Suomen ulkoministeriön ja Saksan lähetystön kesken.

Tällaista keskustelua ei tietävästi koskaan käyty, mutta Suomen armeija otti virolaiset vapaaehtoiset vastaan ja koulutti heistä jalkaväkirykmentin. Tämä tapahtui lopulta Saksan silmien edessä ja aseveljen mielipiteestä enää siinä vaiheessa välittämättä.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

A PAINAMATTOMAT LÄHTEET

A1. Arkistolähteet

Sota-arkisto (SArk):

Jalkaväkirykmentti 200:n sotapäiväkirjat. JR 200 spk 13612. Kopiot Suomen sotaveteraaniliiton Viron yhdistys, Tallinna. Kopiot Isohellalla.

Päämajan koulutusosasto

Kansio Koulutusosasto / Päämaja PvPE 177653/1. Sal. kirjeistöä 1943. Koulutuksen suuntaviivat ja ohjeet.

Kansio Koulutusosasto / Päämaja PvPE 18002/5. Sal. kirjeistöä 1941–1945.

Päämajan vapaaehtoistoimisto

Kansio 6548/3. Sal, henk ja yl kirjeistöä 1943.

Kansio 6549/5. Sal, henk ja yl kirjeistöä 1943.

Kansio 6549/6. Sal, henk ja yl kirjeistöä 1943.

Kansio 6552/9. Sal, henk ja yl kirjeenvaihtokirja 1943. Diaario nro 2101– 5070.
18.5.43 – 29.10.43.

Kansio 6558/4. Sal, henk ja yl kirjeistöä 1944.

Huom. joitakin asiakirjoja syksyltä 1943 on taltioitu kyseiseen kansioon.

Kansio 6554/9. Sal, henk ja yl kirjeistöä 1944.

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM)

Saksan Viron-politiikka 1941–1944. Kansio 7 E. Osasto Viro.

UM:n poliittisen osaston tiedotukset 1941–1943. UM 5 C 1.

Viro 1940–1944. Kansio Fb7, kotelo 126.

A2. Muu painamaton aineisto

Painamattomia esitelmiä, muistelmia ja alkuperäisaineistoa:

Ise, Sven, Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen 1943–1944: Isen esitelmä Vantaalla Vantaan sotaveteraanien syystapaamisessa 21.10.1990. Kopio Isohellalla.

Kuutma, Raul, Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen 1943–1944: Elämäkerralliset muistiinpanot 7.9.1998. Kopio Isohellalla.

Lahi, Ants: To whom it may concern. Englanninkielinen, päiväämätön elämäkertakooste. Kopio Isohellalla.

Oidekivi, Richard, Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen 1943–1944. Elämäkerralliset muistiinpanot 8.9.1994. Kopio Isohellalla.

Kirsti Laitisen o.s. Turkan kokoelmat:

Osasto Sisun vapaaehtoisen Meinard Valdsonin kirje Kirsti Turkalle 13.4.40. Kopio Isohellalla.

Tv-ohjelma:

Jatkosota jakaa käsityksiä. Presidentti Tarja Halosen kantaan Suomen jatkosodasta erillissotana ja Venäjän ulkoministeriön siihen antamaan palautteeseen perustuva keskustelu Prisma Studioissa. Haastateltavana Markku Jokisipilä. Toimittanut Jari Mäkinen. TV1 4.5.2005.

A3. Haastattelut ja tiedonannot

Baronin, Valdemar. Panssarijääkäri Huuhanmäen panssaritorjuntakoulutuskeskuksessa. Kirje Isohellalle 10.11.1997.

Ise, Sven. Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen. Niinisalon upseerikurssin vänrikki. Keskustelut eri yhteyksissä Tallinna 1996 ja 1997.

Kasanen, Viljo. 1./JR 200:n komppanianpäällikkö. Haastattelu Espoo 27.4.1997.

Katajainen, Veikko. 4./JR 200:n komppanianpäällikkö. Haastattelu Espoo 9.4.1997.

Kuutma, Raul. Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen 1943–1944. Haastattelut Tallinna 26.5.1996 ja 17.9.1997.

Lahi, Ants. Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen 1943–1944. Suomen armeijan upseeri. Haastattelu Espoo 18.12.1996.

Lahi, Ants. Muistiinpanot Isohellalle 9.4.1997.

Lahi, Ants: Kirje Isohellalle 6.3.1998.

Lukkari, Matti. Suomen-poikien perinneyhdistyksen puheenjohtaja. Keskustelut eri yhteyksissä Helsinki ja Tallinna 1996 ja 1997.

Meredith, Ingrid. Kapteeni Karl Talpakin tytär. Puhelu 16.1.2000.

Moora, Rein. Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen. AUK:n oppilas. Haastattelu Tallinna 25.6.1997.

Oidekivi, Richard. Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen. AUK:n oppilas. Haastattelut Tallinna 27.8.1996 ja Tallinna 18.2.1997.

Õunapuu, Nordon. Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen. Niinisalon upseerikurssin vänrikki. Haastattelu Tallinna 19.9.1997.

Petäjämäki, Eelis, suomalainen sotilas, jonka kotona Ilmajoella lomaili virolainen vapaaehtoinen. Kirje kirjoittajalle 16.1.1998.

Pingas, Haljand, Suomen armeijan virolainen vapaaehtoinen 1943–1944. Niinisalon upseerikurssin vänrikki. Haastattelu Tallinna 20.9.1997.

Sammelselg, Heino, Suomen armeijan vapaaehtoinen. Haastattelu Tallinna 17.2.1997.

Sinisalu, Edgar, Suomen armeijan vapaaehtoinen. AUK:n oppilas. Haastattelu Tallinna 19.9.1997.

Suvanto, Jorma, sotaveteraani, Suomen-poikien perinneyhdistyksen sihteeri. Keskustelut eri yhteyksissä Helsinki ja Tallinna 1996 ja 1997.

Suvanto, Salme, Suomen-poikien perinneyhdistyksen aktiivi. Keskustelut eri yhteyksissä Helsinki ja Tallinna 1996 ja 1997.

Talvi, Ahto. Suomen armeijan vapaaehtoinen. Niinisalon upseerikurssin vänrikki. Viron vastarintaliikkeen aktiivi. Haastattelu Tartto 23.8.1996.

B PAINETUT LÄHTEET

B1. Lähdejulkaisut

Valtiopäivien pöytäkirjat 1943 II. Istunnot 59–90. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki 1944.

B2. Kirjallisuus

Appel, Erik: *Erna, Bataljon Vallila och JR 200*. Teoksessa Bruun, Per-Olof Ekman & Frank Jernström & Jarl Kronlund & Orvar Nilsson & Anssi Vuorenmaa: *Finland i krig 1940 – 1944*. Schildts förlags Ab. Jyväskylä, 2000. 2. painos. (1. painos 2000.)

von Blücher, Wipert: *Suomen kohtalonaikoja*. WSOY. Porvoo, 1950.

Eesti rahva kannatuste aasta. Koguteos. (Osat 1 ja 2.) Eesti omavalitsuse väljaanne. Eesti Kirjastus. Tallinna, 1995. 3. painos. (1. painos 1943.)

Erfurth, Woldemar: *Suomi sodan myrskyssä 1941–1944*. Suomentanut W.E. Tuompo. WSOY. Porvoo, 1951.

Erfurth, Woldemar: *Sotapäiväkirja vuodelta 1944*. Suomentanut Eino E. Suolahti. WSOY. Porvoo, 1954.

Herlin, Ilkka: *Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta*. Otava. Keuruu, 1993.

Heiskanen, Raimo: *Stella Polaris*. Otava. Keuruu, 1994.

Hyytiä, Osmo: *Viron kohtalontie 1933...1939...1950*. Yliopistopaino. Jyväskylä, 1992.

Inkinen, Mauno: *Sooma ülemjuhatus ja Eesti vabatahtlikud*. Põhjala tähistel 10/1966, 22–23.

Inkinen, Mauno: *Kuidas JR 200 sündis*. Põhjala Tähistel 12 /1970, 5–14.

Ise, Sven: *Suomen-poikien tarina*. Põhjala tähistel 19/1993, erillinen suomenkielinen numero, 10–20.

Ise, Sven: *Meil olid õilsad eesmärgid*. Põhjala tähistel 21/1994, 2–5.

Isohella, Anne-Riitta: *Suomen-pojat – virolainen jääkäritarina*. Ajatus, 1999.

Jokela, Anna: *Suur-Suomi: Saavutettu unelma*. Teoksessa Roiko-Jokela & Seppänen, toim.: *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (1899–1952)*. Atena. Jyväskylä 1997.

Jokisipilä, Markku: *Aseveljiä vai liittolaisia? Suomi, Hitlerin Saksan liittosopimusvaatimukset ja Rytin-Ribbentropin sopimus*. Bibliotheca Historica 84. SKS. Helsinki, 2004.

Jokisipilä, Markku : *Kysymys erillissodasta on vaikea ja monitulkintainen*. Vieraskynä-artikkeli Helsingin Sanomin pääkirjoitussivulla 18.3.2005.

Jõgi, Ülo: *Haukka grupp. Eestlased Soome luure teenistuses aastatel 1943–1944*. Põhjala tähistel 21/1994, 6–10.

Jõgi, Ülo: *Ernan tarina. Suomen tiedustelujoukko Virossa toisen maailmansodan vuosina*. Ajatus. Juva, 1996.

Juutilainen, Antti: *Joukkojen perustaminen asem sodan aikana*. Teoksessa *Jatkosodan historia 4*. Toim. Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitos. WSOY. Porvoo, 1993.

Jääskeläinen, Mauno: *Itä-Karjalan kysymys. Kansallisen laajennusohjelman synty ja sen toteuttamisyrietykset Suomen ulkopoliitikassa vuosina 1918 – 1920*. WSOY. Porvoo, 1961.

Jäntti, Lauri: *Sota Kannaksella 1944 ja Viipurin viimeinen päivä*. WSOY. Juva, 1985.

Järvelä, Tapio & Vuorenmaa, Anssi: *Ulkomaiset vapaaehtoiset*. Teoksessa *Talvisodan historia IV*. WSOY. Porvoo, 1981.

Kadak, Kaul Andrurs: *Soomepoiste poliitilisest taustast*. Põhjala tähistel 9/1965, 15–24.

Kaimio, Yrjö: *Heimokansat ja vapaaehtoiset Suomea puolustamassa*. Teoksessa *Jatkosodan historia 6*. Toimittanut Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitos. WSOY. Porvoo, 1994, 277–280.

Kirotar, Elmar: *Eversti Eino J. I. Kuusela*. Põhjala tähistel 7/1963, 7–11.

Klesment, Johannes: *The Estonian Soldiers in the Second World War*.

The Estonian National Council. Stockholm, 1948.

Korjus, Jaakko: *Viron kunniaksi. Talvi- ja jatkosodan virolaiset vapaaehtoiset*. Karisto. Hämeenlinna, 1998.

Kotiniemi, Lauri: *Muistikuvia Vallilan pataljoonasta*. WSOY. Juva, 1987.

”Kun suurhyökkäys alkoi Karjalan kannaksella.” Eero Kivelän haastattelu. Põhjala tähistel 19/1993, 25–28.

Kuusela, Eino: *Rügement – ta ülema mälestussoojuses*. Põhjala tähistel 8/1964, 25–27.

Kuusela, Eino: *Kõne Stockholmis Jalaväerügement 200 aastapäevä puhul*. Põhjala tähistel 16/1985, 7–10.

Kuutma, Raul: *Soomepoisid – Eesti vabatahtlikud Soome sõdades*. Välis-Eesti. Syyskuu 1996, 53–57.

Käbin, Ilo: *Soomepoisid ja Eesti sisu*. Põhjala tähistel 21/1994, 22– 24.

- Laaksonen, Lasse: *Talvisodan ulkomaiset vapaaehtoiset*. Teoksessa Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat. Rintamalla. Weilin + Göös. Porvoo, 2000.
- Laantee, Karl: *Estonian Volunteers in the Finnish Armed Forces 1939-1944*. Reprint from Yearbook of The Estonian Learned Society in America – Annales Societatis Litterarum Estonicae in America V 1968– 1975, Lund s.a. Kirjoittajan hallussa olevat kopiot, joista ei ilmene Lundissa painetun näköispainoksen vuosilukua eikä alkuperäistä painovuotta.
- Laar, Mart: *Unohdettu sota*. Finnepos. Jyväskylä, 1993.
- Laar, Mart: *Suurim armastus. Metsavennad*. Kirjastus Välis-Eeste & EMP. Stockholm, 1994.
- Laine, Antti: *Itä-Karjalan sotilashallinnon valistusosaston päällikkö*. Teoksessa Roiko-Jokela & Seppänen toim.: *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen, (1899–1952)*. Atena. Jyväskylä 1997.
- Laine, Antti: *Suur-Suomi-aate*. Teoksessa Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat. Rintamalla. Weilin + Göös. Porvoo, 2000.
- Leinonen, Kullervo: *AKS politiikan koulussa 1930-luvulla*. Teoksessa Roiko-Jokela & Seppänen toim.: *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen, (1899–1952)*. Atena. Jyväskylä 1997.
- Leskinen, Jari: *Vaiettu Suomen silta. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930–1939*. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki, 1997.
- Linkomies, Edvin: *Vaikea aika. Suomen pääministerinä sotavuosina 1943-44*. Otava. Helsinki, 1970.
- Lukkari, Matti: *Viron itsenäistyminen. Kerran me voitamme kuitenkin*. Otava. Keuruu, 1996.
- Luts, Alfred: *Rügemendi ülemast*. Põhjala tähistel 16/1985, 20–21.
- Mang, Harald: *Esimeses paadis*. Põhjala tähistel 6/1962, 22–23.
- Marandi, Rein: *Viron vapaaehtoiset historian valossa*. Põhjala tähistel 19/1993, erillinen suomenkielinen numero, 4–9.
- Maailmanhistorian Pikkujättiläinen*. WSOY. Porvoo, 1990. 2. painos.
- Mutanen, Jorma: *Jalkaväkirykmentti 200. Virolaisten vapaaehtoisten historiikki Suomessa ja kotimaassa toisen maailmansodan aikana*. Lions Club Luumäki. Joensuu, 1991.
- Mutanen, Pekka: *Vaiennetut sotilaat*. Ajatus. Painettu Ruotsissa, 1999.
- Myllyniemi, Seppo: *Suomi sodassa 1939–1945*. Otava. Keuruu, 1982.
- Nevalainen, Pekka: *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Otava. Keuruu, 1990.
- Niitemaa, Vilho: *Baltian historia. Historian ystävain liitto*. Historiallinen kirjasto XVI. WSOY. Porvoo, 1959.
- Nilsson, Orvar: *Rikssvenska frivilliga i fortsättningskriget*. Teoksessa *Finland i krig 1940–1944*. Andra delen. Schildts förlags Ab. Jyväskylä, 2000.

- Nurminen, Sylvia: *Veljeskansan vapaaehtoiset*. Karisto. Hämeenlinna, 1996.
- Oja, Hannes: *Kapten Karl Talpak. Tähiseid tema 60. eluaastal*. Põhjala tähistel 9/1965, 4–5.
- Oras, Ants: *Viron kohtalonvuodet*. Gummerus. Jyväskylä, 1959.
- Pekomäe, Vello: *Soomes ohvitserikoolis*. Põhjala tähistel 6/1962, 15–20.
- Peltovuori, Risto: *Sankarikansa ja kavaltajat. Suomi kolmannen valtakunnan lehdistössä 1940–1944*. SKS. Helsinki, 2000.
- Polvinen, Tuomo: *Barbarossasta Teheraniin. Suomi kansainvälisessä politiikassa 1941–1947*. WSOY. Porvoo, 1971.
- Raun, Toivo U.: *Viron historia*. Otava. Keuruu, 1989.
- Raunio, Ari: *Suhteet Saksaan – aseveljeys*. Teossarjassa *Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat. Rintamalla*. Weiling+Göös. Porvoo, 2002.
- Richly, Gábor: *Unkari ja Suomen talvisota*. Sotahistoriallinen aikakauskirja 15/1996.
- Roiko-Jokela, Heikki: *Yli Suomenlahden – kohtalona Suomi. Toinen maailmansota suhteiden käännekohtana*. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela toim.: *Virallista politiikkaa, epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991*. Atena Kustannus, Jyväskylä 1997. (1997a)
- Roiko-Jokela, Heikki: *Heimotyötä ja virolaissympatioita*. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela & Heikki Seppänen toim.: *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (1899–1952)*. Atena. Jyväskylä 1997. (1997b)
- Rumvolt, Voldemar: *Nuoruuteni Siperiassa. Jäätä ja piikkilankoja*. Kirjayhtymä. Jyväskylä, 1994.
- Siniveli: *Viro taistelee vapaudestaan. Vuosi 1944 tuntemattoman todistajan silmin*. Alea-kirja. Jyväskylä, 1985.
- Suomi, Juhani: *Kekkonen. Urho Kekkonen 1936–1944. Myrrysmies*. Otava. Keuruu, 1986. 2. painos.
- Susi, Heino: *Laulu Suomenpoikien*. Tammi. Hämeenlinna, 1994.
- Syrjä, Pentti: *Isänmaattomat. Heimosoturit jatkosodassa 1941–1944*. WSOY. Juva, 1991.
- Särkiö, Hannu: *Sodanjohtaja*. Teoksessa *Mannerheim – sotilas ja ihminen*. Yliopistopaino. Helsinki, 1992
- Talpak, Karl: *Mälestusi eesti vabatahtlike rügemendi JR 200 saamisest*. Põhjala tähistel 1/1956, 3–8.
- Talpak, Karl: *Võitlused Soomes ja Eestis. Mälestusi eesti rügemendi asutamisest*. Teoksessa *Eesti riik ja rahvas teises maailmasõjas X*. Stockholm, 1962, 9.

- Talpak, Karl: *Harald Vellnerit mälestades*. Põhjala tähistel 13/1971, 7.
- Talpak, Karl: *Abi, mida ei palutud*. Põhjala tähistel 16/1985, 1–6.
- Talve, Ilmar: *Juhansonin matkat*. Karisto. Hämeenlinna, 1961.
- Terras, Aleksander: *Soomes Päämajas 1944*. Põhjala tähistel 22/1995, 13–19.
- Torvinen, Taimi: *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*. Otava. Keuruu, 1984.
- Tõrmaküla, Ignas: *Isamaa jääb*. Põhjala tähistel /1964.
- Tuompo, W.E.: *Päiväkirjani Päämajasta 1941–1944*. WSOY. Porvoo 1969. 2. painos.
- Turtola, Martti: *Ulkomaiset vapaaehtoiset jatkosodassa*. Teossarjassa *Suomi 85. Itsenäisyyden puolustajat. Rintamalla*. Weiling + Göös. Porvoo, 2002.
- Tuuli, Erkki: *Inkeriläisten vaellus. Inkeriläisen väestön siirto 1941–1945*. WSOY. Juva, 1988.
- Uustalu, Evald: *Kahekümnendal aastapäeval*. Põhjala tähistel 9/1965.
- Uustalu, Evald: *For freedom only. The Story of Estonian Volunteers in the Finnish Wars of 1940–1944*. Soomepoiste Klubi Torontos. Toronto, 1977.
- Uustalu, Evald: *Esimese aasta lõikus*. Põhjala tähistel 15/1981, 41–42.
- Uustalu, Evald & Moora, Rein: *Soomepoisid. Ülevaade eesti vabatahtlike liikumisest ning sõjateest Soomes ja kodumaal Teise maailmasõja päevil*. 2., tarkistettu painos. Kirjastus Olion. Tallinna, 1993. (1. painos Soomepoiste Klubi Torontos, JR 200 Sõprusühing Stokholmis ja JR 200 Koondis Göteborgis. Göteborg, 1973.)
- Valdmaa, Kalju: *Matka Suomeen*. Põhjala tähistel 19/1993, 21–24.
- Varik, Arnold: *Tagasihoidlik talumees*. Põhjala tähistel 9/1965, 5–6.
- Warma, Aleksander: *Lähettiläänä Suomessa 1939–1944. Muistiinpanoja ja dokumentteja diplomaatin taipaleelta*. Otava. Keuruu, 1973.
- Vellner, Harald: *JR 200 sünnist*. Põhjala tähistel 8/1964, 20–21.
- Viirlaid, Arved: *Ristitömät haudat*. Karisto. Hämeenlinna, 1968.
- Vilkuna, Kustaa: *Sanan valvonta – sensuuri 1939–1944*. Otava. Keuruu, 1962.
- Wirtanen, Atos toim.: *Salaiset keskustelut. Eduskunnan suljettujen keskustelujen pöytäkirjat 1939–1944*. Lahti 1967.
- Zetterberg, Seppo (toim.): *Viro. Historia, kansa, kulttuuri*. SKS. Jyväskylä, 1995.

LIITTEET

LIITE 1 Päämajan vapaaehtoistoimiston esitys Komentoosikunnan päällikölle 13.4.1943 eestiläisen vapaaehtoiskomppanian perustamiseksi⁴⁰³

”13.4.1943

1535/4a sal.

3/MI/ELL

eestiläisten vapaaehtoiskomppanian perustamista.

PM:n Vap.eht.tston kirj.n:o 1262/4a sal./2.4.43,n:o 1268/4a sal./3.4.43,n:o 1398/lh sal./9.4.43,n:o 1413/lh sal./10.4.43, n:o 1446/lh sal./12.4.43 ja n:o 1534/4a sal./13.4.43.

Komentoosikunnan Päällikölle

Puolustusvoimissamme palvelee tätänykyä 82 eestiläistä vapaaehtoista, joista 7 upseeria, 14 aliupseeria ja 61 miestä. Mainituista vapaaehtoisista palvelee III/Jr 47/KanR:ssä 1 upseeria, 3 aliupseeria ja 45 miestä.

PM:n Vapaaehtoistoimiston yllemerkityissä kirjelmissä olen esittänyt, että puolustusvoimaimme palvelukseen otettaisiin Eestin entisen vakinaisen väen kapteeni Karl-Edvard T a l p a k (kapteenina), 3 eestiläistä lipnik’iä (upseerikokelaina) sekä heidän ohellaan vapaaehtoisiksi tarjoutuneet 2 aliupseeria ja 16 miestä. Vapaaehtoisiksi ilmoittautuneita eestiläisiä, joiden anomuksia ei vielä ole lähetetty ratkaistaviksi, on edellämainittujen lisäksi tällä hetkellä 4 lipnik’iä, 1 upseerikokelas (aspirant nooremseersant) ja 36 miestä, joten III/JR 47:ssä jo palvelevia ja vapaaehtoisiksi tarjoutuneita eestiläisiä on yhteensä

1 kapteeni

1 vänrikki

7 lipnik’iä

1 upseerikokelas

5 aliupseeria ja

97 miestä.

Koska on luultavaa, että eestiläisiä vapaaehtoistarjokkaita tulee lähiaikoina edelleenkin olemaan varsin runsaasti, esitän harkittavaksi, olisiko ryhdyttävä toimenpiteisiin erikoisen eestiläisen vapaaehtoiskomppanian perustamiseksi. Esitän, että perustettava eestiläinen vapaaehtoiskomppania liitettäisiin III/JR 47:än jossa eestiläisiä vapaaehtoisia jo on

runsaan joukkueen verran ja jonka komentajalla, majuri C. Gripenbergillä jo on melko pitkäaikainen kokemus eestiläisistä vapaaehtoisista, ja että komppanian päälliköksi ainakin toistaiseksi määrättäisiin e.m. eestiläinen kapteeni Talpak. Perustettavaksi esittämäni yksikön aliupseeritarpeen esitän ratkaistavaksi siten, että palvelukseen tarjoutuneet eestiläiset lipnik'it otettaisiin palvelukseen upseerikokelaina, mikä menettelytapa samalla myöskin olisi johdonmukaisin, kun ottaa huomioon, että kahta suomalaista nuoremman upseerin arvoastetta vastaa kolme eestiläistä (leitnant, noorem leitnant ja lipnik). Lisäksi ilmoitan, että III/JR 47:ssä palvelevien ja palvelukseen pyrkivien joukossa on useita miehiä, jotka oman ilmoituksensa mukaan ovat aliupseereita, mutta jotka, syystä etteivät he ole voineet esittää mitään todisteita saavuttamistaan aliupseerinarvoista, Vapaaehtoistoimiston soveltaman käytännön mukaisesti on otettu tai tultaisiin ottamaan palvelukseen sotamiehinä.

Niiden tarjokkaiden suhteen, joiden sotilaallinen koulutus on vaillinainen, esitän noudatettavaksi Vapaaehtoistoimiston kirjelmässä n:o 3710/43.9.42 viiden eestiläisen kohdalta esittämäni menettelytapaa, jonka esityksen PM:n Järjestelyosasto kirjelmällään n:o 3268/Järj.3.sal./24.9.43 hyväksyi ja jota hyväksymistä majuri Viljasalo, 15.9.42 tekemäni puhelintiedustelun johdosta, ilmoitti voitavan pitää periaatteellisena ratkaisuna muihinkin vaillinaisesti koulutettuihin eestiläisiin vapaaehtoisiiin nähden. Mainittu menettelytapa perustui, kuten m.m. PM:n Vapaaehtoistoimiston kirjelmässä n:o 1262/4a sal./2.4.43 olen ilmoittanut, III/JR 47:n Komentajan, majuri C. Gripenbergin elokuussa 1942 minulle tekemään esitykseen, että hän – sen johdosta, että oli oppinut tuntemaan kaikki vapaaehtoiset eestiläisensä erittäin hyväiksi sotilaiksi – ottaa huolehtiakseen vapaaehtoisten koulutuksesta komentamassaan pataljoonassa. Eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista on keskimäärin puolet sellaisia, jotka eivät olet suorittaneet asevelvollisuutta vakinaisessa väessä. Näistä on kuitenkin valtaosa saanut sotilaallista koulutusta kouluissa ja Eestin Suojeluskunnissa, minkä lisäksi monet ovat saaneet suoranaista sotakokemusta sissitoimintaan tai muunlaisiin sotatoimiin eestiläisissä vapaajoukoissa osallistumalla. – Eestin oppikoulujen (= keskkool) sotilaallisen koulutuksen, jota annettiin viiden vuoden aikana yhteensä 522 tuntia, joka vastaa 74:ä 7-tuntista harjoituspäivää, lisänä vielä vapaaehtoiset ampumaharjoitukset, katsottiin Eestissä vastaavan tavallista alokaskoulutusta.

Päämajan Vapaaehtoistoimiston päällikkö

Majuri Erik Lönnroth (allekirjoitus)

Toimistoupseeri Kapteeni M. Inkinen (allekirjoitus)

---

⁴⁰³ Majuri Lönnrothin kirje 13.4.1943 Komentoesikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. N:o 1262/4 a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SARk.

Päämajan vapaaehtoistoimisto v. 1943-1944	
Alistussuhde sotilaallisissa asioissa:	Alistussuhde poliittis-kalifornollisissa asioissa:
Puolustusvoimien ylipäällikkö Päämajan yleisesikunta	Marsalkka Mannerheim Yleisesikuntapäällikkö Erik Heinrichs
Kormentoesikunta	Kenraaliluutnantti W. Tuompo
Vapaaehtoistoimisto	Johtaja majuri Erik Lönnroth Johtajan apulainen kapteeni Mauno Inkinen Toimipaikka Helsinki Perustettu heinäkuussa 1941 Lakkauteen 20.11.1944 Toimeenkuva: Suojeluskuntapiirin esikunnan tekivät vapaaehtoisten osalta. Sen lisäksi vapaaehtoisten värväys, ulkomaille perustettujen toimistojen työskentelyn ohjaaminen sekä palvelussopimusten allekirjoittaminen.

⁴⁰⁴ Inkisen, 1966, 22–23 ja Kaimion, 1994, 277, mukaan.

LIITE 3: Virolaisten vapaaehtoisten saapumismäärien kehityspiirteitä¹

Ajankohta	Hakemuksen jättäneitä/ hyväksytyjä ²	Vallilan pataljoona /JR 200 ³	Molemmat ryhmät yhteensä ⁴
Ennen 14.3.1943		17	
2. huhtikuuta 1943	36		
13. huhtikuuta 1943	15	49	82
huhtikuun loppu 1943	(noin) 100		
kesäkuun puoliväli 1943	337	332	
15. elokuuta 1943		439	
30. marraskuuta 1943		1327	1800
26. helmikuuta 1944		2058 ⁵	
kesäkuun puoliväli 1944		2658	

Lähteet: Majuri Lönnrothin kirje 2.4.1943 Komentoiesikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoistarjokkaista. N:o 1262/4 a sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3, SARk; Ise, 1990; Vöitupüha Kannaxsel 1943 -julkaisun tiedot teoksessa Uustalu & Moora, 1993, 50; Ulkomaalaiset vapaaehtoiset 15.8.1943, vahvuus- ja sijoitusilmoitus n:o 43; Vapaaehtoistoimiston kansio 6558/4. SARk; Inkinen, 1970, 5–6, 8.

¹ Huom. Virhetiedon estämiseksi taulukossa näkyvät vain käytetyistä lähteistä kulloinkin ilmenevät luvut. Vaikeuksia tilastoinnissa tuottaa, että vapaaehtoisten lukumäärästä puhuttaessa siihen lasketaan toisinaan III/JR 47:n tai JR 200:n vahvuuksien lisäksi merivoimissa tai muissa yksiköissä palvelleet, toisinaan vain jalkaväki. Tältä osin on hyväksytty vain yksiselitteiset tiedonannot. Samasta syystä muita yksiköitä ei ole esitetty.

² Sarakkeessa on huomioitu tiedot hakemuksen jättäneistä tai jo hyväksytyistä, jotka eivät vielä ole yksiköissä. Etenkin keväällä 1943 virolaisten hylkäysprosentti oli hyvin pieni, joten lukuja voi vertailla keskenään.

³ III/JR 47:n vahvuus, sen sekä 18. divisioonan alaisten koulutusyksiköiden vahvuudet syksyllä 1943 sekä JR 200:n vahvuus.

⁴ Puolustusvoimien palveluksessa olleet ja sinne pyrkineet tai hyväksytyt yhteensä, milloin sellainen luku on esitetty.

⁵ JR 200:n vahvuuksiin sisältyy yksikössä virolaisten rinnalla työskennellyt suomalainen päällystö sekä toimistohenkilökunta.

LIITE 4 Virolaisten vapaaehtoisten kirje ministeri Alexander Warmalle 21. lokakuuta 1943⁴⁰⁵

”Korkeasti kunnioitettu Hra Ministeri A. Warma.

Sodan ja maailmanpoliittisten tapahtumien nopea kehitys velvoittaa Suomen armeijassa palvelevia virolaisia vapaaehtoisia ilmoittamaan Teille, Herra Ministeri, Viron Tasavallan täysivaltaisena lähettiläänä Suomessa seuraavan vakaumuksemme:

- 1) Meidän taistelumme päämääränä on itsenäisen ja demokraattisen Viron tasavallan palauttaminen.
- 2) Me toivomme, että kansamme kaikki myönteiset voimat valjastettaisiin täyttämään kotimaamme vapauttamisen suurta tehtävää.
- 3) Me olemme joka hetki valmiit aseellisesti puolustamaan Viron kansan etuja.
- 4) Me emme suostu toimimaan yhteistyössä bolshevistisen SNTL:n emmekä kansallissosialistisen Saksan kanssa, sillä näiden valtioiden ideologiset perusteet ja tähänastinen toiminta ovat syvästi ristiriidassa Viron kansa demokraattisten vakaumusten ja elintärkeiden etujen kanssa.
- 5) Me uskomme virolaisten vapaaehtoisten poliittisen edustamisen mainituissa kysymyksissä ainoastaan Viron Tasavallan laillisille edustajille.

Vakuutamme Teille, Herra Ministeri, täydellistä kunnioitustamme.”

(virolaisten upseerien allekirjoitukset)

---

⁴⁰⁵ Asiakirja saatekirjeineen on julkaistu teoksessa Warma, 1973, 224.

”*Viron Tasavallan Kansalliskomitea*, joka toimii ylimmän valtiovallan haltijana siihen saakka, kunnes Viron Tasavallan perustuslailliset elimet ryhtyvät toimimaan, ilmoittaa täten ryhtyneensä johtamaan ja järjestämään Viron kansan olemassaolontaistelua valtiollisen itsenäisyyden sekä kansalaisten oikeuksien ja vapauksien puolustamiseksi.

Tämän taistelun menestyksellistä toteuttamista varten Kansalliskomitea antaa seuraavat määräykset:

1. Kommunistiset joukkiot ovat tunkeutuneet maahamme saattaen sekä koko kansan että sen jokaisen yksityisen jäsenen vakavaan vaaraan.

Suvereeni kansa puolustaa itseään, olkoonpa taistelu kuinka raskas tahansa. Viron kohtalo ratkeaa lopullisesti rauhankonferenssissa, mutta meitä ei oteta riittävästi huomioon, elleimme ole itse kädessä taistelleet tulevaisuutemme puolesta.

Virolainen rintamasotilas on oikealla tiellä. Seuraamme ylpeinä hänen taisteluaan. Hän on kaikkina aikoina virolaisuutta puolustaneiden taistelijoiden täysiarvoinen seuraaja.

Taistelevaa rintamasotilasta me emme saa jättää yksin. Hänen taisteluaan tulee jatkaa. Tästä seuraa kategorinen käsky: *kaikki joita kutsutaan aseisiin, astukoot empimättä täyttämään tehtäviään toisten taistelijoiden rinnalla, sillä nyt on alkanut taistelu Viron olemassaolosta ja itsenäisyydestä.*

Rintamakarkureita älköön joukossamme olko. Myös metsäveljien, jotka tähän saakka ovat pysyttäytyneet sivussa, koska taistelun poliittinen päämäärä oli epäselvä, tulee liittyä taistelijoiden riveihin, niin pian kuin miehitysviranomaiset antavat vakuutuksen, ettei heitä rangaista tähänastisen syrjäänvetäytymisen vuoksi.

2. Vihollinen lähestyy aikomuksenaan tuhota meidät. Se käyttää kuitenkin propagandassaan kauniita sanoja ja ennen kuulumatonta julkeutta: bolševikit tekeytyvät kansallismielisiksi, puhuvat meidän pyhästä lipustamme, laulavat isänmaallisia laulujamme, jopa kansallislauluamme. Tämä propaganda ei saa vastakaikua Viron kansan keskuudessa; murhamiesten teot ovat vielä liian tuoreina jokaisen mielessä. Älköön joukostamme vastaisuudessakaan löytykö herkkäuskoisia, jotka antaisivat provosoida itseään ajattelemattomiin tekoihin, väkivaltaisuuksiin jne., niin kauan kuin miehitysjoukot taistelevat meidän kanssamme yhteistä vihollista vastaan.

3. Käynnissä oleva sota on kärjistäen tuonut esiin erilaisia maailmankatsomuksia, joita yritetään tyrkyttää meidänkin kansallemme sekä voimakeinoin että hellittämättömän

---

⁴⁰⁶ Oheinen teksti on Martti Rauhalan suomennos teoksessa Warma, 1973, 241.

propagandan avulla. Sekä kommunismi että kansallissosialismi ovat vieraita meille virolaisille. Kansalliskomitea pitää silmämääränään vain Viron maan ja kansan etua. Olkoon se jokaisen virolaisen johtoajatukseksi hänen työssään ja taistelussaan.

4. Kotirintaman miehitysviranomaisten palveluksessa olevat virolaiset, direktorioiden ja muiden virastojen virkailijat, muistakaa, että te olette Viron Tasavallan kansalaisia. Teidän velvollisuutenne on toimia kaikin tavoin Viron Tasavallan etujen mukaisesti. Älkää avustako miehitysviranomaisia kansallismielisten, Kansalliskomitean avustajien ja emigranttien omaisten jäljittämässä ja vainoamisessa. Tietäkää, että he ovat kansamme parhaita poikia ja tyttäriä, jotka taistelevat Viron kansan suurimman kaipauksen kohteen, Viron itsenäisyyden puolesta bolševikkien veristä terroria ja natsismin väkivaltaa vastaan.

5. Vieras miehitysvalta hallitsee tällä hetkellä maataamme. Viron Kansalliskomitea joutuu toimimaan maan alla. Sen takia, kansalaiset, levittäkää Kansalliskomitean vetoa- ja määräyksiä, jotta ne tulisivat laajempien kansanjoukkojen tietoon.

VIRON TASAVALLAN KANSALLISKOMITEA

1. elokuuta 1944.”

LIITE 6 Päämajan järjestelyosaston kirje 18.9.1943 virolaisten vapaaehtoisten sijoittamisesta puolustusvoimiin⁴⁰⁷

”PÄÄMAJA

18.9.1943

Järjestelyosasto

10 ET-K/NN

N:o 1673/Lkp.sal.

Koskee: virolaisten vapaaehtoisten sijoittamista puolustusvoimiin.

1019

10.Kpk.

Puolustusvoimiimme pyrkivien virolaisten vapaaehtoisten sijoittamisesta määrätään seuraavaa:

1. Päämajan vapaaehtoistoimiston toimesta on kaikki puolustusvoimiimme pyrkivät virolaiset vapaaehtoiset, jotka hyväksytään vapaaehtoiseen palvelukseen ja ovat saaneet rintamaoloihin vaadittavan sotilaskoulutuksen, lähetettävä Kannaksen Ryhmän alaiseen III/JR 47:ään. Sellaiset, jotka ovat koulutuksen tarpeessa, on lähetettävä 1.10.43 alkaen Kotijoukkojen alaiseen Jv.Koul.K 5:een, Kouvolaan.
2. Kannaksen Ryhmän on huolehdittava siitä, että mikäli III/JR 47 tulee virolaisten vapaaehtoisten sinne siirron johdosta ylivahvuisiksi, niin aina ylitystä vastaava määrä suomalaisia reserviläisiä sijoitetaan Kannaksen Ryhmän muihin vanhennettuihin jalkaväkijoukkoihin. Heti, kun III/JR 47:än tulee ylivahvuutta eikä siellä enää ole poissierrettävää suomalaista henkilöstöä, on Kannaksen Ryhmän ilmoitettava asiasta Päämajan Järjestelyosastolle, jotta voitaisiin ryhtyä perustamaan uusia yksiköitä Päämajan erikseen laatiman suunnitelman mukaisesti.
3. Kotijoukkojen Esikunnan toimesta on perustettava Jv.Koul. K 5:n yhteyteen Kouvolaan koulutuskomppania niitä virolaisia vapaaehtoisia varten, jotka Päämajan vapaaehtoistoimisto sinne lähettää. Mitään vakiovahvuutta ei voida yksiköille määrätä, mutta pitää sen pystyä tarpeen vaatiessa toistaiseksi

---

⁴⁰⁷ Päämajan järjestelyosaston käskykirje 18.9.1943 virolaisten vapaaehtoisten sijoittamisesta puolustusvoimiin. N:o 1673/Lkp.sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6558/4. Sark.

vastaanottamaan 100-300 miestä. Tarpeellisen kaaderihenkilöstön hankkii Kotijoukkojen esikunta yhteistoiminnassa Päämajan Komento-osaston kanssa, huomioon ottaen, että ainakin osan on oltava vironkielen taitoista. Komppanian on oltava vastaanottovalmiina 1.10.43 alkaen. Henkilöstön vastaanoton yksityiskohdista on sovittava tarkemmin Päämajan vapaaehtoistoimiston kanssa.

Koulutettavan henkilöstön tultua kulloinkin lähetyskelpoiseksi kenttäarmeijaan, on Kotijoukkojen esikunnan tehtävä siitä siirtoesitys Päämajan Järjestelyosastolle.

Tässä käsketyt toimenpiteet määrätään suoritettavaksi huomiota herättämättä.

YLEISESIKUNNAN PÄÄLLIKKÖ

Jalkaväenkenraali merk. R. Heinrichs

(allekirjoitus)

Järjestelyosaston päällikkö Eversti U. Tähtinen”

(allekirjoitus)

LIITE 7 Käsky koulutuskeskuksen perustamiseksi virolaisia vapaaehtoisia varten
18. divisioonan koulutuskeskuksen sotapäiväkirjassa 12. 9. 1943⁴⁰⁸

”12.9.43 Saapui Divisioonan Käsky Koulutuskeskuksen perustamisesta virolaisia varten Käkösenpäähän.

Käskyssä määrättiin m.m.:

”1. 18. D:n Koulutuskeskus virolaisia varten perustetaan Käkösenpäähän 15.9.43 mennessä ollen se kaikissa suhteissa suoraan DE:n alainen.

Koulutuskeskuksen päälliköksi määrään ratsumestari L. Orlamon III/JR 47:stä, toimien hän samalla virolaisista muodostettavan Koulutusosaston päällikkönä.

2. Koulutuskeskuksen tarkoituksena on antaa kesäkuussa ja sen jälkeen saapuneille virolaisvapaaehtoisille aluksi n. 2 kk kestävä yleissotilaallinen koulutus, jonka jälkeen koulutus jakaantuu kiv.-, kk.- ja pst.tykkikoulutushaaroihin kestäen n. 15.1.44 asti, jolloin osaston on viimeistään oltava valmis siirtymään eteen tst.kokemuksen saamiseksi.

1.11.43 liitetään Koulutuskeskukseen n. 50 virolaista käsittävä aliupseerikurssi, jolle oppilaat valitaan 17.9.43 alkaen etulinjapalvelusta suorittavien joukosta ja Koulutuskeskuksessa toimineista au-arvoa omaamattomista ryhmänjohtajista.

Myöhemmin tullaan Koulutuskeskukseen mahdollisesti liittämään upseerikurssi, jolle oppilaat valitaan parhaiten edistyneiden ja taistelussa kyvykkäiksi osoittautuneiden virolaisten joukosta.

4. Koulutusosasto jakautuu 6–8 joukkueeseen, joiden johtajina toimivat virolaiset upseerit tai ”lipnikit”. Joukkueenjohtajan apulaisina toimivat rinnakkain suomalainen ja virolainen joukkuealiupseeri, ryhmänjohtajiksi on määrättävä virolaisia aliupseereita sekä 16 kyvykkäimmäksi osoittautunutta huhti-toukokuussa palvelukseen astunutta virolaista sotamiestä.

Koulutuksen valvojiksi ja Koul.upseereiksi saa osaston päällikkö käytettäväkseen 5 suomalaista upseeria, jotka tarpeen tullen voivat tilapäisesti toimia myös joukkueenjohtajina.

Kurssin vääpelin rinnalle on asetettava virolainen aliupseeri.

---

⁴⁰⁸ Divisioonankomentaja A. Pajarin ja esikuntapäällikkö K. Loimun Käsky koulutuskeskuksen perustamiseksi virolaisia vapaaehtoisia varten. 18. Div. koulutuskeskus./Koulut. JR 200:n spk 12.9.1943. SARk.

Toimitushenkilöstöksi komentavat jK.osastot keskuksen käytettäväksi sekä aliupseereita että miehistöä, mutta tulee näiden tilalle ryhtyä alun perin kouluttamaan virolaista henkilökuntaa niin, että suomalainen toimitushenkilökunta voidaan viimeistään 15.10.43 vapauttaa tehtävästään ja komentaa takaisin osastoihinsa.

7. Koulutuskeskuksen peitenumerona on 3460.

9. Koulutuskeskuksen toiminta aloitettava 15.9.43.

10. Opetuskieli kaikissa virolaisissa osastoissa ja kursseilla on pyrittävä järjestämään mahdollisuuksien mukaan vironkieliseksi. Komentokielenä on suomi ao. ohjesääntöjen edellyttämällä tavalla.

11. Koska kysymys on riveissämme palvelevien heimoveljijemme koulutuksesta, on Koulutuskeskus ja sen toiminta pyrittävä järjestämään hyvin ja tuloksia tuottavaksi. Erikoisesti alleviivaan koulutuksessa huomioitavaksi oikean käsittelytavan tärkeyttä ja psykologisten tekijäin huomioimista.

Divisioonan Komentaja:

Kenraalimajuri merk. A. O. Pajari

Esikuntapäällikkö v.s.:

Majuri K. Loimu' ”

LIITE 8 Harald Vellnerin muistio virolaisten vapaaehtoisten koulutuksen järjestämiseksi 15.10.1943⁴⁰⁹

”Päämajan Vapaaehtoistoimistolle.

Suomen armeijassa palvelevia eestiläisiä vapaaehtoisia koskevissa kysymyksissä on minulla kunnia esittää Päämajan Vapaaehtoistoimistolle seuraavat eestiläiset näkökohdat:

Ajatus eestiläisten vapaaehtoisjoukon muodostamisesta Suomen armeijaan syntyi jo v. 1939 Suomen talvisodan aikana. Vapaaehtoisten suuremmissa määrin Suomeen ohjaamista vaikeutti silloinen poliittinen tilanne Eestissä. V. 1940 taas vaikeuttivat ajatuksen toteuttamista välirauhan aikaiset olot Suomessa.

V. 1941, kun Saksan ja Venäjän välinen sota syttyi, oli Eestissä alussa vallitsevana mielipide, että saksalaiset sallisivat eestiläisten muodostaa oman kansallisen armeijan. Armeijan luomiseksi tehtiin jo neuvostovallan aikana suuria ponnistuksia. Mutta kun ilmeni, että Saksalla ei ollut poliittisista syistä halua Eestin kansallisen armeijan muodostamiseen ja eestiläiset vapaaehtoisjoukot sitä paitsi sijoitettiin hajalle pitkin itärintamaa ilmeisellä tarkoituksella hajoittaa ne voimat, joista olojen muuttuessa olisi voinut syntyä Eestin kansallinen armeija, tuli ajatus Suomen armeijassa kehittyvästä kansallisesta eestiläisestä joukko-osastosta uudelleen ajankohtaiseksi. Tässä tarkoituksessa alkoi v. 1943 ensimmäisellä puoliskolla virrata salaa Suomeen asevelvollisuusikäisiä, varsinkin sivistyneitä ja itsetietoisia kansallismielisiä nuoria miehiä.

V. 1943 js myös aikaisemmin vapaaehtoisesti Suomen armeijaan liittyneet eestiläiset vapaaehtoiset ovat valtaosalta tulleet Suomeen sinä toivossa, että Suomen valtio, pitäen arvossa ja ymmärtäen Eestin kansan itsenäisyystaistelua ja Eestin kansan vaikeata tilannetta, avustaa niin paljon kuin Suomen poliittinen tilanne sallii Eestin tulevan armeijan ytimen muodostamista. Se, että lyhyen ajan kuluessa mitä vaikeimmissa olosuhteissa huomattava määrä nuoria eestiläisiä miehiä on tullut Suomeen ja vapaaehtoisesti liittynyt Suomen armeijaan, todistaa Eestin kansan luottamusta Suomeen ja toivetta sen avusta. Sitä paitsi on eestiläisillä vapaaehtoisilla luja tahto käyttää Suomen armeijassa vietetty aika läheisten siteiden solmimisen Suomen kansan ja maan kanssa vakuuttuneina siitä, että tuleva Eestin armeija tulee olemaan läheisemmässä kosketuksessa Suomen armeijan kanssa kuin aikaisemmin.

---

⁴⁰⁹ Harald Vellnerin kirje Päämajan vapaaehtoistoimistolle 15.10.1943 (jäljennös). Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

Edelläesitettyyn nojaten rohkenen esittää, että eestiläisten vapaaehtoisten koulutuksessa heidän myöhempää mahdollista toimintaansa silmälläpitäen, mikäli mahdollista, otettaisiin huomioon seuraavat toivomukset:

- 1) koulutuksessa olisi tarpeellista valmentaa kelvollinen aines tulevan Eestin armeijan pysyväiseksi osaksi, ja sitä varten olisi palveluksessa kunnostautuneille eestiläisille vapaaehtoisille annettava mahdollisuus valmistautua upseereiksi ja aliupseereiksi kaikissa aselajeissa;
- 2) koska ei ole mahdotonta, että bolshevikit voivat vielä kerran tunkeutua Eestiin, olisi vapaaehtoisten koulutuksessa pantava erikoista painoa sissisotatekniikkaan ja –taktiikkaan;
- 3) koulutuksessa olisi pyrittävä käyttämään hyväksi Eestin entiseen armeijaan kuuluneiden vapaaehtoisten tietoja, soveltamalla koulutusta Eestin maastoon ja oloihin;
- 4) Suomen armeijan ja tulevan Eestin armeijan välisen läheisen kosketuksen luomista varten olisi tarpeellista, että eestiläisille vapaaehtoisille tehtäisiin mahdolliseksi saada monipuolinen kuva Suomen maasta ja kansasta, jota varten olisi pantava enemmän painoa suomen kielen opettamiseen ja Suomen oloihin tutustumiseen;
- 5) vapaaehtoisten yhteenliittämistä varten olisi yhteinen tunnusmerkki, jota käytetään vasemmassa hihassa, tarpeen (liitteenä luonnos).

Kiinteän yhteyden luomiseksi vapaaehtoisten ja Suomessa oleskelevien eestiläisten välille sekä vapaaehtoisliikkeen positiivisen kehityksen turvaamiseksi olisi toivottava, että Suomessa oleskelevien eestiläisten, jotka tähän asti ovat yksityisesti olleet kosketuksissa vapaaehtoisten kanssa, sallittaisiin muodostaa (kolmijäseninen) toimikunta, joka olisi yhteistyössä Vapaaehtoistoimiston kanssa.

Helsingissä 15.10.1943

(allekirjoitus)

H. Vellner

Läh.os. Harald Vellner, Armfeldtintie 14, as. 5.”

”PÄÄMAJAN VAPAAEHTOISTOIMISTO

KD N:o 5901/4a/sal.

Helsinki 30.11.1943

Koskee: eestiläisiä vapaaehtoisia

3/MI/KLL

Liittyy: alote.

Komentoosikunnan Päällikölle.

Jalkaväkeen määrätyt eestiläiset vapaaehtoiset sijoitettiin aikaisemmin III/JR 47:än, jossa heidät pataljoonan ollessa levossa koulutettiin täydennyskelpoisiksi. Menettelytapa muutettiin kuitenkin PM:n Järjestelyosaston kirjelmän n:o 1673/1.kp.sal./18.9.43 johdosta sellaiseksi, että aikaisemmin sotilaskoulutuksen saaneet on 1.10.43 lähtien lähetetty 18 D/Kan.R:än, missä heidät lyhyehkön suomalaisen koulutuksen jälkeen välittömästi 18 DE:n alaisessa, nimenomaan eestiläisiä vapaaehtoisia varten perustetussa koulutuskeskuksessa, on määrätty III/JR 47:än. Tällä hetkellä on 18D:n koulutuskeskukseen määrättyjä eestiläisiä vapaaehtoisia kaikkiaan 4 + 33 + 333. Näistä toimivat kaikki upseerit ja suurin osa aliupseereista apukouluttajina. Koulutusta johtavat suomalaiset upseerit, joilla on apuna suomalaisia aliupseereita.

III/JR 47:än määrättyjä eestiläisiä vapaaehtoisia on tällä hetkellä kaikkiaan 10 + 33 + 472, joista upseerit toimivat suomalaiset päällystön apulaisina.

Sotilaskoulutusta vailla olevat eestiläiset vapaaehtoiset lähetettiin 1.10.43 lähtien aluksi Jv.Koul.K. 5:een Kouvolaan. Sen jälkeen kun viimeksi mainitussa koulutuskeskuksessa olleet eestiläiset vapaaehtoiset siirrettiin Jv. Koul.K. 25:een Nurmekseen, on PM:n Vapaaehtoistoimisto 26.10.43 lähtien lähettänyt myöhemmin tulleet tulokkaat myöskin Jv.Koul.K. 25:een, jossa koulutettavia eestiläisiä vapaaehtoisia on tällä hetkellä kaikkiaan 512, minkä lisäksi sinne on PM:n Komentoosaston määräyksestä sijoitettu 6 upseeria, 1 sotilasvirkamies (valistusupseeri) sekä 3 aliupseeria, jotka kaikki toimivat suomalaisen päällystön apulaisina.

Saatuani PM:n kirjelmällä n:o 3864/Kom.2/4a/sal./17.11.43 luvan suorittaa Vapaaehtoistoimiston toimistoupseeri kapteeni M. Inkinen mukanaan matkan Kan.RE:n alaisten eestiläisten vapaaehtoisuudostelmien sijoituspaikkoihin sekä Jv.Koul.K. 25:een Nurmekseen, joka matka suoritettiin 22–27.11.43 välisenä aikana,

---

⁴¹⁰ Päämajan vapaaehtoistoimiston kirjelmä 30.11.1943 Komentoosikunnan päällikölle eestiläisistä vapaaehtoisista. KD N:o 5901/4a/sal. Vapaaehtoistoimiston kansio 6548/3. SArk.

olin tilaisuudessa tutustumaan niihin kysymyksiin, jotka liittyvät eestiläisten vapaaehtoisten koulutukseen sekä toimintaan rintamalla, minkä ohessa tarjoutui mahdollisuus melko perusteellisiin neuvotteluihin asianomaisen suomalaisen päällystön kanssa. Lisäksi sain tilaisuuden kuulla vapaaehtoisten eestiläisten upseereiden esittämiä toivomuksia.

Tuloksena neuvotteluista ja tehdyistä havainnoista esitän ryhdyttäväksi alempana tarkemmin esitettäviin uudelleenjärjestelyihin eestiläisten vapaaehtoisten koulutuksen ja kenttäjoukkoihin sijoittamisen suhteen. Koska jalkaväkeen jo sijoitettujen eestiläisten vapaaehtoisten sekä sellaisten Helsingissä olevien tarjokkaiden, jotka todennäköisesti tullaan sijoittamaan jalkaväkeen, yhteinen lukumäärä sotasairaaloissa ja toipumislomalla olevat mukaanluettuina on vajaat 1800, joista upseereita 21 ja aliupseereita n. 75, ja koska tarjokkaiden lukumäärässä ei näy vähenemisen oireita, esitän, että koulutus suunniteltaisiin tapahtuvaksi siten, että eestiläisistä vapaaehtoisista voitaisiin lähitulevaisuudessa muodostaa s.a. määrävahvuuden mukainen jalkaväkirykmentti.

Yhtyen Kan.R:n ja 18 D:n komentajien sekä Kotijoukkojen Esikunnan koulutusosaston päällikön omaksumaan kantaan esitän, että eestiläisten vapaaehtoisten koulutus järjestettäisiin pääpiirteissään siten, että heille kaikille annettaisiin kotiseudulla sijaitsevassa koulutuskeskuksessa täydellinen jalkaväkikoulutus (jalkaväen raskaat aseet m.l.), minkä jälkeen heidät siirrettäisiin 18 D:an, jossa heille tavanmukaista menettelytapaa noudattaen annettaisiin lyhyt loppuvalmennus rintaman välittömässä läheisyydessä, ennen kuin heidät siirrettäisiin etulinjan reserviksi ja siellä aluksi päivisin ja myöhemmin öisin suoritettua työpalveluksen jälkeen välittömästi etulinjaan. Lisäksi esitän, Kan.R:n komentajan kantaan yhtyen, että 18 D:n yhteydessä nykyisin toimiva koulutuskeskus järjestettäisiin uudelleen siten, että se saisi tehtäväkseen alipäällystön ja päällystön tehtäviin edellytykset omaavien, rintamapalveluksessa kunnostautuneiden eestiläisten vapaaehtoisten kouluttamisen aliupseereiksi ja upseereiksi, minkä tehtävän ohella se samalla antaisi lopullisen, lyhyen valmennuksen kotiseudulla sijaitsevasta koulutuskeskuksesta 18 D:an siirretyille eestiläisille vapaaehtoisille.

Mitä kotiseudulla suoritettavaan koulutukseen tulee, ovat yksityiskohtaiset neuvottelut osoittaneet, että olisi tarkoituksenmukaisinta sijoittaa eestiläiset vapaaehtoiset erikoiseen heitä varten varattuun koulutuskeskukseen. Tällaista järjestelyä on Kotijoukkojen Esikunnan toimesta jo suunniteltu, jolloin ainoana mahdollisuutena on ollut Taavetissa sijaitseva parakkikylä, joka Kotijoukkojen Esikunnan koulutusosaston päällikön, eversti Vihman ilmoituksen mukaan voisi ottaa vastaan

nykyisin Jv.Koul.K. 25:een Nurmekseen sijoitetut eestiläiset vapaaehtoiset sekä myöhemmät tulokkaat 13.12.43. Vaikka Taavetissa sijaitsevaa koulutuskeskusta saamani tiedon mukaan voidaan tarpeen vaatiessa laajentaa, esitän kuitenkin, ettei Jv.Koul.K. 25:een sijoitettuja tammikuussa täydennyskelpoisiksi tulevia miehiä, joita on runsaan komppanian verran, jäljelläolevan lyhyen koulutusajan vuoksi enää siirrettäisi Taavettiin, vaan että heidät sekä vähimmäismäärä eestiläisiä upseereita ja aliupseereita jätettäisiin Jv.Koul.K. 25:een ja että vain tammikuun jälkeen täydennyskelpoisiksi tulevat siirrettäisiin Taavettiin perustettavaan koulutuskeskukseen.

Esitykseni mukaan tulisivat siis kaikki eestiläiset tulokkaat aluksi sijoitettaviksi kotiseudulla sijaitsevaan koulutuskeskukseen. Koska osa tulokkaista on aikaisemmin saanut sotilaskoulutusta, toisen osan ollessa sitä vaille, olisi tulokkaat jaettava ainakin kahteen eri ryhmään, joille vahvistetut koulutussuunnitelmat luonnollisesti poikkeaisivat melkoisesti toisistaan. Lisäksi näyttäisi tarkoituksenmukaisimmalta järjestää samassa paikassa myös upseeri- ja aliupseeritulokkaille, joista suurin osa on suomen kieltä taitamattomia, kertauskursseja, joilla heidän aikaisempien tietojensa ja taitojensa verestämisen sekä meikäläisiin oloihin soveltamisen ohella pantaisiin erikoista painoa suomenkielisen sotilasterminologian sekä komentokielen oppimiseen.

18 D:n päällystöltä saatujen tietojen mukaan voisi divisioona, edellyttäen, että sille annettaisiin tehtävää varten riittävä kaaderihenkilöstö, toimeenpanna ensimmäisen aliupseerikurssin, joka alkaisi ensi tammikuussa divisioonan koulutuskeskuksessa Jalkalassa ja jonka oppilasmäärä voisi olla aluksi 100 – 150 ja nousta myöhemmin 200 – 300:n. Suurehkon aliupseerimäärän kouluttamisen jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tekisi mahdolliseksi se, että nykyisin 18 ED:ssa palvelevat eestiläiset vapaaehtoiset kuuluvat yleensä vanhempiin ikäluokkiin kuin koulutuskeskuksiin sijoitetut, jotka valtaosalta kuuluvat kaikkein nuorimpiin ikäluokkiin, ja että edellisillä lisäksi on hyvin monessa tapauksessa aikaisempaa rintamakokemusta, minkä johdosta heillä pitäisi olla paremmat edellytykset aliupseereiksi kouluttamista varten kuin jälkimmäisillä. Edelleen on huomattava, että aliupseeritarve ensi maaliskuu-, huhtikuussa tulee todennäköisesti olemaan varsin huomattava, sillä siihen mennessä lienee arviolta kahteen pataljoonaan tarvittava eestiläinen miehistö saanut rintamapalvelukseen tarvittavan sotilaskoulutuksen. Aliupseerikurssin pituudeksi pitäisi 18 D:n päällystön mielestä määrätä 2 tai 3 kuukautta, kolme kuukautta siinä tapauksessa, että kurssi tulisi suoritettavaksi kahdessa jaksossa, joiden välillä oppilaat olisivat yhden kuukauden etulinjapalveluksessa.

Upseerikoulutuksen aloittaminen 18 D:n koulutuskeskuksessa täytyisi luonnollisesti lykätä sellaiseen ajankohtaan, jolloin aliupseereiksi koulutetuista voitaisiin rintamapalveluksessa osoitetun kyvykkyyden perusteella valita upseereiksi koulutettaviksi sopivat. Upseerikurssin oppilasmäärää ei vapaaehtoisten lukumäärän alituisen kasvun vuoksi tietenkään voida etukäteen määrätä, näyttäisi viidenkymmenen eestiläisen vapaaehtoisen, mitä lukumäärää on ehdotettu myös 18 D:n päällystön taholta, kouluttaminen upseereiksi nykyiseen tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaiselta. Koska e.m. upseerikurssi voitaisiin kuitenkin aloittaa vasta jonkun aikaa ensimmäisen aliupseerikurssin päättymisen jälkeen, voitaisiin eestiläisten aliupseereiden kouluttaminen upseereiksi järjestää väliaikaisesti siten, että lähinnä alkavalla Upseerikoulun kurssille komennettaisiin sekä ne suomen kieltä tyydyttävästi taitavat lipnikit, joita asianomainen päällystö ei ole katsonut vielä voivansa esittää puolustusvoimain s.a. upseeriluetteloihin vänrikkeinä merkittäviksi, että ne erittäisi pystyviksi osoittautuneet aliupseerit, jotka asianomaisen päällystön mielestä olisivat sopivia upseereiksi koulutettaviksi. Kysymykseen tulisi tällöin arviolta ehkä parikymmentä miestä, jotka kaikki ovat palvelleet n. puoli vuotta puolustusvoimissamme ja joista Upseerikoulun kurssin suorittamisen jälkeen saataisiin sopivaa suomen kielen taitoista yhteyshenkilöstöä perustettavaksi esittämäni eestiläiseen jalkaväkirykmenttiin.

Jalkaväkirykmenttiin kuuluvan erikoishenkilöstön kouluttamiseksi esitän ryhdyttäväksi sellaisiin toimenpiteisiin, että eestiläisten vapaaehtoisten joukosta jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa valittaisiin jalkaväkirykmentin erikoishenkilöstön esim. 50 %:lla ylittävä määrä kuhunkin erikoistehtävään joko aikaisemman sotilaskoulutuksen tai siviiliammatin perusteella sopivaksi katsottavaa henkilöstöä ja että nämä määrättäisiin koulutettaviksi joko erikoisajelajien koulutuskeskuksissa tai erikoisilla kursseilla. Tällöin tulisi varsinkin viestihenkilöstön valinnassa panna erikoista painoa asianomaisten aikaisemmalle suomen kielen taidolle.

Koska suomen kielen oppiminen vaatii eestiläiseltä päällystöltä ja alipäällystöltä kohtuuttoman paljon aikaa ja koska puuttuva suomen kielen taito nykyisin asettaa huomattavia rajoituksia eestiläisen päällystön, alipäällystön ja miehistön kykyjen täysipitoiselle hyväksikäytölle, esitän Kan.R:n komentajan kantaan yhtyen, että komentokielenä sekä koulutuskeskuksissa että rintamalla käytettäisiin suomen kieltä, mutta että käskyjen anto sekä opetus mahdollisuuksien mukaan tulisi tapahtumaan eestin kielellä. Tämän mukaisesti olisi kenttäjoukkoihin siirrettävien eestiläisten perusyksikköjen päällystö ja alipäällystö valittava eestiläisten keskuudesta.

Samoin olisi ainakin pataljoonankomentajien apulaisiksi sekä käytettävissä olevan henkilöstön puitteissa myöskin rykmentin esikuntaan ja esikuntakomppaniaan sijoitettava mahdollisuuksien mukaan eestiläisiä. Mitä tulee koulutuskeskusten suomalaiseen henkilöstöön, olisi toivottavaa, että siihen kuuluvat taitaisivat ainakin välttävästi eestin kieltä. Katsoen siihen, että esim. suomalaisten ja eestiläisten ylioppilasjärjestöjen välillä on vuosikausia vaihdettu stipendiaatteja, lienee ainakin jossain määrin olemassa mahdollisuuksia eestin kielen taitoisen henkilöstön löytämiseksi. Toisaalta olisi eestiläisille vapaaehtoisille annettavalle suomen kielen opetukselle koulutuskeskuksissa jatkuvasti pantava paljon painoa.

Lisäksi esitän, että jokaisen eestiläisiin muodostelmiin siirrettävän henkilön suhteen jo ennen siirtoa otettaisiin selvä siitä, että asianomainen tulee ottamaan positiivisen asenteen uuteen ympäristöönsä.

Tässä yhteydessä esitän vielä, että ainakin kaikille kotiseudulla sijaitseviin koulutuskeskuksiin sijoitetuille eestiläisille vapaaehtoisille asianomaisten ikäluokasta riippumatta määrättäisiin annettavaksi n.s. alokasannokset. Asianomaiselta päällystöltä saatujen tietojen mukaan valittavat eestiläiset vapaaehtoiset melkein poikkeuksetta leipäannosten pienuutta. Tämä johtuu tietenkin ensi sijassa siitä, että eestiläisillä vapaaehtoisilla ei ole mitään mahdollisuuksia saada paketteja omaisiltaan. Toisena syynä mainitsen, että eestiläiset vapaaehtoiset yleensä ovat kookkaampia kuin suomalaiset sotilaat. Jv.Kou.K 25:ssä suoritetun tutkimuksen mukaan ovat sinne sijoitetut eestiläiset vapaaehtoiset keskimäärin 4,5 cm pitempiä kuin siellä olevat suomalaiset alokkaat.

Koska eestiläiset vapaaehtoiset ovat melkein kauttaaltaan hyvin nuoriin ikäluokkiin kuuluvia ja koska heillä ei ole suuriakaan mahdollisuuksia olla yhteydessä omaisten kanssa, esitän, että tämä otettaisiin viihdytystoimintaa järjestettäessä ja siihen tarkoitettuja varoja jaettaessa erikoisesti huomioon.

Päämajan Vapaaehtoistoimiston päällikkö

Majuri Erik Lönnroth

(allekirjoitus)

Toimistoupseeri

Kapteeni M. Inkinen”

(allekirjoitus)